

Οδηγίες και πληροφορίες για τις
Διαθεματικές Εργασίες
Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας
Β΄ Γυμνασίου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ • ΠΟΛΗ - ΥΠΑΙΘΡΟΣ

Οδυσσέας Ελύτης, «Πίνοντας ήλιο κορινθιακό».....	5
Γιώργος Σαραντάρης, «Ξυπνάμε και η θάλασσα ξυπνά μαζί μας».....	5
Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου, «Αθήνα».....	6
Αμαλία Τσακνιά, «Η πόλη».....	6
Κοσμάς Ι. Χαρπαντίδης, «Χαλασμένες γειτονιές».....	7
Ινδιάνος Σιάτλ, «Ένα παλιό μήνυμα για το σύγχρονο κόσμο».....	8

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

Μιλτιάδης Μαλακάσης, «Ο Τάκη-Πλούμας».....	15
Διαμαντής Αξιώτης, «Η Άννα του Κλήδονα».....	16
Γιώργος Ιωάννου, «Να 'σαι καλά, δάσκαλε!».....	18
Νίκος Εγγονόπουλος, «Ο Καραγκιόζης. Ένα ελληνικό θέατρο σκιών».....	19

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Περλ Μπακ, «Η μάνα».....	20
Άννα Φρανκ, «Από το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ».....	21
Μαργαρίτα Λυμπεράκη, «Οι Κυριακές στη θάλασσα».....	22
Ναζίμ Χιχμέτ, «Νανούρισμα στο γιο μου».....	22

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

Γιάννης Ρίτσος, «Τ' άσπρο ξωκλήσι».....	23
Γρηγόριος Ξενόπουλος «Κάποια Χριστούγεννα».....	24
Γκότχολτ Έφραϊμ Λέσινγκ, «Η ιστορία του δαχτυλιδιού».....	25

ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

Κλέφτικο, «Του Βασίλη».....	31
Ανδρέας Κάλβος, «Εις Σάμον».....	32
Διονύσιος Σολωμός, «Η καταστροφή των Ψαρών».....	32
Γιάννης Ρίτσος, «Ερημωμένα χωριά».....	34
Μέλπω Αξιώτη, «Από δόξα και θάνατο».....	34
Γιώργος Χειμωνάς, «Έξι χιλιάδες νέοι».....	35
Χριστόφορος Μηλιώνης, «“Το συρματοπλεγμα του αίσχους”».....	36

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΖΩΗΣ

Διδώ Σωτηρίου, «Όταν πρωτοκατέβηκα στη Σμύρνη».....	39
---	----

Σωτήρης Δημητρίου, «Πάσχα τ' Απρίλη»	40
Λευτέρης Ξανθόπουλος, «Χρονικό»	41
Άντον Τσέχωφ, «Ένας αριθμός»	42

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ζακ Πρεβέρ, «Βγαίνοντας από το σχολείο»	46
Νίκος Καζαντζάκης, «Μια Κυριακή στην Κνωσό»	46
Δημήτρης Χατζής, «Ο Κάσπαρ Χάουζερ στην έρημη χώρα»	47
Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου, «Η εξοχική Λευκάδα»	47
Νίκος Κάσδαγλης, «Τόκιο»	48

Η ΑΠΟΔΗΜΙΑ • Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ • Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ • ΤΑ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ • ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς, «Θέλω να πα στην ξενιτιά»	48
Δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς, «Ξενιτεμένο μου πουλί»	48
Ηλίας Βενέζης, «Η επιστροφή του Αντρέα»	49
Μπέρτολτ Μπρεχτ, «Για τον όρο “μετανάστες”»	51
Κυριάκος Χαραλαμπίδης, «Γλυκό του κουταλιού»	51
Θανάσης Βαλτινός, «Δύο γράμματα της Χαράς»	52
Άλκη Ζέη, «Αναμνήσεις της Κωνσταντίας από τη Γερμανία»	53

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Λορέντζος Μαβίλης, «Καλλιπάτειρα»	54
Δημήτρης Μίγγας, «Η τρίπλα των ονείρων»	60
Ουμπέρτο Σάμπα, «Τοπική ομάδα»	60
Νίκος Χουλιάρης, «Η εσχάτη των ποιινών»	61

Η ΑΓΑΠΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΝΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΜΑΣ • ΟΙ ΦΙΛΙΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ • Η ΑΓΑΠΗ

Νίκος Καρούζος, «Τα πουλιά δέλεαρ του Θεού»	61
Γιάννης Μαγκλής, «Γιατί;»	62
Μ. Καραγάτσης, «Η κυρία Νίτσα»	68
Ζωρζ Σαρή, «Και πάλι στο σχολείο...»	70
Άντουάν Ντε Σαιντ-Εξυπερύ, «Ο μικρός πρίγκιπας και η αλεπού»	71

Η ΒΙΟΠΑΛΗ • ΤΟ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Κ.Π. Καβάφης, «Θερμοπόλεις»	71
Έλλη Αλεξίου, «Όμως ο μπαμπάς δεν ερχόταν»	72
Δήμητρα Χ. Χριστοδούλου, «Για ένα παιδί που κοιμάται»	73
Ανώνυμος, «Το τραγούδι του Γιανγκ»	74

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΖΩΗΣ

Διονύσης Σαββόπουλος, «Τι έπαιξα στο Λαύριο»	74
Μαρία Ιορδανίδου, «Στην εποχή του τιμέντου και της πολυκατοικίας»	77
Μένης Κουμανταρέας, «Γραφείον ευρέσεως εργασίας»	78
Τάσος Καλούτσας, «Με το λεωφορείο»	79
Τίτος Πατρίκιος, «Ιστορία του λαβύρινθου»	80
Εντίτα Μόρρις, «Τα λουλούδια της Χιροσίμα»	81
Τόλης Νικηφόρου, «Όταν πεθαίνει ένα παιδί»	83
Μιχάλης Γκανάς, «Στα καμένα»	89

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΜΑΣ ΤΑ ΖΩΑ

Νίκος Καββαδίας, «Οι γάτες των φορτηγών»	89
Χέρμαν Έσε, «Ο λύκος»	90
Αντώνης Σουρούνης, «Άνθρωποι και δελφίνια»	92
Ε.Χ. Γονατάς, «Ο σκαντζόχερος»	96
Μίλος Ματσόουρεκ, «Ο μεταξοσκώληκας»	97

Πίνοντας ήλιο κορινθιακό, Οδυσσέας Ελύτης

- ♦ **Θυμηθείτε ένα τοπίο της ελληνικής φύσης στο οποίο εντοπίζετε αρκετά στοιχεία που υπάρχουν και στο τοπίο του ποιήματος. Πείτε πού βρίσκεται και περιγράψτε το. Τοπία της ελληνικής φύσης θα βρείτε και σε πολλά φωτογραφικά λευκώματα.**

Ο τίτλος του ποιήματος παραπέμπει σε περιοχή της Κορινθίας. Στοιχεία που υπάρχουν στο τοπίο του ποιήματος είναι ο ήλιος, η θάλασσα, τα αρχαία μάρμαρα, οι αμπελώνες. Το συνθέτουν επίσης εικόνες της ακρογιαλιάς και του φαρέματος, οπωροφόρων γεμάτων καρπούς, πηγών με κρύα νερά. Παρόμοια τοπία υπάρχουν πάρα πολλά στην Ελλάδα (Αργολίδα, Αχαΐα, Μεσσηνία, Δυτική Στερεά, Αττική, Εύβοια, Κέρκυρα, Σάμος, Σαντορίνη, Κρήτη κ.ά). Αν δεν μπορείτε να θυμηθείτε ένα τέτοιο τοπίο, ένα φωτογραφικό λευκώμα μπορεί να βοηθήσει στην περιγραφή σας.

- ♦ **Προσπαθήστε να αναπαραστήσετε ζωγραφικά το ποίημα, επικεντρώνοντας την προσοχή σας σε εκείνα τα φυσικά στοιχεία που μπορούν να αναπαρασταθούν.**

Η ζωγραφιά μπορεί να παρουσιάζει αρχαία ερείπια σε ένα ύψωμα και στο φόντο να απλώνονται οι αμπελώνες, οι λεμονιές και η θάλασσα. Ή μπορεί, αντίθετα, να αναπαριστά μια ακρογιαλιά και στο βάθος, σε μια ανηφορική διάταξη, τα υπόλοιπα στοιχεία.

Ξυπνάμε και η θάλασσα ξυπνά μαζί μας, Γιώργος Σαραντάρης

- ♦ **Χωριστείτε σε ομάδες και οργανώστε μια έρευνα για τη διαχρονική επίδραση της θάλασσας στην καθημερινή ζωή, στον πολιτισμό και στη διαμόρφωση της ανθρώπινης ψυχολογίας στους μεσογειακούς λαούς. Ζητήστε από τους καθηγητές της Ιστορίας, των Θρησκευτικών και της Γεωγραφίας να καθοδηγήσουν την έρευνά σας.**

Η Μεσόγειος είναι ο χώρος συνάντησης τριών ηπείρων και αποτελεί σταυροδρόμι πολιτισμών. Η θάλασσά της περισσότερο συνδέει παρά χωρίζει τους λαούς που κατοικούν στα παράλιά της. Η επίδρασή αυτής της κλειστής θάλασσας υπήρξε διαχρονικά θετική για τον άνθρωπο. Ιδιαίτερα για τους Έλληνες ήταν και είναι στοιχείο διαμόρφωσης της καθημερινότητάς τους, του πολιτισμού τους και των ιδιαίτερων στοιχείων του χαρακτήρα τους.

Στην καθημερινότητα συντελεί στη στροφή της οικονομίας προς το εμπόριο και τη ναυτιλία, οδηγεί τους ανθρώπους σε εμπορικά και ναυτικά επαγγέλματα που αποτελούν πηγή πλούτου για τη χώρα (ναυτικοί, έμποροι, ψαράδες, επιχειρηματίες που ασχολούνται με τον τουρισμό). Η επίδρασή της στο κλίμα καθορίζει επίσης τη γεωργική παραγωγή και τις διατροφικές συνήθειες των κατοίκων (μεσογειακή διατροφή: λάδι, λαχανικά, ψάρια, όσπρια, φρούτα). Η ηπιότητα του κλίματος επηρεάζει ακόμα τον τρόπο ζωής (κοινωνικές επαφές, ψυχαγωγία, ταξίδια).

Η θάλασσα έπαιξε πρωταρχικό ρόλο στην ανάπτυξη του πολιτισμού των μεσογειακών λαών, διευκολύνοντας τις επαφές μεταξύ τους και τις ανταλλαγές ιδεών και αντιλήψεων. Ιδιαίτερα για τον ελληνικό πολιτισμό, έδωσε σε αυτόν την ξεχωριστή του ταυτότητα, επηρεάζοντας τη θρησκεία (ελευθερία της θρησκευτικής πίστης στην αρχαιότητα, ανεκτικότητα της ορθοδοξίας απέναντι σε ανθρώπινα λάθη και αδυναμίες), την τέχνη (ποίηση, μουσική, ζωγραφική, αρχιτεκτονική κ.ά), τη γλώσσα (ο πλούτος της ελληνικής γλώσσας οφείλεται κατά μεγάλο μέρος στις επαφές, γνώσεις, ιδέες που χάρισαν στους ανθρώπους οι ανοιχτοί ορίζοντες της θάλασσας), την παιδεία, τα ήθη και έθιμα, την ιστορική πορεία του ελληνισμού (θαλασσοκρατορία, αποικισμοί, ναυτική παράδοση, ιστορικές μάχες και ναυμαχίες).

Η θάλασσα επίσης συντελεί στη διαμόρφωση χαρακτήρων ήπιων, διαλλακτικών, ευγενικών. Κάνει τους ανθρώπους έξυπνους, εφευρετικούς, τολμηρούς, αποφασιστικούς. Τους επηρεάζει ώστε να γίνουν εξωστρεφείς, κοινωνικοί, πρόσχαροι, αισιόδοξοι, δεκτικοί στις επιρροές του περιβάλλοντος. Γενικά, τους κάνει δημιουργικούς, ευαίσθητους, ονειροπόλους, παρορμητικούς, με πλούσια φαντασία και με απεριόριστη αγάπη για την ελευθερία.

Πληροφορίες για τη σημασία της θάλασσας στη λογοτεχνία μπορείτε να πάρετε από το αφιέρωμα του περιοδικού *Η Λέξη* (τεύχ. 145-146). Μπορείτε επίσης να βρείτε πληροφορίες στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

<http://www.aegean.gr>

<http://www.tovima.gr>

<http://www.thalassa.gr>

♦ **Δημιουργήστε κολάζ με θέμα τη θάλασσα, τη ζωή των θαλασσινών, τις ομορφιές του βυθού ή τις ομορφιές των θαλασσών και των νησιών μας.**

Από τη ζωή των θαλασσινών μπορείτε να παρουσιάσετε μια σύνθεση που να αποδίδει τη ζωή και την κίνηση σε ένα μικρό λιμάνι με βάρκες, ψαράδες, καφενεία κ.ά. Από τη ζωή του βυθού, επίσης, μπορείτε να δώσετε ένα ωραίο κολάζ με φυτά, ψάρια ή κολυμβητές που κάνουν καταδύσεις. Ωραία τοπία από γραφικές παραλίες, λιμανάκια, σπίτια και ξωκλήσια νησιών μπορούν ακόμα να αποτελέσουν μια πετυχημένη σύνθεση. Το σημαντικό στη σύνθεση αυτή είναι να έχει ενότητα και αρμονία, ώστε να αποδίδει την ομορφιά και τη γραφικότητα της ζωής της θάλασσας.

Αθήνα, Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου, Η πόλη, Αμαλία Τσακνιά

♦ **Επισημάνετε τα σοβαρότερα προβλήματα του χωριού ή της πόλης σας, σκεφτείτε λύσεις και γράψτε μια επιστολή στο Δήμαρχο, με την ελπίδα να προσέξει τις απόψεις σας και να μεριμνήσει για τη βελτίωση των συνθηκών της καθημερινής σας ζωής.**

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι των πόλεων είναι διαφορετικά από αυτά των κατοίκων των χωριών. Οι μαθητές θα πρέπει πρώτα να επιλέξουν

ανάμεσα στην πόλη και στο χωριό, στη συνέχεια να ασχοληθούν με τα σοβαρότερα προβλήματα της ευρύτερης περιοχής τους, τα οποία επηρεάζουν την καθημερινή τους ζωή και τέλος με αυτά που απασχολούν τους κατοίκους του χωριού ή της συνοικίας τους.

Τα σοβαρότερα προβλήματα που δυσχεραίνουν την ομαλή λειτουργία της καθημερινότητας των κατοίκων των χωριών και υποβαθμίζουν την ποιότητα ζωής τους είναι κυρίως:

- η έλλειψη ασφαλτοστρωμένου και ασφαλούς οδικού δικτύου που να επιτρέπει τη επικοινωνία τους με τα κέντρα της επαρχίας ή η κακή συντήρησή του,
- οι προβληματικές εγκαταστάσεις παροχής ρεύματος με αποτέλεσμα τις συνεχείς διακοπές και ιδιαίτερα όταν έχει κακοκαιρία,
- η έλλειψη νοσοκομείων σε κοντινές αποστάσεις ή νοσοκομειακών μονάδων και υγειονομικών κέντρων περίθαλψης, ώστε να μην είναι υποχρεωμένοι οι κάτοικοι να πηγαίνουν στα μεγάλα αστικά κέντρα θέτοντας σε κίνδυνο τη ζωή τους,
- τα ανεπαρκή ή χωρίς συντήρηση σχολικά οικήματα, τα οποία σε πολλές περιπτώσεις δεν πληρούν τις απαραίτητες προδιαγραφές για την ομαλή λειτουργία τους. Επίσης, η ταλαιπωρία στη μετακίνηση των μαθητών σε άλλο χωριό ή σε πόλη, όταν δεν υπάρχει σχολείο στο χωριό τους,
- η απουσία φορέων που να οργανώνουν πολιτιστικές εκδηλώσεις, και η απουσία κέντρων ψυχαγωγίας,
- η έλλειψη προγραμματισμού για την επαγγελματική αποκατάσταση των νέων, ώστε να παραμένουν στον τόπο τους και να βοηθούν στην ανάπτυξή του.

Τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι των μεγάλων πόλεων, ιδιαίτερα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, είναι κυρίως:

- η έλλειψη ή ανεπάρκεια πάρκων και γενικά εστίων πρασίνου δημιουργεί τεράστιο πρόβλημα στην υγεία των κατοίκων,
- η μόλυνση του περιβάλλοντος πλήττει όλες τις περιοχές του λεκανοπεδίου με τις γνωστές σε όλους μας συνέπειες,
- η κατάσταση των δρόμων και το κυκλοφοριακό πρόβλημα επιβαρύνουν το περιβάλλον και δημιουργούν τεράστιο πρόβλημα στις μετακινήσεις,
- δεν υπάρχουν πεζοδρόμια για τους πεζούς, γιατί ή είναι αποκλεισμένα από τα παρκαρισμένα αυτοκίνητα ή είναι γεμάτα λακκούβες και κακοτεχνίες,
- η καθαριότητα των δρόμων είναι ανεπαρκής και παντού υπάρχουν εστίες μόλυνσης,
- η ελλιπής ή ανύπαρκτη αστυνόμευση, με αποτέλεσμα οι κάτοικοι να κινδυνεύουν από τη διαρκώς αυξανόμενη εγκληματικότητα.

Χαλασμένες γειτονιές, Κοσμάς Ι. Χαρπαντίδης

- ◆ **Βρείτε παλιές φωτογραφίες της πόλης ή της συνοικίας σας (τέτοιες φωτογραφίες μπορείτε να βρείτε και σε φωτογραφικά λευκώματα), με σκοπό να συγκρίνετε την παλιά**

με τη σύγχρονη εικόνα της. Ερευνήστε τις αιτίες που οδήγησαν σε αρνητικές αλλαγές τόσο στο φυσικό περιβάλλον όσο και στη γενικότερη εικόνα του αστικού χώρου.

Στα τελευταία σαράντα περίπου χρόνια, ο αστικός χώρος στην Ελλάδα έχει γίνει ιδιαίτερα προβληματικός. Η πυκνή και άναρχη δόμηση, η κυριαρχία του μπετόν και η έλλειψη πράσινου, το κυκλοφοριακό, η αποπνικτική ατμόσφαιρα από τα καυσάε-ρια των αυτοκινήτων και των βιομηχανικών συγκροτημάτων έχουν αλλοιώσει ριζικά τη μορφή των σύγχρονων πόλεων. Οι αρνητικές αλλαγές στη φυσιογνωμία του αστικού χώρου και στο περιβάλλον γενικότερα πρέπει να αναζητηθούν στην προώθηση ενός συγκεκριμένου μοντέλου ανάπτυξης της οικονομικής ζωής στις σύγχρονες κοινωνίες. Το μοντέλο αυτό δίνει προτεραιότητα στην αγορά και το κέρδος, με συνέπεια ο παράγοντας άνθρωπος να υποβαθμίζεται σημαντικά.

Ειδικότερα, τα αίτια των αρνητικών αλλαγών θα μπορούσαν να αναλυθούν σε:

- κοινωνικά: αστυφιλία, τάση για ανέσεις, καταναλωτισμός.
- πολιτικά: εγκατάλειψη της υπαίθρου και συσσώρευση των ανθρώπων στις πόλεις μετά τον Εμφύλιο πόλεμο, προώθηση των μεγάλων οικονομικών συμφερόντων από την πολιτική εξουσία, κακή χρήση της τεχνολογίας.
- οικονομικά: εμπορευματοποίηση, νοοτροπία του κέρδους και του ανταγωνισμού, εκμετάλλευση κάθε ακάλυπτου χώρου, έλλειψη ορθολογισμού στην οικονομία (παράλογες σπατάλες για να ευνοηθεί η λειτουργία της αγοράς και υπερβολική τσιγκουνιά για κοινωνικές παροχές και ποιότητα ζωής των κατοίκων) κ.ά.

Η σύγχρονη ανάπτυξη των μεγαλουπόλεων στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα από τη ρήξη της συνέχειας με το παρελθόν, αφού όλα τα παλιά και τις περισσότερες φορές καλαίσθητα σπίτια γκρεμίζονται για να χτιστούν στη θέση τους οι ογκώδεις πολυκατοικίες. Γενικά, η αρνητική εξέλιξη της μορφής των πόλεων θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί με την αποκέντρωση και την ανάπτυξη της υπαίθρου, αλλά για να γίνει αυτό απαιτούνται ριζικές αλλαγές στους πολιτικούς και οικονομικούς σχεδιασμούς των κυβερνήσεων.

Πληροφορίες μπορείτε να βρείτε και στις παρακάτω ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

<http://news.kathimerini.gr>

<http://www.tee.gr>

- ◆ **Βρείτε ένα σύγχρονο χάρτη της πόλης της Καβάλας και εντοπίστε τα τοπογραφικά στοιχεία που δίνονται στο κείμενο.**

Στο χάρτη θα εντοπίσετε το λόφο όπου είναι χτισμένη η πόλη («το βουνό»), το βυζαντινό φρούριο, τις Καμάρες και την εκκλησία του Αϊ-Γιάννη στην ομώνυμη συνοικία.

Ένα παλιό μήνυμα για το σύγχρονο κόσμο, Ινδιάνος Σιάτλ

- ◆ **Χωριστείτε σε ομάδες και βρείτε στοιχεία για χαμένους πολιτισμούς, όπως των Ινδιάνων της Αμερικής ή των Ιθαγενών της Αυστραλίας, και παρουσιάστε τα στους συμμαθητές**

σας, με σκοπό να συζητήσετε, στη συνέχεια, όλοι μαζί για τα ιστορικά και γεωπολιτικά αίτια που οδήγησαν στη συρρίκνωση ή τον αφανισμό των ντόπιων πληθυσμών και των πολιτισμών τους.

Γνωστοί πολιτισμοί που χάθηκαν είναι των αρχαίων ανατολικών λαών (Σουμερίων, Ακκαδίων, Αμορριτών, Ασσυρίων, Χετταίων, Φοινίκων, Αιγυπτίων), των ιθαγενών της Αυστραλίας (Αβοριγίνες), των Ινδιάνων της Αμερικής κ.ά.

Σουμέριοι: λαός που κατοίκησε από το 3300 π.Χ. στη νότια Μεσοποταμία, στην περιοχή που αργότερα έγινε γνωστή ως Βαβυλώνα (στο σημερινό νότιο Ιράκ), και μας άφησε την πρώτη γραπτή γλώσσα στον κόσμο (από το 3100 π.Χ.). Η προέλευση των Σουμερίων ήταν από τη Μ.Ασία και η γλώσσα τους ήταν ινδοευρωπαϊκή. Έβαλαν τις βάσεις της γεωργίας, της κατασκευής οικιών, της αγγειοπλαστικής, της μεταλλοτεχνίας και ανέπτυξαν το εμπόριο. Ήταν οι πρώτοι που κατασκεύασαν οχήματα με τροχούς, ανακάλυψαν τον κεραμικό τροχό και κατοίκησαν σε πόλεις-κράτη (Κις, Ουρ, Ουρούκ, Λαγκάς, Λάρσα κ.ά). Το 2350 π.Χ. περίπου η περιοχή τους κατακτήθηκε από τη σημιτική δυναστεία του Ακκάδ και αργότερα (2000 π.Χ.) από τους Αμορρίτες, λαό σημιτικής καταγωγής επίσης, που ίδρυσαν τη δυναστεία της Βαβυλώνας.

Ακκάδιοι: σημιτικός πληθυσμός που εγκαταστάθηκε στην Κάτω Μεσοποταμία (2350-2150 π.Χ.). Η γλώσσα του υπήρξε η βάση της βαβυλωνιακής και ασσυριακής γλώσσας και η αρχαιότερη μαρτυρία γραφής αυτής της γλώσσας (σφηνοειδής) χρονολογείται το 2330 π.Χ. Η ακκαδική δυναστεία ιδρύθηκε από το βασιλιά Σαργών, με κέντρο την πόλη Ακκάδ. Η εξουσία του ήταν η πρώτη μορφή μοναρχίας στη Μεσοποταμία. Στην ακκαδική περίοδο αποδίδονται μεγάλα αρδευτικά έργα με επέκταση των καναλιών άρδευσης και ανάπτυξη της μεταλλοτεχνίας και της ανακτορικής τέχνης (γλυπτική, αρχιτεκτονική). Σημαντικά επιτεύγματα της εποχής είναι επίσης η διάδοση της σφηνοειδούς γραφής και της ακκαδικής γλώσσας καθώς και η καλλιέργεια του έπους. Η ακκαδική αυτοκρατορία κατέρρευσε από επιδρομές λαών της Μ.Ασίας (περίπου 2150 π.Χ.).

Αμορρίτες ή Χαναναίοι: αρχαίος σημιτικός λαός που κυριάρχησε στη Μεσοποταμία, Συρία και Παλαιστίνη από το 2000-1600 π.Χ. Ίδρυσε τη δυναστεία της Βαβυλώνας (1830-1530 π.Χ.) και αφομοίωσε το σουμερο-ακκαδικό πολιτισμό. Η βαβυλωνιακή διάλεκτος που μιλήθηκε από αυτό το λαό ήταν κλάδος της ακκαδικής γλώσσας. Την περιοχή εξουσίαζαν τοπικοί βασιλείς, με πιο γνωστό το Χαμμουραμπί της Βαβυλώνας. Άλλες σημαντικές πόλεις της περιοχής (Βαβυλωνίας) ήταν η Μάρι και το Χαλέπι στη Συρία. Η κωδικοποίηση της νομοθεσίας (κώδικας του Χαμμουραμπί) είναι το σημαντικότερο επίτευγμα της βαβυλωνιακής αυτής δυναστείας, στην εξουσία της οποίας έβαλε τέλος μια επίθεση των Χετταίων. Αργότερα, τον 8ο-7ο αιώνα π.Χ., η Βαβυλώνα πέρασε στην κυριαρχία των Ασσυρίων.

Ασσύριοι: κάτοικοι της πόλης Ασσούρ στη δεξιά όχθη του Τίγρη, από την οποία πήρε το όνομα ο πολιτισμός τους. Η πόλη υπήρχε από τα μέσα της 3ης χιλιετίας

και ο πολιτισμός της ήταν συγγενικός με αυτόν των περιοχών της Κάτω Μεσοποταμίας. Από το 2000 π.Χ. άρχισε η οικονομική ακμή του ασσυριακού κράτους που οφειλόταν κυρίως στη μεγάλη ανάπτυξη του εμπορίου, ιδιαίτερα με τη Μ.Ασία, όπου είχε ιδρύσει εμπορικές αποικίες. Από το 14ο π.Χ. αιώνα η ασσυριακή επικρατία μεγάλωσε και άρχισαν μακροχρόνιοι πόλεμοι για τη διατήρησή της, γεγονός που έκανε τους Ασσυρίους πολεμοχαρείς. Το 12ο π.Χ. αιώνα η αυτοκρατορία απλώθηκε σε ολόκληρη τη Μεσοποταμία, αλλά εξαιτίας εσωτερικών συγκρούσεων και εξωτερικών επιθέσεων, συρρικνώθηκε αργότερα στην κοιλάδα του Μέσου Τίγρη (11ος αι.). Οι Ασσύριοι εμφανίστηκαν και πάλι στο προσκήνιο από τα τέλη του 10ου αιώνα με νέους πολέμους και κατακτήσεις. Τα κέρδη από τις πολεμικές επιχειρήσεις έδωσαν τη δυνατότητα στο κράτος για μεγάλα οικοδομικά έργα. Κατά τη βασιλεία του Ασσουρμπανιπάλ (669-627 π.Χ.) οι Ασσύριοι έφτασαν στο απόγειο της δύναμής τους. Η πρωτεύουσά τους, Νινευί, στολίστηκε με μεγαλοπρεπή κτίρια, παλάτια, βοτανικούς κήπους, υδραγωγεία, ενώ η βιβλιοθήκη του βασιλιά περιλάμβανε χιλιάδες πινακίδες με σφηνοειδή γραφή, που ήταν αντίγραφα παλαιότερων κειμένων θρησκευτικών, φιλολογικών, αστρολογικών και επιστημονικών. Στα τέλη του 7ου αιώνα το ασσυριακό κράτος καταλύθηκε από τους Μήδους και η Νινευί ισοπεδώθηκε (612 π.Χ.).

Γενικά, με τον όρο ασσυροβαβυλωνιακός πολιτισμός εννοείται η σύνθεση των πολιτισμών όλων των παραπάνω λαών από τη 2η κυρίως χιλιετία π.Χ. Ο πολιτισμός αυτός έδωσε αξιοθαύμαστα δείγματα αρχιτεκτονικής ναών, γλυπτικής, μεταλλοτεχνίας καθώς επιστημονικά, νομικά και φιλολογικά κείμενα, γραμμένα στην ακκαδική γλώσσα και στις δύο βασικές διαλέκτους που προέκυψαν από αυτήν, τη βαβυλωνιακή και την ασσυριακή. Το σπουδαιότερο από τα φιλολογικά κείμενα είναι το έπος του Γκιλγκαμές, του οποίου η προφορική σύνθεση ανάγεται στην εποχή των Σουμερίων (περίπου στο τέλος της τρίτης χιλιετίας π.Χ.).

Αιγύπτιοι: ανέπτυξαν έναν από τους πρώτους και πιο σημαντικούς πολιτισμούς της Εγγύς Ανατολής. Αρχή του πολιτισμού αυτού είναι ουσιαστικά το 3100 π.Χ., οπότε η χώρα ενοποιήθηκε. Η ζωή και η ανάπτυξη της Αιγύπτου ήταν σε άμεση εξάρτηση από το Νείλο. Μέχρι τα μέσα της 2ης χιλιετίας π.Χ. η χώρα δεν απειλήθηκε ουσιαστικά από εχθρούς και ήταν φιλειρηνική. Για τη σωστή οργάνωση της γεωργικής παραγωγής διέθετε αυστηρή διοίκηση που έλεγχε τις διώρυγες, την άρδευση και τις ανάγκες σε εργατικό δυναμικό, ενώ λειτουργούσε άριστα το σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Οι Αιγύπτιοι, εκτός από φιλόπονοι γεωργοί, διακρίθηκαν και στις τεχνικές εργασίες, ιδιαίτερα στην κατεργασία του λίθου και την κατασκευή κτιρίων. Οι τεχνικές και καλλιτεχνικές τους δυνατότητες αποδεικνύονται από τα αξιοθαύμαστα έργα αρχιτεκτονικής (πυραμίδες, ναοί), γλυπτικής (αγάλματα), ζωγραφικής (τοιχογραφίες). Το 525 π.Χ. η Αίγυπτος κατακτήθηκε από τους Πέρσες. Ακολούθησαν οι Έλληνες (332 π.Χ.), οι Ρωμαίοι (30 π.Χ.) κ.ά. Η Αίγυπτος έχει την αρχαιότερη φιλολογία του κόσμου. Τα πρώτα γραπτά κείμενα σε ιερογλυ-

φική γραφή ήταν θρησκευτικού περιεχομένου και ανάγονται στο 2450 π.Χ. Άλλα κείμενα ήταν λογοτεχνικά, διδακτικά, ιστορικά κ.ά. Η αιγυπτιακή γλώσσα εξελίχθηκε με το πέρασμα των αιώνων από την αρχαία, στη μέση, ύστερη, δημώδη και τέλος στην κοπτική. Μετά την αραβική κατάκτηση (639 μ.Χ.) έπαψε να μιλιέται και από τότε οι κάτοικοι της Αιγύπτου μιλούν την αραβική.

Φοίνικες: οι Φοίνικες κατοικούσαν στην περιοχή του σημερινού Λιβάνου. Κυριότερες φοινικικές πόλεις ήταν η Βύβλος, η Σιδών, η Τύρος και η Βυρητός, που δεν ενοποιήθηκαν όμως ποτέ σε ενιαίο κράτος. Οι πληροφορίες για την παρουσία των Φοινίκων στην περιοχή είναι αόριστες πριν από το 15ο αιώνα π.Χ. Κάποια στοιχεία γι' αυτούς δίνουν αιγυπτιακές επιστολές και διπλωματικά κείμενα του 14ου αι. π.Χ. Στις πόλεις των Φοινίκων εναλλάσσονταν ξένες εξουσίες (Αιγυπτίων, Χετταίων, Ασσυρίων, Βαβυλωνίων) με κάποια διαλείμματα ανεξαρτησίας (10ος αιώνας π.Χ.). Μετά την κατάρρευση του ασσυριακού κράτους (τέλη 7ου π.Χ. αιώνα), πέρασαν στην κυριαρχία των Περσών, οι οποίοι τους εξασφάλισαν ελεύθερους εμπορικούς δρόμους. Οι Φοίνικες διέθεταν αξιόλογο στόλο ήδη από τη 2η χιλιετία και διακρίθηκαν ως ικανοί ναυτικοί και έμποροι. Ίδρυσαν αποικίες σε όλη τη Μεσόγειο, αλλά οι αρχαιολογικές μαρτυρίες δεν στηρίζουν εγκατάστασή τους πριν από τον 8ο αι. π.Χ. Υποστηρίζεται ότι εφεύραν το αλφάβητο, το οποίο τελειοποίησαν έπειτα οι Έλληνες, αλλά η εφεύρεση αυτή αποτελεί μάλλον μια εξελικτική διαδικασία των λαών της περιοχής. Εξάλλου οι Φοίνικες δεν άφησαν λογοτεχνικά ή επιστημονικά κείμενα. Η γλώσσα τους ήταν σημιτική και είχε σχέση με την εβραϊκή. Αργότερα, αντικαταστάθηκε από την αραμαϊκή. Οι κάτοικοι της Σιδώνας αναφέρονται στον Όμηρο σαν σπουδαίοι τεχνίτες και έμποροι, με επιδόσεις επίσης στην πειρατεία και το δουλεμπόριο. Κυριότερα φοινικικά προϊόντα ήταν πορφυρά υφάσματα, κεντήματα, μεταλλικά και γυάλινα αντικείμενα. Η τέχνη τους επηρεάστηκε σημαντικά από την αιγυπτιακή, τη βαβυλωνιακή και την ελληνική τέχνη.

Χετταίοι: ήχμασαν τη 2η χιλιετία π.Χ. Τα αρχαιολογικά ευρήματα αποκάλυψαν ως κέντρο της επικράτειάς τους κατά το 14ο αι. π.Χ. τη Μ. Ασία με πρωτεύουσά τους τη Χαττούσα, όπου ανακαλύφθηκαν πολυάριθμα αρχαία πινακίδων σε σφηνοειδή γραφή. Η αποκρυπτογράφηση της γλώσσας τους έδειξε ότι ήταν ινδοευρωπαϊκή. Στη νοτιότερη επικράτεια των Χετταίων (Ευφράτης) αποκαλύφθηκαν, επίσης, κείμενα σε ιερογλυφική γραφή, σε μια γλώσσα που δεν ταυτιζόταν, αλλά ήταν συγγενής με τη χεττιτική. Είχαν επαφές με τους Αχαιούς, αν και όχι πάντα φιλικές, ενώ οι συγκρούσεις αλλά και οι συμμαχίες με τους Αιγυπτίους εναλλάσσονταν ανάλογα με τις περιστάσεις. Το τέλος της αυτοκρατορίας τους επήλθε από άγνωστους εχθρούς, με την καταστροφή της Χαττούσα (περίπου 1190 π.Χ.). Αντίθετα, οι χεττιτικές περιοχές της Συρίας διατήρησαν την ταυτότητά τους για πέντε ακόμα περίπου αιώνες. Από την τέχνη τους σώζονται λίγα δείγματα γλυπτικής σε λίθο και αγγειοπλαστικής.

Αβοριγίνες: ιθαγενείς της Αυστραλίας. Η πιθανή καταγωγή τους είναι από την

Ασία, από όπου έφυγαν σε πανάρχαιους χρόνους. Οι λευκοί άποικοι που έφτασαν στην Αυστραλία στα τέλη του 18ου αιώνα βρήκαν 500-600 φυλές που χρησιμοποιούσαν περίπου 260 γλωσσικά ιδιώματα με κοινά στοιχεία μεταξύ τους. Οι κοινωνίες των ιθαγενών αυτών ήταν πρωτόγονες, στο στάδιο του κυνηγιού και της συλλογής τροφής. Στον καιρό των αποικισμών, ο πληθυσμός τους ήταν γύρω στις 200.000, αλλά σήμερα έχουν μειωθεί σε 40.000, εξαιτίας της γενοκτονίας που υπέστησαν από τους λευκούς, οι οποίοι μόλις το 1967 τους έδωσαν την αυστραλιανή υπηκοότητα. Οι Αβοριγίνες σέβονται υπερβολικά τη γη τους. Πιστεύουν ακόμα και σήμερα στον «ονειρικό χρόνο», το χρόνο δηλαδή της δημιουργίας κατά τον οποίο μυθικοί ήρωες έδωσαν μορφή στην επιφάνεια της γης αφήνοντας επάνω της τα ίχνη από τα σώματά τους. Σήμερα οι Αβοριγίνες ζουν σε γκέτο ή σε φτωχικές συνοικίες και δουλεύουν ως εργάτες στις πόλεις και στα ορυχεία προσπαθώντας να επιβιώσουν, ενώ πολλοί μαστίζονται από αρρώστιες και αλκοολισμό.

Ινδιάνοι Βόρειας Αμερικής

Στην περιοχή των σημερινών ΗΠΑ αναπτύχθηκαν πολιτισμοί Ινδιάνων (8000-2000 π.Χ.) που ήταν στο στάδιο του κυνηγιού και της τροφοσυλλογής. Οι περισσότεροι ήταν νομάδες και ακολουθούσαν τη μετακίνηση των ζώων, αργότερα όμως εγκαταστάθηκαν κοντά στη θάλασσα και σε ποτάμια, όπου μπορούσαν να βρουν άνετα την τροφή τους. Μερικοί από τους πολιτισμούς αυτούς άρχισαν να καλλιεργούν καλαμπόκι (2000 π.Χ.), αλλά γενικά η γεωργία αποτέλεσε βάση της οικονομίας των Ινδιάνων μόνο από τον 1ο αιώνα μ.Χ. Οι φυλές Μογγολιόν και Χοχόκαμ αναπτύχθηκαν από το 700-1000 μ.Χ. στις νοτιοδυτικές ΗΠΑ. Για την ανάπτυξη της γεωργικής οικονομίας τους εκμεταλλεύονταν τις βροχοπτώσεις και χρησιμοποιούσαν τεχνικές άρδευσης αλλάζοντας την κατεύθυνση των ποταμών.

Πολιτισμός Πουέμπλο (1000-1700 μ.Χ.): ανέπτυξαν τη δομική τέχνη κατασκευάζοντας μεγάλα σπίτια από πλίνθους ή λίθους και στη συνέχεια τεράστιες πολυώροφες κατοικίες σε πλαγιές βουνών. Κατασκεύαζαν επίσης πολύχρωμα έργα αγγειοπλαστικής. Αργότερα άρχισαν να εγκαταλείπουν την περιοχή τους προς τα νοτιοανατολικά, ενώ εμφανίστηκαν εκεί οι πρώτες μόνιμες κατοικίες των Ισπανών κατακτητών. Άλλες γνωστές φυλές Ινδιάνων ήταν οι Απάτσι, Ιροκέζοι, Κομάντσι, Ναβάχο, Σαυέν, Σιου, Τσίροκι, Τσίνουκ κ.ά. Ο νόμος των ΗΠΑ για τη μετατόπιση των Ινδιάνων (1830) οδήγησε στον περιορισμό των δικαιωμάτων τους. Η καταπίεση εντάθηκε ιδιαίτερα με την ανακάλυψη κοιτασμάτων χρυσού στην Καλιφόρνια (1848), που προκάλεσε μεγάλη μετανάστευση λευκών στα δυτικά και ακύρωση των συμφωνιών για την κατοχή γης των Ινδιάνων. Το 1876 ο αμερικανικός στρατός εξολόθρευσε τις δυνάμεις των Σιου και Σαυέν. Το 1887 όλες οι φυλές των Ινδιάνων περιορίστηκαν σε «προστατευμένες περιοχές», ενώ τους αφαιρέθηκαν μεγάλες εκτάσεις γης. Από τα μέσα του 20ού αιώνα άρχισε η κίνηση για τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα των Ινδιάνων, αλλά μέχρι σήμερα η θέση τους στην αμερικάνικη κοινωνία είναι υποβαθμισμένη. Οι γλώσσες τους έχουν υποστεί την επίδρα-

ση των γλωσσών των αποίκων, αλλά κάποιες διατηρούνται, όπως η Ναβάχο. Καμιά από τις γλώσσες αυτές δεν χρησιμοποιούσε σύστημα γραφής.

Ινδιάνοι Κεντρικής Αμερικής

Μάγια (1η χιλιετία μ.Χ.): λαός Ινδιάνων της Κεντρικής Αμερικής, που κατοικούσε στην περιοχή του νότιου Μεξικού και της Γουατεμάλα. Η κοινωνία τους ήταν ταξική και το πολίτευμά τους ένα είδος ολιγαρχίας. Οι πόλεις τους δεν ενοποιήθηκαν ποτέ σε ένα κράτος και συχνά πολεμούσαν μεταξύ τους. Πίστευαν σε πολλούς θεούς, που λάτρευαν σε ναούς και στην επίπεδη κορυφή πυραμίδων. Κυριότερος θεός τους ήταν ο Τλάλοκ, θεός της γονιμότητας, που είχε ως έμβλημα τον ιαγουάρο. Σε σχέση με τη θρησκεία τους ανέπτυξαν ιδιαίτερα τα μαθηματικά, την αστρονομία και τη μουσική. Αργότερα ο πολιτισμός τους αντικαταστάθηκε από αυτόν των Αζτέκων, που εξαπλώθηκαν σε όλη σχεδόν την Κεντρική Αμερική.

Αζτέκοι: ιθαγενής λαός του Μεξικού, που πιθανώς προήλθε από τη Β. Αμερική. Εγκαταστάθηκαν γύρω στα 1000 μ.Χ. κοντά στη δυτική ακτή της λίμνης Τεξκόκο. Ο πολιτισμός τους αναπτύχθηκε κυρίως από το 14ο μέχρι το 16ο αιώνα μ.Χ. Ήταν οργανωμένοι σε γένη και το πολίτευμά τους ήταν απόλυτη μοναρχία θεοκρατικού τύπου. Πίστευαν σε πολλούς θεούς, τους οποίους προσπαθούσαν να εξευμενίσουν με ανθρωποθυσίες. Οι πόλεις τους είχαν μεγαλοπρεπείς ναούς και επιβλητικές πυραμίδες με μεγάλες σκάλες διακοσμημένες με ανάγλυφα. Η οικονομία τους ήταν αγροτική. Είχαν ένα σύστημα γραφής εικονικής, ενώ οι τεχνίτες τους ήξεραν να δουλεύουν την πέτρα και να κατασκευάζουν όμορφα αντικείμενα από πολύχρωμα φτερά, χρυσό και πολύτιμους λίθους. Το 1518 εισέβαλαν στη χώρα τους ολιγάριθμοι Ισπανοί κατακτητές με αρχηγό τον Χερνάν Κορτές, οι οποίοι σε σύντομο χρόνο κατέλαβαν την πρωτεύουσα Τενοκτιτλάν (1521) και εξολόθρευσαν τον ντόπιο πληθυσμό. Απόγονοι των Αζτέκων είναι οι φυλές Ναχούα του Μεξικού.

Ινδιάνοι Νότιας Αμερικής

Ίνκα: κατοικούσαν στην περιοχή του Περού και της βόρειας Χιλής. Ο πολιτισμός τους είχε αφομοιώσει την πολιτισμική κληρονομιά προηγούμενων λαών της περιοχής. Η περίοδος της μεγάλης ακμής τους ήταν ο 14ος αιώνας. Η επικράτειά τους εκτεινόταν στο Βορρά μέχρι τη Χιλή και την Αργεντινή και στο Νότο μέχρι την Κολομβία. Ίνγα του πολιτισμού τους, όπως χάλκινα εργαλεία ή κοσμήματα από χρυσό και ασήμι, που μεταφέρθηκαν μέσω των δρόμων του εμπορίου, βρέθηκαν μέχρι τη Βραζιλία και τις ακτές του Ατλαντικού. Ανέπτυξαν πολύ τη δομική τέχνη κατασκευάζοντας κτίρια (ναούς, φρούρια) με εκπληκτική κατεργασία της πέτρας. Πίστευαν στο θεό Ήλιο, που τον εκπροσωπούσαν στη γη οι αυτοκράτορές τους. Κατακτήθηκαν από τους Ισπανούς του Φρανσίσκο Πισάρο το 1532.

Όπως παρατηρούμε από τα παραδείγματα, ένα κύριο αίτιο της συρρίκνωσης ή της εξαφάνισης των πολιτισμών είναι η ξένη κατάκτηση. Από τις συνήθεις πρακτικές των κατακτητών είναι η αφομοίωση, η πολιτιστική διείσδυση, η περιθωριοποίηση και συχνά η συστηματική εξολόθρευση του ντόπιου πληθυσμού. Άλλοι λόγοι

παρακμής πολιτισμών μπορούν επίσης να είναι φυσικές καταστροφές (π.χ. σεισμοί, διαβρώσεις εδαφών), λιμοί ή ακόμα σοβαρές κλιματολογικές αλλαγές (ξηρασία, πλημμύρες κ.ά.).

Περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να βρείτε επίσης στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

<http://www.e-politismos.gr>

<http://el.wikipedia.org>

<http://www.6gymnasio.gr>

- ♦ Σε συνεργασία με τους καθηγητές της Ιστορίας και της Γεωγραφίας, μελετήστε τον παγκόσμιο χάρτη και εντοπίστε περιοχές όπου υπήρχαν σημαντικοί αρχαίοι πολιτισμοί, οι οποίοι καταστράφηκαν σε μεταγενέστερες εποχές.

Για αρχαίους πολιτισμούς που καταστράφηκαν έγινε λόγος στην προηγούμενη εργασία. Στο χάρτη μπορείτε να τους εντοπίσετε στη Μεσοποταμία, Συρία, Παλαιστίνη, Αίγυπτο, Μικρά Ασία, στην αμερικανική ήπειρο, στην Αυστραλία κ.ά. Χαμένοι πολιτισμοί λιγότερο γνωστοί υπήρξαν επίσης στην Ευρώπη και σε άλλες περιοχές της Ασίας και της Αφρικής.

- ♦ Σε ορισμένα σημεία του κειμένου ο Σιάτλ αναφέρεται στο μέλλον. Καταγράψτε τις προβλέψεις του και συζητήστε με τον υπεύθυνο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης αν αυτές επαληθεύονται ή όχι στην εποχή μας.

Ο Σιάτλ προβλέπει:

- την αρπακτική και καταστροφική συμπεριφορά των ανθρώπων απέναντι στη φύση, που κάποια στιγμή θα την μετατρέψουν σε έρημο («...είναι ένας ξένος που φτάνει τη νύχτα και παίρνει από τη γη όλα όσα του χρειάζονται. Η γη δεν είναι αδερφός του, αλλά εχθρός που πρέπει να τον καταχτήσει, και αφού τον κατακτήσει, πηγαίνει παρακάτω. Με το ταμάχι που έχει θα καταπιεί τη γη και θα αφήσει πίσω του μια έρημο»).
- τις συνέπειες της εξαφάνισης των ζώων για τον άνθρωπο («Τι είναι ο άνθρωπος δίχως τα ζώα; Αν όλα τα ζώα φύγουν από τη μέση, ο άνθρωπος θα πεθάνει από μεγάλη εσωτερική μοναξιά, γιατί όσα συμβαίνουν στα ζώα, τα ίδια συμβαίνουν στον άνθρωπο»).
- την προσωρινότητα της δύναμης των διάφορων ισχυρών λαών που γίνεται ακόμα πιο εφήμερη όταν καταστρέφουν το φυσικό περιβάλλον («Θα περάσουν οι λευκοί – και μπορεί γρηγορότερα από άλλες φυλές. Όταν μαγαρίζεις συνέχεια το στρώμα σου, κάποια νύχτα θα πλαντάξεις από τις μαγαρισιές σου»).
- το τέλος της ανθρώπινης ζωής με την καταστροφή του φυτικού και ζωικού κόσμου («Όταν όλα τα βουβάλια σφαχτούν, όταν όλα τα άγρια αλόγατα μερέψουν...τότες πού να βρεις το ρουμάνι; Πού να βρεις τον αίτό; Και τι σημαίνει να πεις έχε γεια στο φαρί σου και στο κυνήγι;. Σημαίνει το τέλος της ζωής και την αρχή του θανάτου»).

- την κατάντια των άπληστων ανθρώπων που φτάνουν στο σημείο να μην ενδιαφέρονται για τον αέρα που αναπνέουν, αν και κινδυνεύουν άμεσα από τη μόλυνση («Ο λευκός δεν φαίνεται να δίνει προσοχή στον αέρα που ανασαίνει. Σαν ένας που χαροπολεμάει για μέρες πολλές, δεν οσμίζεται τίποτα»).

Οι προβλέψεις αυτές είναι πραγματικά προφητικές, αφού η καταστροφή του πλανήτη κινδυνεύει στις μέρες μας να μην είναι πλέον αναστρέψιμη. Η μόλυνση της ατμόσφαιρας, του εδάφους και της θάλασσας, το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η τρύπα του όζοντος, η όξινη βροχή, η καταστροφή των δασών, των υγρότοπων και των βιότοπων και η εξαφάνιση πολλών ζωικών και φυτικών ειδών είναι μερικοί από τους εφιάλτες της σύγχρονης ζωής που δημιουργήθηκαν από «το ταμάχι» των ισχυρών οι οποίοι, όπως προείδε ο Σιάτλ, λίγο ακόμα και «θα αφήσουν πίσω τους μια έρημο».

Ο Τάκη-Πλούμας, Μιλτιάδης Μαλακάσης

- ◆ **Αφού πρώτα καταγράψετε ποιες είναι οι πόλεις ή οι περιοχές απ' όπου προέρχονται τα εξαρτήματα της στολής του Τάκη-Πλούμα, σχολιάστε την προέλευση των εξαρτημάτων, βασιζόμενοι και στις γνώσεις που έχετε γι' αυτές τις περιοχές από την Ιστορία και τη Γεωγραφία.**

Το γιλέκο του Τάκη-Πλούμα ήταν κεντημένο με «γιουρντάνια από βενέτικα φλουριά». Τα χρυσά φλουριά είχαν προέλευση από τη Βενετία, την ισχυρή εμπορική πόλη της Αδριατικής, της οποίας τα χρυσά νομίσματα κυκλοφορούσαν σε όλο τον κόσμο. Από το 12ο αιώνα η Βενετία ήταν μεγάλη ναυτική δημοκρατία, αλλά έγινε παντοδύναμη κυρίως μετά την Δ' Σταυροφορία (1204), οπότε απέκτησε τον έλεγχο πολλών νησιών και σημαντικών παράλιων θέσεων του Αιγαίου, με την Κρήτη ως κέντρο της ναυτικής αυτοκρατορίας της. Στην πόλη της Βενετίας συγκεντρώνονταν είδη όπως μεταξωτά, πολύτιμα μέταλλα, μάλλινα υφάσματα, σιτάρι, μπαχαρικά. Τον 15ο αιώνα είχε κατακτήσει σχεδόν την παγκόσμια αγορά. Την εποχή όμως της ελληνικής Επανάστασης, η Βενετία βρισκόταν κάτω από την κατοχή της Αυστρίας (μέχρι το 1866). Εντούτοις, η λάμψη και ο πλούτος της διατηρούνταν ακόμα ζωντανά.

Η «ζυγιασμένη φουστανελίτσα» του Τάκη-Πλούμα είχε κατασκευαστεί στα Γιάννενα. Η ωραία αυτή πόλη της Ηπείρου είχε ανθηρό εμπόριο. Ήδη από το 17ο αιώνα υπήρχαν εκεί πολλές συντεχνίες επαγγελματιών. Ένας μεγάλος επίσης αριθμός εμπόρων κατοικούσαν στο εξωτερικό (Ιταλία, Κωνσταντινούπολη, Παραδουνάβιες χώρες, Ρωσία) και πολλοί από αυτούς υπήρξαν χορηγοί σε κοινωφελή έργα στην πόλη τους. Στις αρχές του 19ου αιώνα τα Γιάννενα είχαν μεγάλη οικονομική και πνευματική ανάπτυξη, που τερματίστηκε απότομα, όταν εξαιτίας του Αλή Πασά τα σουλτανικά στρατεύματα ερήμωσαν την πόλη. Αν και η κατάσταση βελτιώθηκε σύντομα, η πόλη δεν έφτασε ποτέ την ακμή του παρελθόντος.

Τα ασημένια κοσμήματα με τις πόρπες ή τις αλυσίδες («γαντζούδια») ήταν κατασκευασμένα στα εργαστήρια αργυροχοΐας της Πρέβεζας, πόλης και αυτής της Ηπείρου. Η πόλη άρχισε να αναπτύσσεται από το 18ο αιώνα, όταν ζώηρεψε η εμπορική κίνηση στο λιμάνι της με εξαγωγές μεγάλων ποσοτήτων λαδιού, δερμάτων, ξυλείας και κτηνοτροφικών προϊόντων. Το 1798 καταστράφηκε από τον Αλή Πασά. Το 19ο αιώνα η οικονομική ζωή παρουσίασε και πάλι σημαντική ανάπτυξη, αν και η Πρέβεζα βρισκόταν υπό οθωμανική κατοχή (όπως και τα Γιάννενα, απελευθερώθηκε το 1912).

Το φεσάκι του Τάκη-Πλούμα ήταν «τουνεζί», δηλαδή από το Τούνεζι (Τυνησία), και είχε χρώμα κόκκινο. Η Τυνησία είναι χώρα της βόρειας Αφρικής στην ακτή της Μεσογείου, με πρωτεύουσα την Τύνιδα. Κατακτήθηκε από τους Άραβες στις αρχές του 7ου αιώνα και εξισλαμίστηκε. Έχει επηρεαστεί επίσης από τη γαλλική κουλτούρα, γιατί ήταν για πολλά χρόνια γαλλικό προτεκτοράτο (1881-1956). Έγινε ανεξάρτητη το 1956. Πολύ γνωστή από το παρελθόν και μέχρι σήμερα είναι η παραδοσιακή χειροτεχνία της Τυνησίας (ταπητουργία, υφάσματα, ενδύματα).

Οι πόλεις και οι χώρες που αναφέρονται στο ποίημα ήταν γνωστές για τα πολύτιμα και κομψά είδη που διοχέτευαν στην ελληνική και στην ευρύτερη αγορά. Τα ωραία αυτά εξαρτήματα και στολίδια της φορεσιάς του Τάκη-Πλούμα ταίριαζαν απόλυτα και αναδείκνυαν τη λεβεντιά και την ομορφιά του.

- ♦ **Με τη βοήθεια του καθηγητή των Καλλιτεχνικών, μπορείτε να δημιουργήσετε τη μορφή του Τάκη Πλούμα, με την τεχνική που φτιάχνονται οι φιγούρες του Καραγκιόζη. Σε μια άλλη ομαδική δραστηριότητα μπορεί κάθε μαθητής να αναλάβει την κατασκευή ενός εξαρτήματος της στολής, στη συνέχεια να τοποθετήσετε όλα τα εξαρτήματα σε μια αντρική φιγούρα σε φυσικό μέγεθος και να την αναρτήσετε στην τάξη σας.**

Σύμφωνα με αυτή την τεχνική, το σώμα του καβαλάρη και του αλόγου γίνονται κομματιαστά, δηλαδή θα κατασκευαστούν από χαρτόνι τα διάφορα μέλη ξεχωριστά και έπειτα θα γίνει η σύνδεσή τους.

Τα εξαρτήματα θα είναι χρυσοκέντητο γιλέκο, στολισμένο με περιδέραια από φλουριά, λευκή φουστάνελα, τσαρούχια με κόκκινη φούντα, κόκκινο φέσι, δερμάτινη ζώνη, πιστόλια, μαχαίρι, δρεπανοειδές σπαθί και τουφέκι.

Η Άννα του Κλήδονα, Διαμαντής Αξιώτης

- ♦ **Ρωτήστε άτομα του οικογενειακού ή κοινωνικού περιβάλλοντός σας να σας πουν έθιμο ή λαϊκά δίσπιχα (μαντινάδες) που σχετίζονται με το έθιμο του Κλήδονα ή τοπικές παραδόσεις, καταγράψτε τα και παρουσιάστε τα στους συμμαθητές σας. Αν συγκεντρώσετε αρκετό υλικό, μπορείτε να το συμπεριλάβετε σε μια σχολική έκδοση ή να το ανακοινώσετε σε μια πολιτιστική εκδήλωση. Ζητήστε και τη βοήθεια της καθηγήτριας της Οικιακής Οικονομίας.**

Το έθιμο του Κλήδονα κατάγεται από την αρχαιότητα, πιθανώς από τη μινωική Κρήτη, από όπου πέρασε στη Σμύρνη και στην Ιωνία. Στις μέρες μας αναβιώνει σε πολλά μέρη της Ελλάδας κατά τη γιορτή του Αϊ-Γιάννη του Πρόδρομου. Το έθιμο αυτό στηρίζεται στη μαντεία (κλήδων: προγνωστικός ήχος, μαντικό σημάδι). Ο εορτασμός αρχίζει από την παραμονή του Αϊ-Γιαννιού, οπότε σε όλες τις γειτονιές ανάβουν και πηδούν φωτιές. Την ίδια μέρα τα κορίτσια ετοιμάζουν τον Κλήδονα. Μια από τις κοπέλες φέρνει το αμίλητο νερό (το μεταφέρει χωρίς να μιλάει) σε ένα δοχείο, μέσα στο οποίο ρίχνουν καθεμιά ένα ριζικάρι, δηλαδή ένα προσωπικό τους πολύτιμο αντικείμενο. Σκεπάζουν έπειτα το δοχείο με κόκκινο ύφασμα και το δένουν με κορδόνι. Σε μερικά μέρη βάζουν και κλειδαριά, «κλειδώνουν» τον κλήδονα (παρετυμολογούν τη λέξη κλήδονας από το «κλειδώνω») και το βράδυ το αφήνουν στο ύπαιθρο, στη μαγική επίδραση των άστρων. Την άλλη μέρα το ξεσκεπάζουν και κάθε κοπέλα παίρνει το ριζικάρι της, ενώ όσοι βρίσκονται στη συντροφιά της τραγουδούν ένα δίστιχο (χιουμοριστικό, ερωτικό, ευχετικό). Μετά πίνουν όλες από το αμίλητο νερό που έχει αποκτήσει μαγικές ιδιότητες και περιμένουν να ακούσουν το πρώτο ανδρικό όνομα, το οποίο θεωρούν ότι θα είναι και το όνομα του άντρα που θα παντρευτούν. Στα νησιά το αμίλητο νερό ήταν πολλές φορές θαλασσινό, οπότε έπρεπε να το μαζέψουν «από σαράντα κύματα». Μια παραλλαγή του μαντέματος, που παρουσιάζει το κείμενο του Αξιώτη, είναι το μάζεμα στάχτης από τις φωτιές του Αϊ-Γιαννιού σε δοχείο, το οποίο αφήνεται έξω το βράδυ για να φανερώσει την επόμενη μέρα τη μοίρα της κοπέλας σχετικά με το γάμο.

Μερικά από τα δίστιχα του Κλήδονα: «Έχω τραγούδια να σας πω έναν κουβά γιομάτο / και ξεπατώθηκε ο κουβάς και πέσαν όλα κάτω», «Ανοίξετε τον κλήδονα και στρώστε τα βελούδα / για να περάσει ο βασιλιάς με τη βασιλοπούλα», «Σα μάθ' ο σκύλος γράμματα και η γάτα να διαβάζει / τότε και συ θα παντρευτείς να κάνει ο κόσμος χάζι». Και μερικά κρητικά δίστιχα: «Αϊ-Γιάννη μου, στη χάρη σου τον κλήδονα κλειδώνω / και αύριο αργά με το καλό πάλι τον ξεκλειδώνω», «Κι αύριο τ' αποσπέρειδο, π' ο κλήδονας θ' ανοίξει / θ' ακούσομε τη μοίρα μας είντα θα μάσε ρίξει», «Κλειδώσετε τη στάμνα σας μ' ένα χρυσό κλειδάκι / βγάλτε τη ν' αστρονομιστεί στ' άστρα, στο φεγγαράκι», «Ανοίξετε τον κλήδονα να βγει το γιασεμάκι / να δούμε ποιος απ' ούλους μας θα βάλει στεφανάκι».

Περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να βρείτε στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

<http://www.asxetos.gr>

<http://www.eani.gr>

<http://www.cretan-music.gr>

<http://www.prosotsani.gr>

<http://www.gorgopotamosvillage.gr>

<http://www.krassanakis.gr>

<http://www.kathimerini.gr>

Να 'σαι καλά, δάσκαλε!, Γιώργος Ιωάννου

- ◆ **Απευθυνθείτε στο λαογραφικό μουσείο της περιοχής σας ή στο Κέντρο Έρευνας Της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (Συγγρού 129 και Βασιλείου Δίπλα 1, Αθήνα, τηλ. 210 9344806) και ζητήστε πληροφορίες για τον τρόπο συγκέντρωσης και καταγραφής του λαογραφικού γλωσσικού υλικού. Στη συνέχεια ζητήστε από τους παππούδες, τις γιαγιάδες ή γνωστά σας πρόσωπα μεγάλης ηλικίας να σας αφηγηθούν κάποιο έθιμο, δοξασία, παράδοση ή τραγούδι του τόπου τους· όλα αυτά καταγράψτε τα και καταχωρίστε τα στο λαογραφικό αρχείο που θα δημιουργήσετε στο σχολείο σας.**

Το Κέντρο Έρευνας της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας ιδρύθηκε το 1918 από τον Ν. Γ. Πολίτη με την αρχική ονομασία «Λαογραφικόν Αρχείον». Από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα έχει δημιουργηθεί θησαυρός χειρογράφων που εμπλουτίζεται συνέχεια με διαγωνισμούς συλλογής υλικού και με τις τακτικές ή ευκαιριακές αποστολές μελετητών για επιτόπια έρευνα λαογραφικών φαινομένων. Η συγκέντρωση και καταγραφή του λαογραφικού υλικού γίνεται με ηχογραφήσεις, συνεντεύξεις, κινηματογραφήσεις, φωτογραφήσεις, αποτυπώσεις, παρατήρηση. Με τον τρόπο αυτό καταγράφονται οι κατά τόπους εκδηλώσεις του λαϊκού πολιτισμού. Στις εργασίες αυτές συμμετέχουν τεχνικοί, αποδελτιωτές, γραφείς, φιλόλογοι και άλλοι ειδικοί, που αποδελτιώνουν, αντιγράφουν, απομαγνητοφωνούν, ταξινομούν και αρχειοθετούν το υλικό. Το Κέντρο Έρευνας εκδίδει ακόμα επετηρίδα, από το 1880, καθώς επίσης βιβλία και δίσκους. Σε αυτά παρουσιάζονται οι προβληματισμοί και τα συμπεράσματα των μελετητών. Συμμετέχει ακόμα σε τοπικά και διεθνή συνέδρια στα οποία ανταλλάσσονται απόψεις που βοηθούν στη βελτίωση του τρόπου έρευνας και τον εμπλουτισμό των στοιχείων του λαϊκού πολιτισμού.

Περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να βρείτε στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

<http://www.academyofathens.gr>

<http://www.academyofathens.gr>

- ◆ **Αν ζείτε σε χωριό ή κωμόπολη της επαρχίας, καταγράψτε σε κασέτα δημοτικά τραγούδια της περιοχής σας, όπως τραγουδιούνται από ντόπιους λαϊκούς τραγουδιστές. Στη συνέχεια, απομαγνητοφωνήστε το συγκεντρωμένο υλικό και συγκρίνετε τα τραγούδια με άλλες παραλλαγές τους από τη συλλογή δημοτικών τραγουδιών του Νικολάου Πολίτη.**

Ένα πολύ γνωστό δημοτικό τραγούδι, που εμφανίζεται σε πολλές παραλλαγές, είναι αυτό για τα «Σαράντα Παλικάρια». Η πιο διαδεδομένη παραλλαγή, όπως τραγουδιέται στην Πελοπόννησο και αλλού, είναι: «Σαράντα παλικάρια / από τη Λει- από τη Λειβαδιά. / Πάνε για να πατήσουνε / την Τροπό-, μωρ' την Τροπολιτσά. / Στο δρόμο που πηγαίνανε γέροντα / μωρ' γέροντ' απαντούν. / Όρα καλή σου γέρο / καλώς τα τα, / καλώς τα τα παιδιά./ Πού πάτε παλικάρια / που πάτε βρε, πού πάτε βρε παιδιά. / Πάμε για να πατήσουμε / την Τροπο-, μωρ' την Τροπολιτσά.

Πελοποννησιακές παραλλαγές του τραγουδιού υπάρχουν επίσης της Τρίπολης, του Άγιου Πέτρου Κυνουρίας, της Δόριζας Μαντινείας, της Κύπρου. Στη συλλογή του Ν. Πολίτη το τραγούδι είναι πολύστιχο (31 στίχοι) και εντάσσεται στα κλέφτικα, δεν σχετίζεται δηλαδή με το ιστορικό γεγονός της άλωσης της Τρίπολης. Περισσότερες πληροφορίες για το τραγούδι αυτό μπορείτε να αναζητήσετε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.asxetos.gr>

Στοιχεία, επίσης, και για άλλα δημοτικά τραγούδια θα βρείτε στις διευθύνσεις: <http://arcadia.ceid.upatras.gr>, <http://www.darnakas.gr>

Κατά τη σύγκριση των παραλλαγών που θα συλλέξετε με τα τραγούδια που περιέχονται στη συλλογή του Νικολάου Πολίτη (*Εκλογαί από τα τραγούδια του Ελληνικού λαού*), θα πρέπει να έχετε υπόψη ότι τα τελευταία έχουν υποστεί φιλολογική επεξεργασία από το λαογράφο.

Ο Καραγκιόζης. Ένα ελληνικό θέατρο σκιών, Νίκος Εγγονόπουλος

- ◆ **Χωριστείτε σε τρεις ομάδες. Η πρώτη θα αναλάβει να γράψει διαλόγους για ένα σύγχρονο έργο Καραγκιόζη, το οποίο θα σατιρίζει περιστατικά της επικαιρότητας. Η δεύτερη θα κατασκευάσει, με τη βοήθεια του καθηγητή των Καλλιτεχνικών, τις απαραίτητες φιγούρες και θα επιλέξει τη μουσική. Η τρίτη ομάδα θα εξασκηθεί στην υποκριτική, ώστε να παρουσιάσει την παράσταση του Καραγκιόζη στο πλαίσιο του μαθήματος ή σε μια σχολική εκδήλωση.**

Η πρώτη ομάδα των παιδιών, που θα γράψει τους διάλογους, μπορεί να ανατρέξει σε παραστάσεις του Καραγκιόζη, σε βιβλία καθώς και στις παρακάτω ιστοσελίδες, για να μελετήσει το ύφος, τη γλώσσα και τον τρόπο που παρουσιάζονται οι χαρακτήρες:

<http://alex.eled.duth.gr> (Ο Καραγκιόζης Διερμηνέας)

<http://www.inarcadia.gr> (Ο Καραγκιόζης και η γιγαντολαγάνα του)

<http://dim-asvest.thess.sch.gr> (Ο Καραγκιόζης Ολυμπιονίκης)

Επίσης, θα πρέπει οι μαθητές να αντλήσουν το θέμα της παράστασης από επίκαιρα θέματα ή γεγονότα και να τα διακωμωδήσουν, επιλέγοντας την καθημερινή γλώσσα των λαϊκών ανθρώπων και σύγχρονες μεταφορικές εκφράσεις της καθημερινότητας.

Η δεύτερη ομάδα των παιδιών, που θα κατασκευάσει τις φιγούρες, τη σκηνή, τα σκηνικά και θα επιλέξει τη μουσική, μπορεί να αναζητήσει πληροφορίες στις επόμενες ιστοσελίδες:

<http://www.karagiozismuseum.gr> (Τα υλικά κατασκευής είναι: χαρτόνι, χαρτόνι σκαλιστό, χαρτόνι σκαλιστό με ριζόχαρτο χρωματισμένο, χαρτόνι σκαλιστό με χαρτί χρωματισμένο, χαρτόνι σκαλιστό με χαρτάκια χρωματιστά κολλημένα, χαρτόνι σκαλιστό με πανί χρωματισμένο, χαρτόνι σκαλιστό με ριζόχαρτο χρωματισμένο και δέρμα, δέρμα, δέρμα σκαλιστό, δέρμα με ζελατίνα, ζελατίνα).

<http://www.culture.gr> (Λαογραφικό μουσείο Στεμνίτσας συλλογή του ντόπιου Καραγκιοζοπαίχτη Λάμπρου Καραδήμα (δωρεά των παιδιών του).

<http://www.kostasmakris.gr>

<http://www.geocities.com> (Η σκηνή, οι φιγούρες, τα σκηνικά, άλλα αντικείμενα και μέσα).

<http://alex.eled.duth.gr> (Οι φιγούρες του θεάτρου Σκιών γίνονται από διάφορα υλικά. Από δέρμα, πλαστικό, χαρτόνι. Η δική μας πρόταση και η πιο αρχαία και πιστή στο πνεύμα του θεάτρου σκιών είναι φιγούρες από χαρτόνι. Ζωγραφίζουμε πάνω σ' ένα χαρτόνι τη μορφή της φιγούρας. Κατόπιν, παίρνουμε ένα ψαλίδι και κόβουμε τη φιγούρα γύρω-γύρω. Μ' ένα ψαλιδάκι με λεπτή μύτη ή χαρτοκόπτη ή κοπιδάκι αφαιρούμε από το εσωτερικό της φιγούρας τα μέρη που θέλουμε να τα διαπερνάει το φως. Συνήθως τα μέρη που αφαιρούμε είναι γύρω από το μάτι, το εσωτερικό του φρυδιού, το εσωτερικό του αυτιού, τα κουμπιά, μια γραμμή που θέλουμε να σχηματίσουμε αφαιρώντας κομμάτια χαρτονιού για να υποδηλώσουμε τσέπες, μαλλιά, καπέλο, γιλέκο κτλ.). Τέλος, για τη μουσική επένδυση θα πρέπει να επιλεγεί παραδοσιακή δημοτική μουσική.

Η τρίτη ομάδα των παιδιών θα πρέπει να κάνει αρκετές πρόβες, ώστε η παράσταση να έχει το αναμενόμενο αποτέλεσμα, να προκαλέσει γέλιο. Ο Καραγκιοζοπαίχτης θα αναλάβει το μεγαλύτερο βάρος της παράστασης, γιατί πρέπει να υποδυθεί όλα τα πρόσωπα της παράστασης. Αν βέβαια αυτό δεν είναι εφικτό, οι ρόλοι θα διανεμηθούν σε περισσότερα παιδιά που διαθέτουν υποκριτική ικανότητα.

Η μάνα, Περγλ Μπακ

- ♦ **Συγκρίνετε τις συνθήκες ζωής και εργασίας της Κινέζας μάνας με το σύγχρονο τρόπο ζωής της δικής σας μητέρας. Παρατηρήστε με ποιον τρόπο μοιράζονται οι διάφορες εργασίες ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Συγκρίνετε αυτή την κατανομή με την κατάσταση που υπάρχει σήμερα σε μια οικογένεια που ζει στην πόλη ή στο χωριό.**

Οι συνθήκες ζωής και εργασίας της Κινέζας μάνας κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα και της σύγχρονης μάνας στο δυτικό κόσμο είναι διαφορετικές.

Την εποχή εκείνη η μητέρα είχε μόνο υποχρεώσεις μέσα στα πλαίσια της πατριαρχικής οικογένειας, στην οποία την εξουσία είχε ο πατέρας. Ήταν υποχρεωμένη να φροντίζει το σύζυγο, τα παιδιά και τους ηλικιωμένους, να κάνει τις δουλειές του σπιτιού και, αν υπήρχε ανάγκη, να εργάζεται επίσης στους αγρούς ή στο εργοστάσιο.

Σήμερα ο ρόλος των γονέων είναι σχεδόν ισότιμος μέσα στην οικογένεια, γιατί οι γυναίκες έχουν αποκτήσει μεγαλύτερη οικονομική ανεξαρτησία από την εποχή που άρχισαν να μορφώνονται περισσότερο και βγήκαν μαζικά στην αγορά εργασίας. Έτσι, η μητέρα παίρνει περισσότερες πρωτοβουλίες απ' ό,τι στο παρελθόν, ενώ οι συνθήκες υποχρεώνουν τον πατέρα να ασχολείται και αυτός με τα παιδιά, με τα

ψώνια κ.ά. Οι υποχρεώσεις εντούτοις και οι ευθύνες της γυναίκας μέσα στην οικογένεια εξακολουθούν και σήμερα να είναι περισσότερες από του άνδρα, στην προσπάθειά της να αντεπεξέλθει στις οικιακές εργασίες και στη φροντίδα και ανατροφή παιδιών παράλληλα με την επαγγελματική της απασχόληση. Ο χρόνος επομένως είναι και σήμερα πειστικός για τις μητέρες, όμως τους δίνονται περισσότερες ευκαιρίες να ασχοληθούν με τον εαυτό τους και με κάτι που τις ευχαριστεί προσωπικά (καριέρα, ψυχαγωγία, χόμπυ κ.ά).

Η κατάσταση βέβαια διαμορφώνεται και σήμερα ανάλογα με την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκει η οικογένεια. Διαφέρει επίσης ανάμεσα στις οικογένειες που ζουν στα αστικά κέντρα και την ύπαιθρο, γιατί οι αγρότισσες ζουν σε πιο δύσκολες συνθήκες και επιφορτίζονται με περισσότερες ευθύνες από αυτές των γυναικών στις πόλεις.

- ♦ **Διαβάστε το κείμενο σε ηλικιωμένους ανθρώπους της οικογένειας ή του κοινωνικού σας περιγύρου που έχουν ζήσει ή ζουν σε χωριό και ζητήστε τους να βρουν αντιστοιχίες με εμπειρίες ή αναμνήσεις από τη δική τους οικογένεια.**

Για τους ηλικιωμένους που έχουν ζήσει σε επαρχία, και κυρίως για τις γυναίκες, οι αντιστοιχίες με τη ζωή της Κινέζας μάννας είναι αρκετές, γιατί έζησαν σε οικογενειακό περιβάλλον όπου οι ρόλοι των γονιών ήταν ανάλογοι με αυτούς του κειμένου της Περλ Μπακ. Οι μεγάλες αλλαγές στη δομή της ελληνικής οικογένειας έγιναν μετά τον τελευταίο πόλεμο και ιδιαίτερα κατά το τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα. Οι αντιστοιχίες που υπάρχουν είναι κυρίως η απόλυτη εξουσία του πατέρα, η υποταγή της μητέρας και οι σκληρές συνθήκες ζωής της, ο ρόλος των γονιών του άντρα που ζουν μέσα στην οικογένεια, η απόλυτη υπακοή και ο φόβος των παιδιών απέναντι στον πατέρα κ.ά.

Από το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ, Άννα Φρανκ

- ♦ **Πολλά παιδιά της ηλικίας σας κρατούν ημερολόγιο ή γράφουν σε λευκώματα. Ζητήστε από τον υπεύθυνο καθηγητή της τάξης σας να διαθέσετε μία ώρα για να συζητήσετε τα θέματα που σας απασχολούν και αποτελούν (ή θα αποτελούσαν) ύλη για το ημερολόγιό σας. Συζητήστε ακόμα τους λόγους για τους οποίους πολλά παιδιά εξομολογούνται στο ημερολόγιό τους τα προβλήματά τους.**

Στο ημερολόγιο καταγράφουμε σκέψεις, προβληματισμούς και γεγονότα της προσωπικής μας ζωής, καθώς και άλλα γεγονότα που μας κάνουν εντύπωση και έχουν σχέση με την επικαιρότητα. Το ημερολόγιο έχει προσωπικό χαρακτήρα και δεν γράφεται για να δημοσιευτεί. Κυριότερα θέματα που περνούν στις σελίδες του ημερολογίου είναι η γνώμη που έχουμε για τον εαυτό μας και τις σχέσεις μας με τους άλλους (φίλους, γονείς, δασκάλους, συναδέλφους), σκέψεις και σχέδια για το μέλλον, συζητήσεις και ιδέες που μας έκαναν εντύπωση, γεγονότα που προσέλυ-

σαν το ενδιαφέρον μας, σχόλια για τη γύρω μας κατάσταση (κοινωνική, πολιτική), μεταφυσικές ανησυχίες, τοπία και ταξίδια που μας εντυπωσίασαν κ.ά.

Μια μεγάλη μερίδα κυρίως εφήβων και νέων ανθρώπων νιώθει την ανάγκη να εκφραστεί μέσα από τις σελίδες ενός ημερολογίου, γιατί στην ηλικία αυτή βασανίζεται από πολλά προβλήματα και συναισθηματικές εκρήξεις, γι' αυτό έχει ανάγκη συνομιλίας και εξομολογήσεων. Έτσι, το ημερολόγιο αποτελεί ένα νοερό συνομιλητή και έναν εχέμυθο φίλο. Σε αυτό μπορεί κανείς να μιλήσει ελεύθερα, να δώσει διέξοδο στις ανησυχίες και στα προβλήματα που τον απασχολούν, να κρίνει και να σχολιάσει πρόσωπα και καταστάσεις αλλά και να κάνει αυτοκριτική για δικές του συμπεριφορές. Βοηθά ακόμα να βάλει σε τάξη τις σκέψεις του, να πάρει αποφάσεις, να εκφράσει τις βαθύτερες επιθυμίες του. Γενικά το γράψιμο σε ένα ημερολόγιο χαλαρώνει, ανακουφίζει, ισορροπεί.

Οι Κυριακές στη θάλασσα, Μαργαρίτα Λυμπεράκη

- ♦ **Τοποθετώντας στο κέντρο τον πατέρα και τη μητέρα σας, σχεδιάστε το οικογενειακό σας δέντρο, στο οποίο να περιλαμβάνονται τα αδέρφια, οι παππούδες και άλλοι συγγενείς σας.**

Στο κέντρο θα τοποθετηθούν ο πατέρας και η μητέρα. Αριστερά από τον πατέρα τα αδέρφια του και επάνω οι γονείς του. Δεξιά από τη μητέρα τα αδέρφια της και επάνω οι γονείς της. Στο κέντρο, κάτω από τον πατέρα και τη μητέρα, τα παιδιά. Αριστερά από τα παιδιά τα ξαδέρφια από την πλευρά του πατέρα και δεξιά τα ξαδέρφια από την πλευρά της μητέρας. Έτσι έχουμε: παππούς - γιαγιά (γονείς του πατέρα), παππούς - γιαγιά (γονείς της μητέρας), θείοι-θείες (αδέρφια του πατέρα) πατέρας - μητέρα, θείοι-θείες (αδέρφια της μητέρας), ξαδέρφια (από τα αδέρφια του πατέρα), εγώ - τα αδέρφια μου, ξαδέρφια (από τα αδέρφια της μητέρας).

Νανούρισμα στο γιο μου, Ναζίμ Χικμέτ

- ♦ **Σε συνεργασία με την καθηγήτρια Οικιακής Οικονομίας, εξετάστε πώς αντιμετώπιζε παλαιότερα ο πατέρας το θέμα της ανατροφής των παιδιών και πώς προσδιορίζεται σήμερα ο ρόλος του στη σύγχρονη οικογένεια.**

Παλαιότερα ο πατέρας δεν έπαιρνε άμεσα μέρος στην ανατροφή των παιδιών, γιατί αυτό θεωρούνταν καθήκον της μητέρας. Στη σοβαρή αυτή διαδικασία συμμετείχε έμμεσα, ως φορέας της απόλυτης εξουσίας στο σπίτι, στην οποία τα παιδιά έπρεπε να δείχνουν υπακοή και υποταγή. Έπαιρνε μόνο τις σημαντικές αποφάσεις για το μέλλον τους (σπουδές, εργασία, γάμος). Η αποχή του από τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών οφειλόταν κατά μεγάλο μέρος στη συνεχή απουσία του από το σπίτι, λόγω των δύσκολων συνθηκών ζωής και εργασίας, αλλά και στις αντιλήψεις

της πατριαρχικής κοινωνίας της εποχής ότι η ενασχόληση αυτή δεν ταίριαζε στους άντρες.

Σήμερα ο πατέρας έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο να ασχοληθεί με τα παιδιά του. Εξάλλου η μητέρα, αν εργάζεται, λείπει αρκετές ώρες από το σπίτι και κάποιος πρέπει να την αντικαταστήσει στις υποχρεώσεις της απέναντι στα παιδιά. Πέρα από αυτό, έχουν καταπέσει τα πατριαρχικά στερεότυπα και η αφιέρωση χρόνου από μέρους του πατέρα στην ανατροφή των παιδιών θεωρείται κάτι απόλυτα λογικό. Έτσι, ο πατέρας σήμερα είναι φιλικός απέναντι στα παιδιά του, τους αφιερώνει αρκετό από το χρόνο του, τα βοηθά στις σχολικές εργασίες, πηγαίνει μαζί τους βόλτες και εκδρομές, συζητά περισσότερο για τα προβλήματά τους, τα συμβουλεύει, τα ενθαρρύνει και γενικά μοιράζεται με τη μητέρα σχεδόν εξίσου το καθήκον της ανατροφής τους.

Τ' άσπρο ξωκλήσι, Γιάννης Ρίτσος

- ♦ Έχετε επισκεφθεί την ημέρα της γιορτής του φερώνυμου αγίου μια εκκλησία που βρίσκεται σε πόλη ή ένα ξωκλήσι; Συγκρίνετε τον τρόπο εορτασμού, τη λαϊκή ανταπόκριση και τη συμπεριφορά των πιστών στις δύο περιπτώσεις. Ποια περίπτωση σας συγκινεί περισσότερο και γιατί;

Κάθε εκκλησία φέρει το όνομα ενός αγίου, του οποίου και εορτάζεται η μνήμη. Την ημέρα της εορτής τελείται λειτουργία και η ατμόσφαιρα της πόλης ή του χωριού είναι πανηγυρική. Στις πόλεις οι σημαιοστολισμοί και τα φώτα δημιουργούν εορταστική ατμόσφαιρα. Στις συνοικιακές εκκλησίες των πόλεων γίνονται και πανηγύρια, όπου μικροπωλητές πουλάνε διάφορα μικροαντικείμενα. Οι εορταστικές εκδηλώσεις αρχίζουν την παραμονή της εορτής και ολοκληρώνονται ανήμερα. Οι πιστοί προσέρχονται στην εκκλησία, ανάβουν κεριά στη μνήμη του αγίου και παρακολουθούν τις λατρευτικές ακολουθίες με κατάνυξη. Ωστόσο, στις πόλεις η συμμετοχή είναι μικρότερη και οι άνθρωποι απόμαχοι.

Αντίθετα, στα ξωκλήσια η ατμόσφαιρα είναι καταλυτική και η ανθρώπινη επικοινωνία ζεστή. Τα ξωκλήσια βρίσκονται σε όμορφες τοποθεσίες, συνήθως στις κορυφές ή στις πλαγιές λόφων. Το φυσικό περιβάλλον δημιουργεί μια ξεχωριστή ατμόσφαιρα ψυχικής γαλήνης και ευφορίας. Χαρακτηριστικό των σημαιοστολισμών είναι η λιτότητα και τα φώτα δεν είναι εκτυφλωτικά όπως στις πόλεις. Μέσα στα ξωκλήσια οι πιστοί αισθάνονται βαθειά συγκίνηση και την αίσθηση ότι επικοινωνούν με το Θεό. Οι εορταστικές εκδηλώσεις αρχίζουν την παραμονή. Μετά το τέλος της λειτουργίας, οι πιστοί συμμετέχουν στο πανηγύρι που στήνεται γύρω από το ξωκλήσι. Εδώ το πανηγύρι δεν περιορίζεται στα μαγαζάκια των μικροπωλητών, αλλά εξελίσσεται σε φαγοπότη, τραγούδι και χορό.

- ♦ **Βρείτε τις ονομασίες των εκκλησιών ή των ξωκλησιών στην περιοχή σας. Ποιο άγιος ή μάρτυρες τιμώνται περισσότερο και γιατί;**

Κάθε περιοχή της Ελλάδας τιμά περισσότερο ορισμένους άγιους που συνδέονται με τον τόπο και που οι κάτοικοι πιστεύουν ότι τους προστατεύει. Οι πιστοί π.χ. που ο τόπος τους έχει σχέση με τη θάλασσα τιμούν τον Άγιο Νικόλαο που τον θεωρούν προστάτη των ναυτικών. Στην Τήνο τιμούν την Παναγία, στα Σπάτα το Χριστό, στην Κέρκυρα τιμούν τον Άγιο Σπυρίδωνα, στη Θεσσαλονίκη τον Άγιο Δημήτριο, στην Πάτρα τον Άγιο Ανδρέα, στη Ζάκυνθο τον Άγιο Διονύσιο κτλ. Στα ξωκλήσια τιμώνται περισσότερο ο προφήτης Ηλίας, ο Άγιος Παντελεήμονας, η Αγία Παρασκευή και η Κοίμηση της Θεοτόκου.

- ♦ **Αν η θρησκεία σας δεν είναι η χριστιανική, συγκρίνετε την ελληνορθόδοξη τελετουργία με την τελετουργία της δικής σας θρησκευτικής παράδοσης.**

Η εργασία απευθύνεται σε μαθητές με διαφορετική θρησκεία από την ορθόδοξη χριστιανική και είναι προσωπική δραστηριότητα.

Κάποια Χριστούγεννα, Γρηγόριος Ξενόπουλος

- ♦ **Χωριστείτε σε ομάδες και καταγράψτε διάφορα λαογραφικά έθιμα της περιοχής ή της πατρίδας σας σχετικά με τις θρησκευτικές γιορτές. Ερευνήστε ποια από αυτά χάθηκαν και ποια επιβιώνουν ως τις μέρες μας, και συζητήστε γενικότερα για τη σημασία αυτής της τοπικής παράδοσης με τους καθηγητές των Θρησκευτικών και της Οικιακής Οικονομίας.**

Τα περισσότερα λαογραφικά έθιμα στην Ελλάδα σχετίζονται με τη θρησκευτική λατρεία. Πολλά από αυτά έχουν τις ρίζες τους στην αρχαιότητα και συνεχίστηκαν μέχρι σήμερα, αφού προσαρμόστηκαν στο πνεύμα της χριστιανικής θρησκείας.

Οι μαθητές μπορούν να ασχοληθούν κατά ομάδες:

- με τα έθιμα των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς και των Φώτων,
- με τα έθιμα της Αποκριάς,
- με τα έθιμα του Πάσχα,
- με τα έθιμα του Δεκαπενταύγουστου και άλλων μεγάλων εορτών (Αγίου Γεωργίου, Αγίου Ιωάννη Προδρόμου κ.ά). Σημαντικό είναι να ερευνηθεί ποια από τα έθιμα έχουν χαθεί στις μέρες μας και ποια επιβιώνουν σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Για το σκοπό αυτό χρήσιμες είναι οι παρακάτω ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

<http://www.explorecrete.com>

<http://dim-rizou.pel.sch.gr>

<http://homepages.pathfinder.gr>

<http://www.amaliada.gr>

Η σημασία των τοπικών παραδόσεων και εθίμων είναι πολύ μεγάλη για τη

διατήρηση της πολιτιστικής μας ταυτότητας. Οι τοπικές παραδόσεις με την ποικιλία των λαϊκών εκδηλώσεων και εθίμων συνθέτουν και εμπλουτίζουν τον πολιτισμό μας και μας συνδέουν με το παρελθόν και τις ρίζες μας. Η πλούσια αυτή ποικιλία ηθών και εθίμων από όλες τις περιοχές της Ελλάδας κρατάει ζωντανό το λαϊκό πολιτισμό, που κινδυνεύει στις μέρες μας από την ομοιομορφία και την ισοπέδωση της αστικής ζωής και της επιχειρούμενης «παγκοσμιοποίησης».

- ♦ **Συγκεντρώστε πληροφορίες για τον τρόπο που γιορτάζουν άλλοι λαοί τις θρησκευτικές τους γιορτές. Συγκρίνετε αυτούς τους εορτασμούς με τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, με σκοπό να εντοπίσετε τυχόν ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο που εκδηλώνει κάθε λαός το θρησκευτικό του συναίσθημα.**

Η σύγκριση με τον τρόπο εορτασμού άλλων λαών μπορεί να γίνει μέσα από μια συγκεκριμένη γιορτή, όπως αυτή των Χριστουγέννων, που είναι η πιο σημαντική για όλους τους χριστιανούς. Οι προετοιμασίες, ο στολισμός των σπιτιών και των δρόμων, τα δώρα, τα γλυκίσματα, το χριστουγεννιάτικο τραπέζι είναι κοινά στις περισσότερες χριστιανικές χώρες. Υπάρχουν όμως διάφορα τοπικά έθιμα που μπορούν να αναζητηθούν στις παρακάτω ιστοσελίδες: <http://news.pathfinder.gr>, <http://el.wikipedia.org>

Η ιστορία του δακτυλιδιού, Γκότχολτ Έφραϊμ Λέσινγκ

- ♦ **Αν έχετε συμμαθητές άλλης θρησκείας από τη δική σας, συζητήστε μέσα στην τάξη το θέμα που αναπτύσσεται στο κείμενο, με σκοπό να βρείτε κοινά στοιχεία και διαφορές σχετικά με τον τρόπο που κάθε θρησκεία αντιμετωπίζει τον άνθρωπο και υπόσχεται τη σωτηρία της ψυχής του.**

Παραθέτουμε κάποια στοιχεία για τις περισσότερο διαδεδομένες θρησκείες.

Οι θρησκείες χωρίζονται: α) στις θρησκείες του Αιωνίου Νόμου του Κόσμου, β) στις θρησκείες της Ιστορικής Αποκαλύψεως του Θεού. Για τις θρησκείες του «Αιωνίου Νόμου του Κόσμου» ο κόσμος είναι αιώνιος, χωρίς αρχή ή τέλος, και ανανεώνεται ασταμάτητα ακολουθώντας μια διαδοχική εναλλαγή από εμφανίσεις και εξαφανίσεις. Εδώ ανήκουν οι θρησκείες του ινδουισμού, βουδισμού, κομφουκιανισμού, ταοισμού.

Ο χριστιανισμός είναι μία από τις τρεις θρησκείες της Ιστορικής Αποκαλύψεως του Θεού, οι οποίες είναι ταυτόχρονα και μονοθεϊστικές, δηλ. είναι θεμελιωμένες στη λατρεία του ενός και μόνου Θεού. Οι άλλες δύο είναι ο ιουδαϊσμός και ο ισλαμισμός. Για τις τρεις αυτές θρησκείες η χρονική έκταση που περιλαμβάνεται ανάμεσα στη δημιουργία και στο τέλος του κόσμου διαδραματίζεται μία και μόνο φορά. Η χριστιανική θρησκεία αναγνωρίζει ως ιδρυτή και κεντρικό πρόσωπο της διδασκαλίας της τον Ιησού Χριστό και οι χριστιανοί έχουν ως κοινό σημείο αναφοράς τη μορφή του. Η πίστη στον ένα και μοναδικό Θεό καθώς και η εβραϊκή

αντίληψη περί χρόνου κινούμενου σε γραμμική πορεία, πέρασαν από τον ιουδαϊσμό στο χριστιανισμό και κατόπιν στον ισλαμισμό. Ο χριστιανισμός θεωρεί πως ο Μεσσίας, για τον οποίο μίλησαν στο παρελθόν οι προφήτες του ιουδαϊσμού, ενσαρκώνεται στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού τον οποίο θεωρούν Θεάνθρωπο (έχει όλα τα χαρακτηριστικά του τέλειου ανθρώπου και Θεού). Επιπλέον, ο χριστιανισμός προσβεί δύο παρουσίες του Μεσσία. Η πρώτη παρουσία συντελέστηκε με την Ενσάρκωση και την Ανάσταση, η δεύτερα παρουσία θα έρθει στο μέλλον με την κρίση της ανθρωπότητας και την αιώνια βασιλεία του Θεού. Οι δύο άλλοι μονοθεϊσμοί, δέχονται μία μόνο παρουσία του Μεσσία που θα γίνει στο μέλλον. Έτσι, η διαφορά μεταξύ ιουδαίων και χριστιανών είναι ότι οι πρώτοι περιμένουν ακόμα τον ερχομό του Μεσσία, ενώ οι δεύτεροι την επάνοδό του. Ο ισλαμισμός αναγνωρίζει τον Ιησού ως προφήτη.

Ο ιουδαϊσμός: Μία από τις σημαντικότερες θρησκευτικές αρχές του ιουδαϊσμού είναι η πίστη ότι υπάρχει ένας μοναδικός, παντογνώστης, παντοδύναμος, πανάγαθος, υπερβατικός Θεός, (Ιεχωβά ή Γιαχβέ) και ο οποίος δημιούργησε το σύμπαν και συνεχίζει να το ορίζει. Σύμφωνα με την παραδοσιακή εβραϊκή πίστη, ο Θεός που δημιούργησε τον κόσμο, εγκαθίδρυσε μια διαθήκη με τον εβραϊκό λαό και του αποκάλυψε τους νόμους Του και τις εντολές Του με τη μορφή της Τορά («Μωσαϊκός Νόμος»). Οι πιστοί οφείλουν να τηρούν τους νόμους και τις εντολές του Μωσαϊκού Νόμου.

Επίσης, «το πνευματικό ή ψυχικό στοιχείο που υπάρχει μέσα μας... δεν μπορεί να το καταστρέψει ο θάνατος. Ακόμα και μετά τον θάνατο, η ζωή της ψυχής μας παραμένει ζωή... Η πίστη μας για τη μεταθανάτια ζωή έπαιξε κεφαλαιώδη ρόλο στη ιστορία της εβραϊκής σκέψης και θεωρείται σαν ένα από τα βασικά στοιχεία του ιουδαϊσμού. Δεν είναι μόνο η πίστη μας, είναι και η διαίσθησή μας που μας οδηγεί στην αρχή της αθανασίας της ψυχής». (Βασικές αρχές του ιουδαϊσμού, έκδοση του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου, 1997).

«Ο Ιουδαϊσμός...θεωρεί την κόλαση ως τη Γέεννα, έναν καταχθόνιο τόπο τιμωρίας για τους αμαρτωλούς. Η χριστιανική θεώρηση, βασισμένη σε ιουδαϊκές αντιλήψεις, αντιμετωπίζει την κόλαση ως...έναν τόπο αιώνιας τιμωρίας...» (ΠΑΠΥΡΟΣ ΛΑΡΟΥΣ ΜΠΙΤΑΝΝΙΚΑ, λήμμα “κόλαση”)

Ο ισλαμισμός: Θρησκεία μονοθεϊστική, με ιδρυτή τον προφήτη Μωάμεθ. Η διδασκαλία του Μωάμεθ περιέχεται στο Κοράνιο, που είναι το ιερό κείμενο του ισλαμισμού. Βασικές αρχές της διδασκαλίας του Κορανίου είναι:

- Ο Αλλάχ (Θεός) είναι ένας και μεγαλύτερος προφήτης του ο Μωάμεθ.
- Η μοίρα «κισμέτ» καθορίζει τις πράξεις και τη ζωή όλων των ανθρώπων.
- Υπάρχει παράδεισος και κόλαση. Ο Θεός προσφέρει αγάπη στους ανθρώπους, τους φροντίζει και τους συγχωρεί, αλλά είναι και αυστηρός κριτής των πράξεών τους.
- Οι πιστοί πρέπει να ομολογούν την πίστη τους.
- Η θέση της γυναίκας στην ισλαμική κοινωνία είναι κατώτερη του άνδρα.

- Υποχρεωτική νηστεία το μήνα Ραμαντάν.
- Υποχρεωτικές οι ημερήσιες προσευχές.
Ο Βουδισμός χωρίζεται σε δύο τάσεις, το Χιναγυάνα και το Μαχαγυάνα.
- Ο άνθρωπος πρέπει να προσπαθήσει με όλες του τις δυνάμεις να απελευθερωθεί από όλα τα υλικά και πνευματικά υλικά, που φέρνουν μόνο πόνο. Η άσκηση και ο τρόπος ζωής θα τον βοηθήσουν να απαλλαγεί από τις ανάγκες και θα οδηγηθεί στην απόλυτη ηρεμία «Νιρβάνα».
- Συμπόνια για όλα τα πλάσματα του Θεού.
- Όσοι καταφέρνουν μετά από πολλές μετενσαρκώσεις να κατακτήσουν τη Νιρβάνα ενώνονται με το απόλυτο.
- Οι πιστοί να προσπαθούν να σώσουν και συνανθρώπους τους πριν γίνουν ένα με το απόλυτο.
- Πίστη στη μεταθανάτια ζωή.
Ο Ινδουισμός είναι κυρίως ένα σύνολο παραδόσεων που περιέχονται στα ιερά βιβλία Βέδες και Ουπανησάδες.
- Πίστη στην ιδέα του Ντάρμα (η παγκόσμια τάξη του σύμπαντος και των όντων αλλά και το σύνολο των κανόνων που καθορίζεται από την κάθε κάστα) που οι άνθρωποι πρέπει να αναγνωρίζουν και να υπηρετούν με σεβασμό. Η καταγωγή αυτής της παγκόσμιας τάξης έχει θεία προέλευση και ορίζει τη δομή και τη λειτουργία του κόσμου και της κοινωνίας.
- Ο κόσμος αποτελείται από δύο όψεις, την πραγματική και τη φαινομενική, ενώ στο βάθος του υπάρχει η πραγματικότητα του Θεού.
- Ένα στοιχείο του Θεού υπάρχει μέσα σε κάθε οντότητα.
- Πίστη στο Κάρμα. Κάρμα είναι όλες οι πράξεις που τα όντα διέπραξαν σε κάποια προηγούμενη μορφή ύπαρξης. Πιστεύεται ότι από το Κάρμα εξαρτάται η μορφή ύπαρξης που θα μεταβούν τα όντα.
- Ο άνθρωπος οφείλει να αναζητά τη λύτρωση με τη Γιόγκα (ο νους αποχωρίζεται τον εξωτερικό κόσμο).

Ιδιαίτερα κατατοπιστικό είναι το άρθρο του Αρχιεπισκόπου Αλβανίας Αναστασίου με τίτλο *Η αναζήτηση των πανανθρώπινων αξιών* (Ποιες είναι οι βασικές αρχές που μπορούν να γίνουν αποδεκτές ακόμη και από εκπροσώπους διαφορετικών θρησκειών), Καθημερινή της Κυριακής 10-10-2004, το οποίο θα βρείτε στην παρακάτω ιστοσελίδα: <http://www.phys.uoa.gr>

Απόσπασμα του άρθρου:

«2. Από τις αναζητήσεις των τελευταίων δεκαετιών μπορούμε να επισημάνουμε συνοπτικά ως κοινώς αποδεκτές από τις θρησκείες τις ακόλουθες αρχές και αξίες:

(α) Κοινή καταγωγή όλων των ανθρώπων. Οι μονοθεϊστικές θρησκείες βεβαιώνουν ότι ο Θεός εδημιούργησε το πρώτο ανθρώπινο ζεύγος. Είναι γνωστοί οι στίχοι-κλειδιά της Αγίας Γραφής: «Καί ἐποίησεν ὁ Θεός τόν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καί θήλυ ἐποίησεν αὐτούς» (Γεν. 1:27, πρβλ. 1:26, 5:1). Οπως και η φράση του Αποστόλου Παύλου: « Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνός αἵματος πᾶν ἔθνος

άνθρώπων ό Θεός» (Πραξ. 17:26). [...]

(β) Θεμελιώδης αρχή σε όλες σχεδόν τις ανεπτυγμένες θρησκείες είναι ο Χρυσός Κανόνας. Στο κλασικό ινδουιστικό βιβλίο Μαχαμπαράτα διαβάζουμε: «Αυτή είναι η σύνοψη του χρέους: Μην κάνεις ποτέ στους άλλους κάτι το οποίο θα σου προξενούσε πόνο αν γινόταν σε σένα». Όταν ο Κομφούκιος ρωτήθηκε: «Υπάρχει μια λέξη η οποία να χρησιμεύει ως κανόνας πρακτικός για όλη τη ζωή;», απάντησε: «Δεν είναι αυτή η λέξη η αμοιβαιότητα; Λοιπόν, μην κάνεις στους άλλους ό,τι δεν θα ήθελες να κάνουν σε σένα». [...]

Στην ιουδαϊκή σκέψη επαναλαμβάνεται συχνά η αρχή «ό μισείς, μηδενί ποιήσης» (Τωβίτ 4:15) ή με τα λόγια του μεγάλου ραββί Χιλέλ (1ος αι. π.Χ. - 1ος αι. μ.Χ.): «Μην κάνεις στους άλλους ό,τι δεν θα ήθελες να κάνουν αυτοί σε σένα». Στο κήρυγμα του Ιησού Χριστού διατυπώνεται δυναμικά ο κανόνας με θετικό τρόπο: «Καθώς θέλετε ίνα ποιώσιν υμίν οι άνθρωποι, και υμείς ποιείτε αυτοίς ομοίως» (Λουκ. 6:31, πρβλ. Ματθ. 7:12). Ο ισλαμικός κόσμος υιοθέτησε αυτή την ιδέα (περιορίζοντάς την συχνά στην ούμα, τη μουσουλμανική κοινότητα). Στα αποφθέγματα που αποδόθηκαν αργότερα στο Μωάμεθ συναντούμε και το εξής: «Κανείς από σας δεν είναι πιστός εφόσον δεν επιθυμεί για τον αδελφό του αυτό το οποίο επιθυμεί για τον εαυτό του». Για να μην δημιουργούνται όμως αποσπασματικές εξιδανικευμένες εικόνες, πρέπει να πούμε ότι στα διάφορα ιερά κείμενα των θρησκειών υπάρχουν και φράσεις που οδηγούν σε διαφορετικές κατευθύνσεις.

(γ) Σεβασμός στη ζωή. Όλες οι θρησκείες απαγορεύουν το φόνο. Ινδικές θρησκευτικές σχολές συνιστούν σεβασμό σε κάθε μορφή ζωής και την αποφυγή θανάτωσης των ζώων. Στις περί φόνου εντολές μπορεί να θεωρηθεί ότι λανθάνει και η απαγόρευση κάθε μορφής βασανισμού. Επίσης, η τρομοκρατία και η βία στις οικογενειακές, στις επαγγελματικές και στις διεθνείς σχέσεις. Το θέμα, πάντως, του πολέμου -αμυντικού ή επιθετικού- παραμένει πολύπλοκο και διατυπώνονται θέσεις εκ διαμέτρου αντίθετες.

(δ) Η δικαιοσύνη και η εντιμότητα αναγνωρίζονται ως θεμελιώδεις αρετές σε πολλές θρησκείες (π.χ. στον κομφουκιανισμό η δικαιοσύνη είναι μία από τις τέσσερις σημαντικότερες. Ο Μένκιος μάλιστα την ανύψωσε στο υψηλότερο επίπεδο των ηθικών αξιών). Και στις τρεις μονοθεϊστικές θρησκείες η δικαιοσύνη θεωρείται βασικό χαρακτηριστικό των ανθρώπων του Θεού. Στην έννοιά της συνυπάρχουν οι έννοιες της εντιμότητας, της θεοσεβείας, ακόμη και της αγιότητας. Διότι αυτή φέρει τον άνθρωπο πλησιέστερα στον Θεό. Η γενική αρχή αποσαφηνίζεται ακόμα ειδικότερα στις προστακτικές «ου κλέψεις», μην εκμεταλλεύεσαι, μη δωροδοκείς, μη στηρίζεις τη διαφθορά, μην εξαπατάς. [...]

(ε) Σε όλες τις θρησκείες υπάρχουν εντολές ή απλές οδηγίες για τη συμπεριφορά των φύλων μεταξύ τους, που καθορίζουν το σεβασμό στις γενετήσιες σχέσεις. Εδώ, όμως, οι παραλλαγές είναι πολύ περισσότερες. Βασική πάντως παραμένει η εντολή «μην ασελγήσεις», μην εκτραπείς σε γενετήσια ανηθικότητα. Κατά βάση, οι

εκπρόσωποι των διαφόρων θρησκευτικών παραδόσεων συμφωνούν ότι κανείς δεν έχει το δικαίωμα να υποτιμά τους άλλους στις γενετήσιες σχέσεις, να τους οδηγεί ή να τους κρατεί σε σεξουαλική εξάρτηση. Η έξαρση της εκμεταλλεύσεως νεαρών γυναικών και παιδιών, που παρατηρείται στις ημέρες μας, καταδικάζεται ομόφωνα.

(στ) Τα περισσότερα θρησκευόμενα αναφέρονται στην ειρήνη ως ευχή, ως χρέος, ως σκοπό, ως προσπάθεια χαλιναγωγήσεως της επιθετικότητος του ανθρώπου ως τρόπο για την αρμονική συμβίωση μιας κοινωνίας βάσει συγκεκριμένων κανόνων συμπεριφοράς και ως εσωτερική ειρήνη με την κατασίγαση των παθών, του φόβου, της αγωνίας. [...]

Στις μονοθεϊστικές θρησκείες η ειρήνη αφ' ενός μεν θεωρείται δώρο Θεού και καρπός της εμπιστοσύνης σ' Αυτόν, αφ' ετέρου έχει κοινωνικές και ιστορικές διαστάσεις. Για την επικράτησή της απαιτούνται και οι προσπάθειες του ανθρώπου. Επιδιώξή μας πρέπει να είναι μια πολυδιάστατη ειρήνη: με το Θεό, με τον εαυτό μας, με τους άλλους, με την κτίση ολόκληρη.

(ζ) Στο πρόβλημα της φτώχειας υπάρχει μεγαλύτερη απόκλιση ως προς τις ερμηνείες και τη λύση. Πρωτοποριακές θρησκευτικές προσωπικότητες προτρέπουν στην ευσπλαχνία και στην καλοσύνη (Κομφούκιος, Λάο Τσε, Ζωροάστρης, Βούδας). Και όλες οι θρησκείες, λιγότερο ή περισσότερο, ζητούν να ανακουφίσουν τη φτώχεια τονίζοντας την ευσπλαχνία.

Θρησκευτικά συστήματα που ξεκίνησαν από την Ινδική Χερσόνησο υιοθέτησαν την άποψη ότι οι συνθήκες ζωής είναι συσώρευση του «κάρμα», των καλών ή κακών έργων των προτέρων μορφών ζωής, των μεταβιώσεων («σαμσάρα»). Η διέξοδος από την κατάσταση αυτή είναι δυνατή σε μια επόμενη φάση υπέρβασης. Η καλοσύνη προς τους ενδεείς επαινείται και εξασφαλίζει θετικό «κάρμα». Ο βουδισμός, υιοθετώντας τις περί «κάρμα» και «σαμσάρα» αρχές, πρότεινε ως ουσιαστική λύση, ως ιδανικό του τέλειου ανθρώπου, του βουδιστή μοναχού, την απόλυτη φτώχεια. Συγχρόνως, έλαβε πρόνοια για τη συντήρηση των μοναχών, προβάλλοντας ως βασική αρετή των λαϊκών την ευσπλαχνία (τη «μέτα») προς όσους βρίσκονται σε ένδεια ή άλλη ανάγκη και καταδικάζοντας την πλεονεξία και τη χλιδή. [...]

Ο κατεξοχήν πάντως υπερασπιστής των φτωχών αναδείχθηκε ο Ιησούς Χριστός με τη ζωή και τη διδασκαλία Του. Υπογράμμισε την αξιοπρέπεια του φτωχού, την αξία του ενώπιον του Θεού, στηλίτευσε την ασπλαχνία των πλουσίων, ύμνησε τη δικαιοσύνη, αποκάλυψε την αγάπη και επέμεινε σε αυτήν.

(η) Ως κορύφωμα της προσφοράς στην κλίμακα των αξιών θεωρείται η αγάπη. Ο χριστιανισμός με τρόπο μοναδικό τόνισε τις πανανθρώπινες διαστάσεις της αγάπης. Αποσαφήνισε με το δυνατότερο φως την πολυεδρική έννοια και σημασία της. Την επεξέτεινε πέρα από κάθε όριο, φυλετικό, θρησκευτικό, κοινωνικό (Επί του όρους ομιλία, παραβολή Καλού Σαμαρείτη, Ύμνο της αγάπης στην Α' Κορινθ.). Την κατέστησε δύναμη οικουμενική, που αγκαλιάζει και μεταμορφώνει τα πάντα. Την

ταύτισε με την υπέρτατη πραγματικότητα, με τον Θεό. « Ὁ Θεός ἀγάπη ἐστίν, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεός ἐν αὐτῷ » (Α΄ Ιω. 4:16). Ενέπνευσε με μοναδικό τρόπο τη βίωση και την άσκησή της.

Στις ημέρες μας, παρατηρείται η τάση να ερμηνεύονται υπό το φως της αγάπης και άλλες θεμελιακές αρχές που κατά καιρούς έχουν υποστηρίξει άλλες θρησκείες (όπως π.χ. η βουδιστική «μέτα»). [...]

♦ **Συζητήστε με τους καθηγητές της Ιστορίας και των Θρησκευτικών για τα διάφορα ιστορικά φαινόμενα θρησκευτικού φανατισμού και αναφερθείτε ειδικότερα στην ανάγκη της ανεξιθρησκίας.**

Η ιστορική πορεία του ανθρώπου πάνω στη γη άφησε στο διάβα της θαυμάσια έργα πολιτισμού, αλλά και αμαυρώθηκε από πράξεις μισαλλοδοξίας και γεγονότα θρησκευτικού φανατισμού. Η χωρίς κριτική σκέψη προσήλωση στις επιταγές ενός θρησκευτικού δόγματος, το μίσος και οι εκδηλώσεις βίας ενάντια σε οποιοδήποτε έχει διαφορετική θρησκευτική πίστη οδήγησαν και οδηγούν σε αιματηρές συγκρούσεις με τραγικές επιπτώσεις.

- Μεγάλης ιστορικής σημασίας είναι η ονομαζόμενη *νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου*. Στις 24 Αυγούστου του 1572 σφαγιασθήκαν στη la Rochelle, γαλλική πόλη, από φανατικούς Γάλλους καθολικούς, προτεστάντες οπαδοί του Καλβίνου. Από τη σφαγή δεν γλίτωσαν ούτε τα νεογέννητα.
- Στη διάρκεια των Μεσαιωνικών χρόνων η θρησκοληψία και ο φανατισμός του παπικού κράτους δημιούργησαν την Ιερά Εξέταση οδηγώντας στα βασανιστήρια και στην πυρά όσους τολμούσαν έστω και να σχολιάσουν το δογματικό καθολικισμό.
- Δύο άλλα κεφάλαια θρησκευτικού φανατισμού είναι οι Αραβικοί πόλεμοι (632-732) και οι Σταυροφορίες (1097-1291).
- Οι πόλεμοι ανάμεσα σε καθολικούς και διαμαρτυρόμενους την περίοδο της Μεταρρύθμισης και ο Τριακονταετής πόλεμος (1618-1648).
- Οι διώξεις και οι εξευτελισμοί που έχουν υποστεί οι Εβραίοι στην μακραίωνη ιστορία τους.

Στη διάρκεια του 20ού αιώνα και μέχρι τις μέρες μας ο θρησκευτικός φανατισμός όπλισε και οπλίζει το χέρι των κυριευμένων από το θρησκευτικό μίσος ανθρώπων σκορπίζοντας τον πόνο και το θάνατο: Αραβο-ισραηλινός πόλεμος (1947-1982), η δράση της Αλ-Κάιντα (1992 -), οι στρατιωτικές επιχειρήσεις της Αμερικής στο Αφγανιστάν (2001-) και στο Ιράκ (2003-). Πίσω βέβαια από το θρησκευτικό φανατισμό και τους θρησκευτικούς πολέμους κρύβονται πάντα και οικονομικά συμφέροντα.

Η μόνη λύση για να εξαλειφθεί η μάστιγα της θρησκοληψίας και του θρησκευτικού φανατισμού είναι η καλλιέργεια της ψυχής και του νου. Όσο περισσότερο μορφώνονται οι άνθρωποι τόσο λιγότερα φαινόμενα φανατισμού θα έχουμε. Κάθε

πολίτης πρέπει να έχει το αναφαίρετο δικαίωμα να πιστεύει σε όποιο θρήσκευμα τον εκφράζει ή να μην πιστεύει σε κανένα. Υπεύθυνες για την προστασία της ανεξιθρησκίας είναι όλες οι χώρες που θέλουν να λέγονται δημοκρατικές και πολιτισμένες. Ο κάθε πολίτης είναι υπεύθυνος να προασπίσει το δικαίωμα της ανεξιθρησκίας, γιατί έτσι προασπίζει και τα δικά του ανθρώπινα δικαιώματα.

Του Βασίλη, Κλέφτικο

- ♦ **Ακούστε ηρωικά δημοτικά τραγούδια (ακριτικά, κλέφτικα, αντάρτικα), σε παλιές και νέες μουσικές εκτελέσεις. Πώς αποδίδονται τα επικά γνωρίσματα του Διγενή και τα ηρωικά κατορθώματα των κλεφτών; Ποια μουσική συνοδεύει τα άσματα (αν βρείτε μελοποιημένα); Ζητήστε τη βοήθεια του καθηγητή της Μουσικής.**

Τα ηρωικά δημοτικά τραγούδια αντηχούσαν σε γη και θάλασσα υμνώντας τη λεβεντιά, την περηφάνια, το αδούλωτο φρόνημα και θρημώντας τα παλικαριά που έχαναν τη μάχη με το θάνατο. Τα ακριτικά μιλούν για τους ηρωισμούς του Διγενή Ακρίτα και των άλλων ακριτών στις μάχες με του Απελάτες και τους Σαρακηνούς και μέσα από τους αγώνες τους ξεπροβάλλει ολόκληρο το ελληνικό έθνος που αντιστέκεται σε όσους το απειλούν. Μιλούν για το θάρρος τους όταν αντικρίζουν το θάνατο, για αξίες, παλικαριά και αυταπάρνηση. Τραγούδια με σύντομο λόγο, άμεσο και λιτό, βγαλμένα μέσα από τη λαϊκή ψυχή, και ικανά να διαδώσουν το κοινό αίσθημα για εθνική και κοινωνική ελευθερία. Τη σκυτάλη από τους ακρίτες παίρνουν οι κλέφτες και η φωνή του άγνωστου λαϊκού τραγουδιστή αναλαμβάνει και πάλι να μιλήσει για τον επώνυμο ή ανώνυμο ήρωα, να περιγράψει τη ζωή των κλεφτών και να εμψυχώσει τον επαναστατημένο λαό. Τα τραγούδια αυτά πρωτοεμφανίστηκαν στις αρχές ή στα μέσα του 18ου αιώνα, την περίοδο δηλαδή της Τουρκοκρατίας, στη Στερεά Ελλάδα, τη Θεσσαλία, την Ήπειρο και τη Δυτική Μακεδονία. Με αυτά τα λυρικά τραγούδια υμνείται η ανυπότακτη ψυχή, η παλικαριά και η αποφασιστικότητα για αγώνα μέχρι την τελική νίκη. Τα κλέφτικα τραγούδια δεν είναι αφηγηματικά, όπως τα ακριτικά, η δομή τους είναι απλή και τα μοτίβα που χρησιμοποιούνται λίγα. Οι ήρωες δεν έχουν υπερφυσικές δυνάμεις, είναι απλοί άνθρωποι του λαού που πολεμούν με τα όπλα της εποχής, τα τουφέκια και τα σπαθιά. Χαρακτηριστικό, επίσης, των κλέφτικων τραγουδιών είναι ο διάλογος και η γρήγορη εναλλαγή εικόνων. Τα αντάρτικα τραγούδια είναι τα τραγούδια της εθνικής αντίστασης ενάντια στο Γερμανό κατακτητή. Εμφύχωναν το λαό και τους αγωνιστές δίνοντας ελπίδα στο όραμά τους για ελευθερία και κοινωνική δικαιοσύνη. Κάποια από αυτά τα τραγούδια μοιάζουν με τα δημοτικά και μπορούμε να πούμε ότι είναι τα τελευταία δημοτικά τραγούδια που γράφτηκαν από το λαό. Έχουν γραφτεί και μελοποιηθεί από ανώνυμους και επώνυμους αγωνιστές και μοιάζουν να αποτελούν τη συνέχεια των κλέφτικων τραγουδιών.

Τέλος, η μουσική των παραδοσιακών δημοτικών τραγουδιών είναι μονοφωνική,

αργόσυρτη και ακολουθεί τον προσωδιακό ρυθμό.

<http://arcadia.ceid.upatras.gr> (Το αντιστασιακό τραγούδι)

<http://arcadia.ceid.upatras.gr> (Το κλέφτικο τραγούδι)

<http://www.myriobiblos.gr> (Δημοτικός και έντεχνος Ποιητικός Εγκωμιασμός της Παλιγγενεσίας)

<http://www.peemde.gr> (Ελληνικά λαϊκά παραδοσιακά όργανα)

Εις Σάμον, Ανδρέας Κάλβος

- ♦ Βρείτε τις δύο κεντρικές εικόνες του ποιήματος και ζωγραφίστε αυτή που σας έκανε μεγαλύτερη εντύπωση. Δώστε τίτλο στη ζωγραφιά σας, επιλέγοντας ένα στίχο του Κάλβου.

(Βλ. σελ. ..., «εικόνες», «Η τεχνική του ποιήματος»)

Η καταστροφή των Ψαρών, Διονύσιος Σολωμός

- ♦ Οργανώστε στο σχολείο σας εκδήλωση για τους εθνικούς μας ποιητές, Σολωμό και Κάλβο, η οποία να περιλαμβάνει: α) εικαστικό υλικό (πορτρέτα των ποιητών ή πίνακες με θέμα την ελληνική επανάσταση), β) μελοποιημένα ποιήματα (των συνθετών Μίκη Θεοδωράκη, Γιάννη Μαρκόπουλου, Νίκου Ξυδάκη), γ) απαγγελίες ποιημάτων, δ) δραματοποίηση άλλων κειμένων (π.χ. από το *Διάλογο* ή τη *Γυναίκα της Ζάκυνθος* του Σολωμού), ε) εργασίες για τη γλώσσα τους. Μπορείτε ίσως να χρησιμοποιήσετε υλικό από την αντίστοιχη έκθεση που είχε οργανώσει η Βουλή των Ελλήνων το 1998.

Η εκδήλωση μπορεί να οργανωθεί από τρεις ομάδες μαθητών. Η πρώτη ομάδα θα αναλάβει την εύρεση και συγκέντρωση του εικαστικού υλικού. Οι ιστοσελίδες που ακολουθούν μετά τις διάφορες πληροφορίες που παραθέτουμε θα βοηθήσουν τους μαθητές. Η δεύτερη ομάδα θα συγκεντρώσει μελοποιημένα ποιήματα των παραπάνω συνθετών και θα αναλάβει το μουσικό κομμάτι της εκδήλωσης. Η τρίτη ομάδα θα μελετήσει τη γλώσσα των ποιητών και θα παρουσιάσει συνοπτικά τις βασικότερες διαφορές τους. Η δραματοποίηση του διαλόγου ή της Γυναίκας της Ζάκυνθος είναι προτιμότερο να γίνει στη Γ' τάξη.

Μελοποιημένα ποιήματα: Εις Σαμον (ποίηση Ανδρέας Κάλβος – μουσική Μ. Θεοδωράκης)

Ο Ηλίας Ανδριόπουλος μελοποιεί ποιήματα από τις Ωδές του Ανδρέα Κάλβου παρουσιάζοντας μία σουίτα για φωνή και πιάνο με ερμηνεύτρια την μέτζο σοπράνο Ιωάννα Φόρτη. Στο πιάνο ο Θεοδωρής Οικονόμου. Το 1990 ο Νίκος Ξυδάκης μελοποιεί ποιήματα του Διονυσίου Σολωμού που κυκλοφορούν σε ένα δίσκο με τίτλο *ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟ ΔΕ ΡΩΣΣΗ*.

Ο Πειρασμός από τους Ελεύθερους Πολιορκημένους

Μουσική: Γ. Μαρκόπουλος – Στίχοι: Διονύσιος Σολωμός
Έστησ' ο Έρωτας χορό με τον ξανθόν Απρίλη,
κι η φύσις ηύρε την καλή και τη γλυκειά της ώρα,
και μες στη σκιά που φούντωσε και κλει δροσιές και μόσχους
ανάκουστος κιλαϊδισμός και λιποθυμισμένος.
Νερά καθάρια και γλυκά, νερά χαριτωμένα,
χύνονται μες στην άβυσσο τη μοσχοβολισμένη,
και παίρνουνε το μόσχο της, κι αφήνουν τη δροσιά τους,
κι ούλα στον ήλιο δείχνοντας τα πλούτια της πηγής τους,
τρέχουν εδώ, τρέχουν εκεί, και κάνουν σαν αηδόνια.

Μουσεία: Μηχανές αναζήτησης:

<http://www.google.com>

<http://www.yahoo.com>

<http://www.in.gr>

<http://www.musee-online.org>

<http://www.museionline.it>

Ιστοσελίδες με πλούσιο υλικό:

<http://www.parliament.gr> (Βουλή των Ελλήνων Έκθεση για την Επανάσταση του 1821)

<http://users.sch.gr> (Εικόνες για τη δημιουργία εικαστικής έκθεσης για την Ελληνική Επανάσταση)

<http://www.stixoi.info> (Μελοποιημένα ποιήματα του Διονύσιου Σολωμού από το Γιάννη Μαρκόπουλο)

<http://www.stixoi.info> (Ελεύθεροι Πολιορκημένοι, δίσκος 1977).

Μουσείο Μπενάκη, <http://www.benaki.gr> (Ευρωπαίοι Ρομαντικοί και Έλληνες Ζωγράφοι)

Εθνική Πινακοθήκη <http://www.nationalgallery.gr> (Ευγένειος Ντελακρουά 1798-1863, Γάλλος ρομαντικός Φιλέλληνας – Πώς είδαν οι ξένοι την Ελληνική Επανάσταση, έργο του ο «Έφιππος Έλληνας αγωνιστής (2856).)

Olga's Gallery <http://abcgallery.com> (Κατάλογος ονομάτων Ευρωπαίων ζωγράφων)

<http://www.culture.gr> (Υπουργείο Πολιτισμού, Μουσείο Σολωμού και Εθνικό Ιστορικό Μουσείο – Το Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής (Πίνακας του Θ. Βρυζάκη: Η έξοδος του Μεσολογγίου))

<http://www.makriyannis.gr> (Πρόκειται για ηλεκτρονικό βιβλίο των Απομνημονευμάτων. Σε αυτή την ιστοσελίδα μπορείτε να βρείτε και τους ζωγραφικούς πίνακες που έφτιαξε ο Παναγιώτης Ζωγράφος και οι γιοι του, στηριζόμενος στις περιγραφές του Μακρυγιάννη που βρίσκονται στη Γεννάδιο Βιβλιοθήκη και στο Εθνικό Ιστορικό μουσείο.

Ερημωμένα χωριά, Γιάννης Ρίτσος

- ♦ Βρείτε φωτογραφικό υλικό από το αλβανικό μέτωπο ή ζωγραφικούς πίνακες που προβάλλουν κυρίως τον ηρωισμό των Ελλήνων στρατιωτών. Ζητήστε τη σχετική βοήθεια του καθηγητή των Καλλιτεχνικών. Συγκρίνετε αυτή την αισιόδοξη πλευρά του πολεμικού αγώνα με την εικόνα της υποχώρησης στο ποίημα του Ρίτσου.

Ιστοσελίδες όπου θα βρείτε φωτογραφικό υλικό:

<http://www.ime.gr> (αντίσταση και αντιστασιακές οργανώσεις)

<http://www.fhw.gr>

<http://www.greece.org> (Φωτογραφίες)

<http://www.sa-snd.gr> (Φωτογραφίες)

<http://www.kathimerini.gr> (Φωτογράφοι στα βουνά της Αλβανίας)

<http://www.benaki.gr> (Φωτογραφικά αρχεία Μουσείου Μπενάκη)

Κινηματογραφική ταινία βασισμένη στο ομώνυμο λογοτεχνικό έργο του Θανάση Βαλτινού:

Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΕΝΝΕΑ (1985)

Σκηνοθεσία: Χρήστος Σιοπαχάς

Σενάριο: Θανάσης Βαλτινός

Φωτογραφία: Νίκος Καβουκίδης

Μουσική: Μιχάλης Χριστοδουλίδης

Ηθοποιοί: Χρήστος Καλαβρούζος, Αντώνης Αντωνίου, Βασίλης Τσάγκλος, Χρήστος Τσάγκας

Μια ομάδα εννιά αντρών του δημοκρατικού στρατού βρίσκονται αποκλεισμένοι στα δάση της Πελοποννήσου το καλοκαίρι του 1949 και προσπαθούν μάταια να βρουν διέξοδο φυγής. Αποδεκατίζονται όλοι εκτός από ένα νεαρό, που καταφέρνει να γλιτώσει. Ο Θανάσης Βαλτινός περιγράφει το αδιέξοδο και την ψυχική κατάρρευση μιας αποδεκατισμένης και ηττημένης ομάδας, που γνωρίζει ότι δεν έχει καμιά ελπίδα.

Από δόξα και θάνατο, Μέλπω Αξιώτη

- ♦ Για την περίοδο της Κατοχής και της Αντίστασης, ακούστε τα *Τραγούδια του δρόμου του Μάνου Λοΐζου*, τα *Τραγούδια του Αγώνα του Μίκη Θεοδωράκη* και την *Καταχνιά του Χρήστου Λεοντή*.

Μπορείτε ακόμα να βρείτε και να ακούσετε δίσκους με τραγούδια της Αντίστασης, επίσης τα *Ριζίτικα* του Γιάννη Μαρκόπουλου, το *Άξιον Εστί*, τη *Ρωμιοσύνη* και το *Μαουτχάουζεν* του Μίκη Θεοδωράκη, το *Καπνισμένο τσουκάλι* του Χρήστου Λεοντή, το *Άσμα ηρωικό και πένθιμο για το χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας του Νότη Μαυρουδή* κ.ά.

- ◆ Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Ιστορίας, εντοπίστε και συζητήστε για μαζικές διαδηλώσεις οι οποίες έγιναν σε άλλες ιστορικές περιστάσεις, είχαν ανάλογα χαρακτηριστικά και μεγάλη λαϊκή ανταπόκριση.

Μαζικές διαδηλώσεις με μεγάλη λαϊκή ανταπόκριση ήταν:

- η διαδήλωση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 με αίτημα την παραχώρηση Συντάγματος,
- η εξέγερση των αγροτών στο Κιλελέρ στις 10 Μαρτίου 1910,
- το συλλαλητήριο των καπνεργατών στη Θεσσαλονίκη την Πρωτομαγιά του 1936,
- η κηδεία του Παλαμά το Φεβρουάριο του 1943 που εξελίχθηκε σε αντικατοχική διαδήλωση,
- η μεγάλη διαδήλωση για την απελευθέρωση της Κύπρου από τους Άγγλους στις 20 Δεκεμβρίου του 1954,
- οι μεγάλες διαδηλώσεις του Ιουλίου 1965 μετά την πτώση της νόμιμα εκλεγμένης κυβέρνησης του Γεωργίου Παπανδρέου,
- η κηδεία του Γ. Παπανδρέου το Νοέμβριο του 1968 που εξελίχθηκε σε αντιδικτατορική εκδήλωση,
- η κηδεία του Γ. Σεφέρη το Σεπτέμβριο του 1971 που είχε την ίδια εξέλιξη,
- η εξέγερση του Πολυτεχνείου στις 17 Νοεμβρίου 1973,
- τα αντιπολεμικά συλλαλητήρια του 1999 κατά του πολέμου στη Γιουγκοσλαβία.

Έξι χιλιάδες νέοι, Γιώργος Χειμωνάς

- ◆ Συγκεντρώστε και παρουσιάστε στην τάξη σας φωτογραφίες από την εξέγερση των φοιτητών στο Πολυτεχνείο. Σχετικό υλικό θα βρείτε σε διάφορα φωτογραφικά λευκώματα. Σε συνεργασία με τον καθηγητή των Καλλιτεχνικών, αναζητήστε επίσης εικόνες από ζωγραφικά και εικαστικά έργα με θέμα τη θυσία των νέων στο Πολυτεχνείο. Συζητήστε για τον καλλιτεχνικό τρόπο με τον οποίο κάθε δημιουργός αποδίδει το ιστορικό γεγονός.

Φωτογραφίες από την εξέγερση του Πολυτεχνείου έχουν δημοσιευτεί σε φωτογραφικά λευκώματα, όπως *Μέρες του Νοέμβρη 1973* (Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1974). Φωτογραφικό υλικό μπορείτε να αναζητήσετε και σε παλιές εφημερίδες που έχουν δημοσιεύσει φωτογραφίες κατά τις επετείους της εξέγερσης.

Ζωγραφικά και εικαστικά έργα των οποίων μπορείτε να βρείτε εικόνες είναι: σχέδια του Παναγιώτη Γράββαλου (π.χ. οι φοιτητές μπροστά στη σιδερένια πόρτα), η σειρά έργων του ζωγράφου Δημοσθένη Κοκκινίδη με τίτλο *Διαμαρτυρίες*, η σειρά γλυπτών και αναγλύφων του γλύπτη Γιάννη Παρμακέλη με τίτλο *Μαρτυρίες και θύματα* (π.χ. ένα σώμα κρεμασμένο πάνω στα κάγκελα της πόρτας του Πολυτεχνείου), το έργο του ζωγράφου Αλέκου Φασιανού *17 Νοέμβρη*, η γνωστή ξυλογραφία του χαρακτήρα Α. Τάσσου *Πολυτεχνείο*, η αφίσα του Γιώργου Βακιρτζή *Εδώ Πολυτεχνείο, 16-11-73*, και τέλος, το περίφημο γλυπτό του Μέμου Μακρή, που είναι τοποθετημένο στο χώρο του Πολυτεχνείου.

- ◆ **Η κατασκευή του Θ. Παπαγιάννη *Τα φαντάσματά μου* έχει φτιαχτεί από ξύλα που περιμάζεψε ο καλλιτέχνης από το χώρο του Πολυτεχνείου μετά τα γεγονότα. Ποια συναισθήματα ξυπνά στους μεγαλύτερους που έζησαν τα ιστορικά γεγονότα και ποια μηνύματα πιστεύετε ότι εκπέμπει στους νεότερους αυτό το εικαστικό έργο;**

Οι μεγαλύτεροι που έζησαν τα γεγονότα, βλέποντας αυτό το εικαστικό έργο, αισθάνονται οργή και φρίκη, καθώς ξυπνούν οι φοβερές μνήμες της βίας και της καταστολής μιας εξέγερσης, η οποία είχε ως κύριο αίτημα την ελευθερία και τη δημοκρατία. Η κατασκευή επίσης του έργου από αντικείμενα που συγκεντρώθηκαν από τον τόπο της θυσίας τούς προκαλεί βαθιά συγκίνηση και ευγνωμοσύνη, γιατί αναλογίζονται τους αγωνιστές και τη σημασία της πράξης τους. Συγχρόνως όμως αισθάνονται θλίψη, γιατί οι νέοι εκείνοι θυσιάσαν τα νιάτα τους και δεν πρόλαβαν να γευτούν τις χαρές και τις λύπες της ζωής. Στους νεότερους το έργο εκπέμπει το μήνυμα του αγώνα και της θυσίας για την ελευθερία και τη δημοκρατία, στοιχεία που αποτελούν προϋπόθεση για την προκοπή και ευημερία του καθενός.

Το συρματοπλεγμά του αίσχους, Χριστόφορος Μπλιώνης

- ◆ **Δημιουργήστε ένα γεωφυσικό χάρτη της Κύπρου με όλες τις περιοχές και τα χαρακτηριστικά τους για τα οποία κάνει λόγο ο αφηγητής. Στη συνέχεια φτιάξτε έναν πολιτικό χάρτη στον οποίο να αποτυπώνεται η διχοτόμηση του νησιού. Συζητήστε, με τη βοήθεια και του καθηγητή της Ιστορίας, για το κυπριακό ζήτημα με αφορμή το κείμενο και τους δύο χάρτες.**

<http://www.cytanet.com.cy>

<http://www.visitcyprus.org.cy>

Είναι φανερό από τη σύγκριση ανάμεσα στα κατεχόμενα εδάφη και στα ελεύθερα ότι περίπου το 40% έχει βίαια καταπατηθεί από τους Τούρκους και ότι εκεί βρίσκονται οι πιο γόνιμες περιοχές του νησιού.

Η Κύπρος βρισκόταν υπό βρετανική κυριαρχία από το 1878 έως την ανεξαρτησία της, το 1960. Το 1925 προσαρτήθηκε και επίσημα στη Μεγάλη Βρετανία. Το αποικιακό καθεστώς συνάντησε την αντίδραση των Κυπρίων που επιθυμούσαν την ένωση με την Ελλάδα. Οι αντιδράσεις σταδιακά κλιμακώθηκαν και κατέληξαν σε ένοπλο αγώνα (1955-1959). Από τότε το κυπριακό ζήτημα βρισκόταν στο επίκεντρο των συζητήσεων της Διεθνούς κοινότητας και με τη δράση της ξεχωριστής μορφής του εθνάρχη Μακαρίου οι Κύπριοι διεκδικούσαν την αυτοδιάθεση της πατρίδας τους.

Μετά από έντονες αντιπαραθέσεις, διεθνείς διαβουλεύσεις και επίσημη εμπλοκή της Τουρκίας υπογράφονται το 1959 οι συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου, με τις οποίες η Τουρκία ορίζεται εγγυήτρια δύναμη στις διενέξεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Επίσης, το Σύνταγμα του 1960 προέβλεπε την κατανομή της

εξουσίας μεταξύ της ελληνοκυπριακής και της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Τέσσερα χρόνια αργότερα, το 1964, λόγω των αναταραχών που προκλήθηκαν μεταξύ των δύο κοινοτήτων, εγκαταστάθηκε στο νησί ειρηνευτική δύναμη των Ηνωμένων Εθνών (UNFICYP). Το 1974, με αφορμή το στρατιωτικό πραξικόπημα για την ανατροπή του Προέδρου της Κύπρου Μακαρίου, η Τουρκία με στρατιωτικές επιχειρήσεις έθεσε υπό την κατοχή της το ένα τρίτο του νησιού, το βόρειο τμήμα. Ανακωχή επιτεύχθηκε τον Ιούλιο του ίδιου έτους με τη συμβολή του ΟΗΕ. Το 1975 το νησί διχοτομήθηκε και τα όρια ορίζει η «πράσινη γραμμή», που βρίσκεται υπό τον έλεγχο του ΟΗΕ. Το 1983 οι Τουρκοκύπριοι ανακήρυξαν την ανεξαρτησία τους αποκαλώντας το κατεχόμενο τμήμα της Βορείου Κύπρου «Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου», την οποία αναγνωρίζει επίσημα μόνο η Τουρκία. Από τότε καταβάλλονται προσπάθειες υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών για την επίλυση του κυπριακού προβλήματος, με τελευταία την υποβολή του αποκαλούμενου «Σχεδίου Ανάν».

- ◆ **Βρείτε πληροφορίες για περιοχές, κράτη ή πόλεις που διχοτομήθηκαν κάτω από συνθήκες πολέμου ή ιδεολογικοπολιτικών και εθνικών συγκρούσεων (Κορέα, Βερολίνο κ.ά.). Συζητήστε κατόπιν ποια πιθανά οικογενειακά και κοινωνικά δράματα θα έχουν προκαλέσει στους ανθρώπους αυτοί οι βίαιοι διαχωρισμοί.**

Ο εικοστός αιώνας με τις μεγάλες κοινωνικές επαναστάσεις που γέμισαν ελπίδα τους λαούς για δικαιότερη κατανομή του πλούτου και καλύτερη ποιότητα ζωής, με την τεχνολογική εξέλιξη και τα επιστημονικά επιτεύγματα, απέδειξε τη δημιουργική ικανότητα του ανθρώπου. Ωστόσο, στον αιώνα αυτό ο άνθρωπος, με τους δύο Παγκοσμίους πολέμους, τις τοπικές εθνικές συγκρούσεις (ισπανικός εμφύλιος, πόλεμος της Κορέας, πόλεμος του Βιετνάμ κτλ.), τη βία, τις κοινωνικές αντιθέσεις, την εκμετάλλευση των παιδιών, την πείνα που μαστίζει εκατομμύρια ανθρώπους και τη μόλυνση του περιβάλλοντος έδειξε επίσης πόσο ικανός είναι να καταστρέφει τα πάντα γύρω του. Εκατομμύρια είναι οι νεκροί από τους πολέμους και τις εθνικές συγκρούσεις. Εκατομμύρια και αυτοί που έζησαν για να βιώσουν τις καταστροφικές τους συνέπειες. Μία από τις πιο δραματικές συνέπειες για τους επιζώντες είναι η διχοτόμηση κρατών και πόλεων. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω παραδείγματα:

Βερολίνο. Μετά την ήττα του Χίτλερ τα συμμαχικά στρατεύματα (Άγγλοι, Γάλλοι, Σοβιετικοί και Αμερικανοί) μπόηκαν θριαμβευτικά στην πρωτεύουσα της Γερμανίας Βερολίνο. Η πόλη χωρίστηκε σε τέσσερις τομείς υπό την εποπτεία των αντίστοιχων συμμάχων. Σύντομα όμως οι ιδεολογικοπολιτικές αντιθέσεις των συμμάχων δημιούργησε ένταση στις σχέσεις τους και επήλθε ρήξη ανάμεσα στους Σοβιετικούς και τους δυτικούς. Η τότε Σοβιετική Ένωση απέσπασε τον τομέα της και ίδρυσε τη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας με πρωτεύουσα το ανατολικό Βερολίνο. Οι σύμμαχοι αντέδρασαν με την ένωση των τριών άλλων τομέων και την καθιέρωση

του δυτικού Βερολίνου ως πρωτεύουσα της δυτικής Γερμανίας. Αποτέλεσμα αυτού του ιδιόμορφου καθεστώτος ήταν η φυγή χιλιάδων Ανατολικογερμανών προς το δυτικό τομέα. Η πολιτική ηγεσία της ανατολικής Γερμανίας, για να εμποδίσει τη φυγή των κατοίκων, έκτισε μέσα σε μια νύχτα κατά μήκος του τομέα της τσιμεντένιο τείχος ύψους τεσσάρων μέτρων και μήκους σαράντα πέντε χιλιομέτρων. Χιλιάδες άνθρωποι βρέθηκαν κάτω από καθεστώς ομηρίας και εκατοντάδες οικογένειες διαλύθηκαν, γιατί άλλα μέλη τους έτυχε να βρίσκονται στο δυτικό και άλλα στον ανατολικό τομέα. Το «τείχος τους αίσχους» έγινε σύμβολο καταπάτησης της ανθρώπινης ελευθερίας και αξιοπρέπειας. Το τείχος γκρεμίστηκε το Νοέμβριο του 1989 και το Βερολίνο επανενώθηκε. Από τότε και μέχρι σήμερα οι άνθρωποι προσπαθούν να επουλώσουν τις πληγές τους και να ανακινήσουν την πόλη τους.

Κορέα. Η Κορέα μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου βρισκόταν υπό ιαπωνική κατοχή. Η απελευθέρωσή της σήμανε την αρχή νέων δεινών. Οι πολιτικές διαμάχες ανάμεσα στην φιλοαμερικανική μερίδα και τη φιλοσοβιετική οδήγησαν τη χώρα στη διχοτόμηση. Έτσι γεννήθηκε η φιλοδυτική «Δημοκρατία της Κορέας (Νότια) και η «Λαϊκή Δημοκρατία της Κορέας» (Βόρεια) με κομμουνιστικό καθεστώς (1948). Ο διαχωρισμός είχε ως αποτέλεσμα τον «πόλεμο της Κορέας» (1950-51). Το καθεστώς αυτό ισχύει μέχρι σήμερα.

Βιετνάμ. Χιλιάδες σελίδες ιστορίας έχουν γραφτεί για τον πόλεμο του Βιετνάμ και αμέτρητα άρθρα τον χαρακτήρισαν ως έναν από τους σκληρότερους και πιο μακροχρόνιους πολέμους. Επίσης, έχουν γυριστεί αξιόλογες κινηματογραφικές ταινίες και ντοκιμαντέρ. Μετά το τέλος των συγκρούσεων μεταξύ της Γαλλίας και της Λαϊκής Δημοκρατίας του Βιετνάμ αποφασίστηκε από τη διεθνή διαιτησία οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές να περιοριστούν σε συγκεκριμένες περιοχές. Έτσι, τα γαλλικά εγκαταστάθηκαν στο Νότιο και τα βιετναμέζικα στο Βορρά. Η κατάσταση που διαμορφώθηκε ευνόησε την ανάμειξη των ΗΠΑ που έχοντας συμφέροντα στην περιοχή κατάφεραν να διεισδύσουν στο νότιο τμήμα χρησιμοποιώντας την πολιτική εξουσία τους. Μετά από αυτές τις εξελίξεις ο χωρισμός του Βιετνάμ σε Νότιο και Βόρειο ήταν αναπόφευκτος (1956), όπως αναπόφευκτος ήταν και ο πόλεμος μεταξύ ΗΠΑ και Βορείου Βιετνάμ. Ο πόλεμος διήρκεσε είκοσι χρόνια, ο αμερικανικός στρατός ηττήθηκε και ο απολογισμός σε ανθρώπινες ζωές ήταν τρομακτικός. Η επανένωση του Βιετνάμ έγινε το 1976.

- ♦ **Ζωγραφίστε μια εικόνα με θέμα τον τίτλο του διηγήματος.**
Προσωπική εργασία των μαθητών.

Όταν πρωτοκατέβηκα στη Σμύρνη, Διδώ Σωτηρίου

♦ **Ζωγραφίστε το καμπαναριό της Αγίας Φωτεινής με βάση την περιγραφή του αφηγητή.**

Τα παρακάτω στοιχεία συνθέτουν την περιγραφή του καμπαναριού της Αγίας Φωτεινής: ύψος περίπου 20 μέτρα, με τέσσερα πατώματα, με κολόνες από μάρμαρο, με ανάγλυφη, σε ένα από τα διαζώματα, τη μορφή του Χριστού και της Σαμαρείτιδας, με μεγάλες και εντυπωσιακές καμπάνες, με τρούλο να στεγάζει το καμπαναριό και από πάνω ένας χρυσός σταυρός. Η περιγραφή στο κείμενο δεν είναι λεπτομερής, γι' αυτό δεν αποδίδει ικανοποιητικά την εξαιρετική τέχνη και ομορφιά που είχε το καμπαναριό. Η εκκλησία κάηκε στην καταστροφή της Σμύρνης, αλλά υπάρχουν φωτογραφίες που τραβήχτηκαν σε προηγούμενους καιρούς, οι οποίες θα σας βοηθήσουν να σχηματίσετε καλύτερη εικόνα της εκκλησίας και να αποδώσετε με πιστότητα το περίφημο καμπαναριό της. Θα τις βρείτε στο φωτογραφικό λεύκωμα *Η Σμύρνη* (εκδόσεις Ερμής 1979) και στις παρακάτω ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

<http://www.smyrnialbum.s5.com>, <http://www.Karatheodori.gr>

♦ **Βρείτε φωτογραφικό, εικαστικό και άλλο έντυπο υλικό για τη Σμύρνη πριν και μετά την καταστροφή του 1922. Μπορείτε να απευθυνθείτε στην Ένωση Σμυρναίων, στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών και στην Εστία Νέας Σμύρνης ή να επισκεφθείτε την ηλεκτρονική διεύθυνση του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού (<http://www.hellenichistory.gr> και <http://www.fhw.gr/chronos/05/gr/index.html>).**

Φωτογραφικό υλικό μπορείτε να βρείτε στο φωτογραφικό λεύκωμα *Η Σμύρνη* (εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1979). Επίσης, στις παρακάτω ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

<http://alex.eled.duth.gr>

<http://www.rhodeslibrary.gr>

<http://www.eaan.gr>

<http://ta-nea.dolnet.gr>

<http://img.pathfinder.gr>

♦ **Συγκεντρώστε εγκυκλοπαιδικές πληροφορίες για την ιστορία και την εκπαιδευτική προσφορά της Ευαγγελικής Σχολής. Μπορείτε να απευθυνθείτε για περισσότερες πληροφορίες στην Πρότυπη Ευαγγελική Σχολή [Νέας] Σμύρνης (τηλ.210 9347272, 210 9316748).**

Η Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης που ξεκίνησε τη λειτουργία της από τις αρχές του 18ου αιώνα και παρείχε κυρίως κλασική παιδεία, ήταν σχολή μέσης εκπαίδευσης. Με την οικονομική στήριξη των ομογενών πήρε μεγάλη ανάπτυξη, ενώ αναγνωρίστηκε και από την τουρκική εξουσία (1810). Η σχολή αυτή είχε αρχικά εκκλησιαστικό χαρακτήρα, αλλά αργότερα προστέθηκαν και μαθήματα πρακτικών επιστημών. Εκεί, δίδαξε φιλοσοφία και μαθηματικά ο σπουδαίος δάσκαλος Θεόφιλος

Καΐρης, που ήρθε σε σύγκρουση με τους εκκλησιαστικούς κύκλους. Όταν ξέσπασε η Επανάσταση, η σχολή έκλεισε, αλλά επαναλειτούργησε το 1824 και με τον καιρό απέκτησε το κύρος ανώτερης σχολής. Από τα μέσα του 19ου αιώνα η σχολή περιλάμβανε Γυμνάσιο, δύο Ελληνικά σχολεία και πέντε δημοτικά. Το 1861 αναγνωρίστηκε από την ελληνική κυβέρνηση ως ομότιμη των ελληνικών γυμνασίων. Από το 1892 μέχρι το 1922 λειτουργούσε στη σχολή και ανεξάρτητο εμπορικό τμήμα. Διέθετε επίσης μεγάλη βιβλιοθήκη με πολλές χιλιάδες βιβλία και αρκετά πολύτιμα χειρόγραφα, καθώς επίσης αρχαιολογικό μουσείο με μεγάλη συλλογή αρχαίων νομισμάτων. Η λειτουργία της Ευαγγελικής Σχολής σταμάτησε το 1922, με την Καταστροφή. Τότε, μεγάλο τμήμα των κτιριακών της εγκαταστάσεων έπαθε ανεπανόρθωτες ζημιές. Σπουδαίοι μαθητές της Ευαγγελικής Σχολής υπήρξαν ο φιλόλογος Αδαμάντιος Κοραΐς, ο πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄, ο φιλόσοφος και εκπαιδευτικός Δημήτρης Γληνός, ο ιστορικός Γιάννης Κορδάτος κ.ά.

Πάσχα τ' Απρίλη, Σωτήρης Δημητρίου

- ◆ **Σημειώστε πάνω στο χάρτη τη διαδρομή που ακολουθούσε ο αφηγητής για να φτάσει στο χωριό του και τους τόπους από όπου περνούσε. Αν έχετε τη δυνατότητα, εξετάστε επίσης πώς εκτελείται σήμερα αυτό το δρομολόγιο.**

Η Πόβλα, σημερινός Αμπελώνας, βρίσκεται στο νομό Θεσπρωτίας, στην επαρχία Φιλιατών, κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα. Από την κωμόπολη Φιλιάτες, που είναι πρωτεύουσα της επαρχίας, απέχει 26 χιλιόμετρα. Ο αφηγητής έπαιρνε το λεωφορείο το πρωί από την Ηγουμενίτσα. Αυτό περνούσε τη γέφυρα του Καλαμά και έφτανε στο Φιλιάτι, όπου έκανε υποχρεωτική στάση τρεις με τέσσερις ώρες. Στη συνέχεια περνούσε από τα χωριά της Μουργκάνας, Αϊ-Νικόλα, Αγίους Πάντες, Παλιοχώρι και έφτανε το σούρουπο στην Πόβλα. Η συνολική διαδρομή είχε διάρκεια 10-12 ώρες.

Σήμερα, η κατάσταση του οδικού δικτύου που οδηγεί στα χωριά της Μουργκάνας είναι καλύτερη και γίνονται προς τα εκεί λίγα δρομολόγια την εβδομάδα με λεωφορείο από την Ηγουμενίτσα και από το Φιλιάτι. Η διάρκεια του ταξιδιού από την Ηγουμενίτσα στην Πόβλα είναι περίπου δύο ώρες.

- ◆ **Γράψτε ένα δικό σας αφηγηματικό κείμενο με θέμα τις πασχαλινές διακοπές σας στο χωριό.**

Στο κείμενο μπορείτε να γράψετε τις εντυπώσεις σας από τη διαδρομή προς το χωριό, τα συναισθήματά σας κατά την άφιξη και τη συνάντηση με συγγενείς και φίλους, τις εμπειρίες από τις εκδρομές και τους περιπάτους σας στην εξοχή, τις ετοιμασίες της παραμονής, τις εντυπώσεις από τη νύχτα της Ανάστασης, τα φαγητά και το γλέντι της Κυριακής του Πάσχα, τη λύπη του αποχωρισμού όταν έρχεται η ώρα της επιστροφής στην πόλη.

Χρονικό, Λευτέρης Ξανθόπουλος

- ♦ Πώς αντιμετώπισαν οι δυο γιοι το θέμα της επαγγελματικής τους αποκατάστασης; Συζητήστε με πρόσωπα του οικογενειακού και κοινωνικού σας περιβάλλοντος τα οποία βρίσκονταν σε νεαρή ηλικία τη δεκαετία του 1980 και ρωτήστε τα ποιες επαγγελματικές επιλογές είχαν, ποια επαγγέλματα είχαν τη μεγαλύτερη ζήτηση και γιατί. Εξετάστε αν αυτά τα επαγγέλματα εξακολουθούν να έχουν ζήτηση στην εποχή μας.

Το πρώτο σκέλος της ερώτησης έχει απαντηθεί στην ερμηνευτική προσέγγιση. Οι υπόλοιπες δραστηριότητες είναι προσωπική εργασία των μαθητών, σε συνεργασία με τον καθηγητή του ΣΕΠ.

Σύμφωνα με έρευνες, μερικά από τα επαγγέλματα που έχουν ζήτηση στην εποχή μας είναι κυρίως:

- όσα έχουν σχέση με τις νέες τεχνολογίες (επαγγέλματα Τηλεπικοινωνιών, Πληροφορικής, Πολυμέσων κτλ.)
- γραφικές τέχνες, ψηφιακές εκτυπώσεις.
- λογιστική, χρηματοοικονομικά.

Σχετικές ιστοσελίδες: <http://www.ebusinessforum.gr>, <http://www.e-paideia.net>, <http://www.in.gr>, <http://tovima.dolnet.gr>

- ♦ Βρείτε ιστορικές πληροφορίες για το επάγγελμα και την κοινωνική θέση του καπνεργάτη στην Ελλάδα. Ερευνήστε επίσης σε ποιες περιοχές ασχολούνταν με την καλλιέργεια και την επεξεργασία του καπνού στη μεταπολεμική περίοδο. Συγκρίνετε τα παλαιότερα δεδομένα με τη σημερινή εξέλιξη του επαγγέλματος. Ποια συμπεράσματα προκύπτουν από την έρευνά σας για την τύχη αλλά και τις προοπτικές του επαγγέλματος;

Στοιχεία για τη δραστηριότητα έχουν δοθεί στην ερμηνευτική προσέγγιση: κεφ. 2.2. Η καλλιέργεια του καπνού στην Ελλάδα, οι συνθήκες εργασίας των καπνεργατών στην Καβάλα και οι κοινωνικοί αγώνες τους.

Συμπληρωματικά μπορούμε να προσθέσουμε ότι σήμερα η ΣΕΚΕ (Συνεταιριστική Ένωση Καπνοπαραγωγών Ελλάδας), η οποία συμπλήρωσε 59 χρόνια δράσης και οικονομικής και κοινωνικής προσφοράς στη Ξάνθη καθώς και στην ευρύτερη περιοχή, απασχολεί σήμερα 1.200 καπνεργάτες και καπνεργάτριες. Επίσης, διαθέτει σύγχρονα μηχανήματα επεξεργασίας καπνού και ικανά στελέχη που αξιοποιούν όλες τις δυνατότητες παραγωγής, επεξεργασίας και προώθησης του προϊόντος. Από το 2006 ξεκίνησαν και πιλοτικές καλλιέργειες βιολογικών καπνών σε περιοχές της Ροδόπης και της Ξάνθης. Ωστόσο, αν και γίνονται πολλές προσπάθειες για να σωθεί η καπνοκαλλιέργεια, οι καπνοκαλλιεργητές έχουν μειωθεί δραματικά τα τελευταία χρόνια, από 49.000 σε 2.500, ενώ χάνονται 15.000 θέσεις εργασίας σε διάφορους τομείς που σχετίζονται με τον καπνό. Τη χαριστική βολή φαίνεται να δίνει η μείωση των κοινοτικών επιδοτήσεων κατά 50% μετά το 2009 και την αποσύνδεση της επιδότησης από την καλλιέργεια. Πολλοί καλλιεργητές καπνού

στρέφονται προς άλλες μορφές καλλιέργειας και σύμφωνα με τα σημερινά στοιχεία δεν φαίνεται ότι μπορεί ο καπνός να ανακτήσει την παλιά του δόξα.

Σχετικές ιστοσελίδες:

<http://www.drama.gr> (Ο καπνός στο Νομό Δράμας)

<http://alex.eled.duth.gr> (Καπνοβιομηχανίες στην Ξάνθη)

<http://www.mnec.gr> (Υπουργείο Οικονομίας)

<http://pkteamgr.dyndns.org>

<http://tovima.dolnet.gr>

Ένας αριθμός, Άντον Τσέχωφ

- ♦ **Πολλοί άνθρωποι πέφτουν, εξαιτίας του χαρακτήρα τους ή των κοινωνικών συνθηκών της ζωής τους, θύματα οικονομικής εκμετάλλευσης. Βρείτε ένα ατομικό και ένα συλλογικό παράδειγμα (Ιστορία, Θρησκευτικά) και αξιολογήστε τις αντιδράσεις των προσώπων σε σχέση με τα αποτελέσματα των ενεργειών τους.**

Στην πορεία της ιστορικής εξέλιξης του ανθρώπου καταγράφονται αμέτρητα γεγονότα σκληρής πάλης ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς, στους εκμεταλλευτές και τους εκμεταλλεζόμενους, ανάμεσα σε κείνους που είχαν στην κατοχή τους τα μέσα παραγωγής και καρπούνταν τα παραγόμενα αγαθά και σε κείνους που πρόσφεραν τη δουλειά τους με ελάχιστη ή καθόλου αμοιβή.

Από τα αρχαία χρόνια τα κράτη στήριξαν την ανάπτυξή τους σε διάφορες μορφές δουλείας. Αυτό το κοινωνικό φαινόμενο άλλοτε αντιμετωπιζόταν από τους εργαζόμενους, για διάφορους λόγους (χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, πίστη στη μοίρα, φόβος), με παθητική στάση και άλλοτε με βίαιες εξεγέρσεις. Τα θύματα της οικονομικής εκμετάλλευσης αντιδρούσαν πολλές φορές μεμονωμένα, αλλά τις περισσότερες φορές η εξέγερση ήταν μαζική με την καθοδήγηση δυναμικών και θαρραλέων ανθρώπων. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα που η εκμετάλλευση της ανθρώπινης εργασίας, η καταπάτηση κάθε ανθρώπινου δικαιώματος, η εξαθλίωση και γενικότερα η όποια μορφή ανισότητας οδηγούσαν στην αποτίναξη της υποταγής με αντίσταση και αιματηρούς αγώνες. Η πίστη στη δίκαιη κατανομή του πλούτου, το ιδανικό της ελευθερίας και η ανάγκη για δικαιοσύνη όπλισαν τους καταπιεσμένους με θάρρος και αγωνιστικότητα, ενώ δε δίσταζαν να θυσιάσουν ακόμα και τη ζωή τους.

Στην αρχαία εποχή διαβάζουμε για τις εξεγέρσεις των αγροτών στην Αττική, που ανάγκασαν το Σόλωνα να κάνει μεταρρυθμίσεις. Σύμβολο της ελευθερίας και ο Σπάρτακος, δούλος από τη Θράκη, που εναντιώθηκε στην υπερεξουσία των Ρωμαίων δουλοκτητών.

Στα νεότερα χρόνια ο 19ος αιώνας της ευρωπαϊκής ιστορίας έχει χαρακτηριστεί ως η εποχή των Επαναστάσεων. Χαρακτηριστικό των τότε κοινωνιών ήταν ότι στηρίζονταν στην αγροτική οικονομία. Πυρήνας του αγροτικού προβλήματος ήταν η

σχέση ανάμεσα στους καλλιεργητές και στους ιδιοκτήτες της γης. Ο περισσότερος κόσμος περιφρονούσε τους αμόρφωτους αγρότες, τους οποίους όμως απομυζούσε για να επιβιώσει και η ευημερία που απολάμβαναν κάποιο κάτοικοι των πόλεων προερχόταν από την εργασία των ανθρώπων της υπαίθρου.

Τα επαναστατικά κινήματα, από την κορυφαία Γαλλική Επανάσταση (1789) ως τα επαναστατικά κινήματα του 1848, συγκλόνισαν τον ευρωπαϊκό χώρο και συνετέλεσαν ώστε να ανατραπούν οι κοινωνικές, ιδεολογικοπολιτικές και οικονομικές δομές της ευρωπαϊκής κοινωνίας. Οι αλλαγές ήταν ριζικές και σηματοδότησαν μια νέα εποχή όχι μόνο για την Ευρώπη αλλά και για ολόκληρο τον κόσμο.

Η Γαλλική Επανάσταση το 1789 θεωρείται η σημαντικότερη από κάθε άλλη σύγχρονή της, γιατί οδήγησε σε θεαματική κατάρρευση των καταστημένων δομών. Πρόκειται για μαζική κοινωνική επανάσταση με οικουμενικές διαστάσεις, πρότυπο για όλα τα επόμενα επαναστατικά κινήματα. Από τον πόλεμο αυτό αναδύθηκε, το 1799 η μορφή του Ναπολέοντα Βοναπάρτη, ο οποίος, παρ' όλο που κυβέρνησε δικτατορικά στο εσωτερικό, διέδωσε τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης στις χώρες που κατέκτησε με τους Ναπολεόντειους πολέμους. (Hobsbawm 1992: σελ. 94-95,100-101, 112-116).

Μερικές από τις αλλαγές που επέφερε η Γαλλική Επανάσταση στο εσωτερικό της χώρας αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο ήταν: η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του ανθρώπου και του Πολίτη (ελευθερία έκφρασης, ιδιοκτησία, ανεξιθρησκία κτλ.), η λαϊκοποίηση της Εκκλησίας, η χορήγηση συντάγματος, η αναδιοργάνωση του φορολογικού συστήματος, η κατάργηση της δουλείας στις αποικίες, η κωδικοποίηση των νόμων, η αναδιοργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, η καθολική ψηφοφορία των ανδρών κτλ. Το 1830 η εργατική τάξη, που εμφανίζεται ως μια ανεξάρτητη και συνειδητοποιημένη δύναμη στην πολιτική ζωή, οδηγεί τη χώρα στην Ιουλιανή Επανάσταση. Το 1848 η αστική και η εργατική τάξη βγήκαν και πάλι στους δρόμους διεκδικώντας το δικαίωμα στην εργασία. Το 1871 η εξέγερση των εργατών στο Παρίσι δήλωνε ότι οι καταπιεσμένοι δεν ήταν διατεθειμένοι να σκύψουν ξανά το κεφάλι.

Μία επίσης καθοριστικής σημασίας εργατική εξέγερση είναι του Σικάγου το 1886 (καθιερώθηκε η 8ωρη εργασία).

Η έκρηξη της επανάστασης στην τσαρική Ρωσία, μέσα στη δίνη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, συγκλόνισε ολόκληρο τον κόσμο. Ο πόλεμος έδωσε τη χαριστική βολή στο τσαρικό καθεστώς. Ο λαός μετρούσε τους νεκρούς του από την πείνα και τον πόλεμο. Οι λιποταξίες, οι απεργίες, οι καταλήψεις κτημάτων, καθώς και η αδυναμία της προσωρινής κυβέρνησης να αντιμετωπίσει τα προβλήματα, οδήγησαν στην επανάσταση του 1917. Τα συνθήματα «ψωμί – ειρήνη – γη» ξεσήκωσαν το λαό σε μία από τις μεγαλύτερες επαναστάσεις του αιώνα. Η επανάσταση στη Ρωσία απελευθέρωσε επαναστατικές δυνάμεις σε όλη την Ευρώπη. Στη Γερμανία, που ήδη συγκλονιζόταν από απεργίες και ταραχές εξαιτίας των στερήσεων του

αποκλεισμού, οι Σπαρτακιστές, που είχαν σχηματίσει το Κομμουνιστικό Κόμμα, διοργάνωσαν μαζική απεργία και έδωσαν το σήμα της ένοπλης εξέγερσης το 1919.

Το κίνημα των μαύρων ενάντια στις ρατσιστικές διακρίσεις, την καταπίεση και τη φτώχεια είναι ένα από τα συγκλονιστικά κινήματα που ταρακούνησε τις ΗΠΑ. «...Είναι λάθος να θεωρούμε την εξέγερση του νέγρου μόνο σαν μια φυλετική σύγκρουση ή μόνο σαν αμερικανικό πρόβλημα. Στην πραγματικότητα, είμαστε μπροστά σε μια παγκόσμια σύγκρουση των καταπιεσμένων με τους καταπιεστές, των εκμεταλλευόμενων με τους εκμεταλλευτές.» Αυτά τα λόγια του Μάλκολμ Χ εκφράζουν το πνεύμα της εξέγερσης, που απλώνεται πάνω από τα γκέτο των μαύρων στο Βορρά. Το Φλεβάρη του 1965 ο Μάλκολμ Χ δολοφονείται. Είναι η χρονιά που οι μαύροι του Νότου κερδίζουν για πρώτη φορά ατομικά δικαιώματα και το δικαίωμα ψήφου, αλλά το κίνημά τους δεν σταματά. Είναι η στιγμή των μεγάλων εκρήξεων. Το 1964 έρχεται η εξέγερση στο Χάρλεμ και ακολουθούν το 1965 οι εκρήξεις στο Γουότς, το Ντητρόιτ και σε σειρά άλλες πόλεις. Και ακολουθεί το καλοκαίρι του 1967 το δεύτερο μεγάλο κύμα. 40 μεγάλες εξεγέρσεις σημειώνονται σε μια σειρά πόλεις των ΗΠΑ καθώς και 123 μικρότερης κλίμακας ταραχές. Το 1968 ο Μάρτιν Λούθερ Κινγκ αρχίζει να μιλάει ανοιχτά ενάντια στον πόλεμο συνδέοντάς τον με τη φτώχεια. Ο Κινγκ πηγαίνει στο Μέμφις του Τενεσί για να υποστηρίξει την απεργία των εργατών καθαριότητας της πόλης και εκεί δολοφονείται από έναν ελεύθερο σκοπευτή. Νέο κύμα εξεγέρσεων ακολούθησε τη δολοφονία του. Μέσα στη γενικευμένη άνοδο του κινήματος το 1968 άρχισαν να γεννιούνται οι νέες οργανώσεις των μαύρων, που έβλεπαν τη λύση στην επαναστατική ενότητα των μαύρων και των λευκών εργατών. Ο Σύνδεσμος των Επαναστατών Μαύρων Εργατών, το κίνημα των Μαύρων Εργατών του Ντητρόιτ, έδωσαν στα τέλη του '60 σκληρές συγκρούσεις και απεργιακές μάχες ενάντια στην καταπίεση και την εκμετάλλευση.

Στην ελληνική ιστορία των αγροτικών εξεγέρσεων είναι γνωστή η αγωνιστική δράση του Μαρίνου Αντύπα. Το αγροτικό ζήτημα και τα δικαιώματα των αγροτών που ζούσαν σε άθλιες συνθήκες στην ύπαιθρο οδήγησαν τον Αντύπα στις αγροτικές περιοχές της Θεσσαλίας. Αρχισε να μιλάει στους αγρότες για τα ανθρώπινα δικαιώματα και να τους εμπυχώνει για να ξεσηκωθούν ενάντια στους τσιφλικάδες της εποχής. Οι αγρότες τον εμπιστεύτηκαν, αλλά οι τσιφλικάδες δεν έβλεπαν με καλό μάτι τη δράση του. Η τρομοκρατία που άσκησαν οι μεγαλοκτηματίες σε βάρος του δεν τον πτόησε. Συνέχισε να βρίσκεται κοντά στους αγρότες και να τους παρακινεί να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους, με αποτέλεσμα να πέσει θύμα δολοφονίας στις 8 Μαρτίου του 1907.

Επίσης, γνωστή είναι η εργατική κινητοποίηση στη Θεσσαλονίκη την Πρωτομαγιά του 1936, ενάντια στην εκμετάλλευση και καταπίεση των εργοδοτών.

Τελειώνοντας, αναφέρουμε επιγραμματικά μερικά από τα κινήματα των ιθαγενών που δεν είναι ίσως γνωστά στην Ελλάδα.

Στο Εκουαδόρ τον 18ο αιώνα έγιναν 10 μεγάλες ιθαγενικές εξεγέρσεις, ενώ το 1895 το ιθαγενικό κίνημα ήταν καθοριστικό για τη νίκη της φιλελεύθερης επανάστασης. Στις αρχές της δεκαετίας του 1920 έδωσε τεράστιους αγώνες μαζί με το εργατικό κίνημα. Το 1931 δημιουργήθηκε το Πρώτο Κογκρέσο των ιθαγενικών οργανώσεων και το 1944 η Ομοσπονδία ιθαγενικών οργανώσεων. Το 1990 υπήρξε μία μεγάλη ιθαγενική εξέγερση, το 1992 το ιθαγενικό κίνημα αντιστάθηκε επιτυχώς στον Αγροτικό Νόμο. Εξεγέρσεις έγιναν και το 2000 και 2001.

Στο Περού από την αρχή της κατάκτησης οι ιθαγενικές αντιστάσεις δεν σταμάτησαν ποτέ, είτε με τη μορφή καταλήψεων γης, είτε με τη μορφή εξεγέρσεων. Σήμερα στο Περού οι ιθαγενικές κοινότητες ξεσηκώνονται και ζητάνε πολιτική εκπροσώπηση.

Στην Κολομβία οι Ούβα αντιστέκονται στην ανάπτυξη της περιοχής τους, η οποία πρακτικά σημαίνει την εκμετάλλευση του πετρελαίου που βρίσκεται στη γη τους από την Οκθιδένταλ Πετρελέουμ.

Στη Χιλή οι Μαπούτσε, που σήμερα αποτελούν το 8% του πληθυσμού της Χιλής, είχαν ήδη αρχίσει την αντίστασή τους από την εξέγερση του Λαουτάρο, το 1553, από τον πόλεμο του Αραούκο το 1598, ενώ την εκστρατεία αφανισμού τους το 1879 ακολούθησαν μια σειρά μεγάλες εξεγέρσεις. Σήμερα, τα στοιχεία λένε ότι καταγράφονται 5 συγκρούσεις κατά μέσο όρο το μήνα μεταξύ Μαπούτσε και αρχών. Το κίνημά τους αντιστέκεται στην καταστροφή των δασών από τις μεγάλες εταιρίες ξυλείας, στην κλοπή των γαιών τους, στη βεβήλωση των ιερών τους τόπων, στην καταστροφή των χωριών τους από υδροηλεκτρικά εργοστάσια.

Μαπούτσε όμως υπάρχουν και στην Αργεντινή και το κίνημά τους μάχεται για την αναγνώριση των δικαιωμάτων τους.

Στη Βραζιλία οι ιθαγενικές κινητοποιήσεις χάλασαν τη φιέστα για τα 500 χρόνια της κατάκτησης από τους Πορτογάλους, ενώ πρόσφατα επιτροπές που εκπροσωπούν πάνω από 250.000 ιθαγενείς έκαναν κινήσεις αλληλεγγύης στην ιθαγενική εξέγερση του Εκουαδόρ.

Στο Μεξικό είναι σε όλους μας γνωστή η καθοριστική συμβολή των ιθαγενών λαών στην επανάσταση του 1910, την επανάσταση του Ζαπάτα. Στο σημερινό Μεξικό, πέρα από τους Ζαπατίστας, υπάρχει ένα εξαιρετικά δυναμικό και αναπτυσσόμενο ιθαγενικό κίνημα.

Η Βολιβία έχει ένα από τα ισχυρότερα ιθαγενικά κινήματα της ηπείρου. Πολλές φορές συνεργάζονται με το εργατικό κίνημα.

Αν και τα στοιχεία που δόθηκαν παραπάνω είναι μόνο κάποια συνοπτικά παραδείγματα επαναστάσεων, εξεγέρσεων και κινήματων που κατέγραψε η ιστορία, είναι ενδεικτικά των αγώνων των καταπιεσμένων. Όσοι δεν τολμούν να σηκώσουν το κεφάλι και να διεκδικήσουν το αναφαίρετο δικαίωμά τους στη ζωή παραμένουν έρμαιοι των αποφάσεων των ισχυρών. Έχει όμως αποδειχθεί ιστορικά ότι η ανθρωπότητα οφείλει την πρόοδό της σε αυτούς που παλεύουν για μια καλύτερη ζωή.

Ό,τι απολαμβάνουν σήμερα οι εργαζόμενοι (βελτίωση αποδοχών, ιατροφαρμακευτική ασφάλεια, ασφάλεια σύνταξης, επιδόματα ανεργίας, ωράριο εργασίας, δικαίωμα στην απεργία, κτλ.) το οφείλουν στις αγωνιστικές κινητοποιήσεις όλων αυτών που αντιδρούν στην κοινωνική αδικία και στην υποταγή. Πληροφορίες μπορείτε να βρείτε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.archive.gr>

♦ **Ελέγξτε την ορθότητα των λογαριασμών του αφηγητή αλλά και τη νομιμότητα των πράξεών του απέναντι στη δασκάλα των παιδιών του.**

Ο εργοδότης εσκεμμένα κάνει λάθος στον υπολογισμό της αμοιβής της δασκάλας και παρανομεί στις κρατήσεις. Σκοπός του είναι να την φέρει αντιμέτωπη με τη στυγνότητα της εργοδοσίας και να την αφυπνίσει για να διεκδικήσει τα δικαιώματά της.

Τα χρήματα που τελικά της δίνει είναι πολύ λιγότερα από αυτά που δικαιούται. Η ορθότητα του λογαριασμού είναι λάθος, γιατί ο εργοδότης αφαιρεί ένα δάνειο που η δασκάλα ουδέποτε πήρε, υπολογίζει το μηνιαίο μισθό της μικρότερο από αυτόν που αρχικά είχε συμφωνηθεί και αφαιρεί ποσά από το ημερομίσθιο, ενώ η συμφωνία τους ήταν με μηνιαίο μισθό. Επίσης, παρανομεί, γιατί της αφαιρεί ποσά που δεν αφορούν τις εργασιακές της υποχρεώσεις.

Βγαίνοντας από το σχολειό, Ζακ Πρεβέρ

♦ **Υποθέστε ότι ταξιδεύετε και σεις με το φανταστικό σιδηρόδρομο. Αρχίζοντας από τη λέξη «συναντήσαμε», ας γράψει ο καθένας σας από πέντε στίχους με τα μέρη που επισκεφτήκατε, έτσι ώστε στο τέλος να έχετε φτιάξει το δικό σας ποίημα-φυγή από ό,τι σας καταπιέζει!**

Η εργασία είναι προσωπική. Μπορείτε να επιλέξετε για το πεντάστιχο ποίημά σας ομοιοκαταληξία ή ελεύθερο στίχο.

♦ **Γράψτε ένα δικό σας φανταστικό ταξίδι χρησιμοποιώντας (αν θέλετε) έναν τουριστικό οδηγό.**

Με βάση τον τουριστικό οδηγό, θα χαράξετε τη φανταστική σας διαδρομή σε μέρη της Ελλάδας ή θα επιλέξετε να κάνετε ένα πιο μακρινό ταξίδι, στην Ευρώπη ή και σε όλο τον κόσμο.

Μια Κυριακή στην Κνωσό, Νίκος Καζαντζάκης

♦ **Ζωγραφίστε μια εικόνα από την Κνωσό με βάση την περιγραφή του αφηγητή.**

Με βάση την περιγραφή του αφηγητή, μπορείτε να επιλέξετε να ζωγραφίσετε τη μακριά σειρά από αποθήκες με πιθάρια ή το χώρο του θεάτρου με τα πέτρινα σκαλοπάτια. Μπορείτε επίσης να ζωγραφίσετε μια μινωική κολόνα με χαραγμένο

επάνω της τον διπλό πέλεκυ ή μια τοιχογραφία ή ακόμα το τοπίο που περιγράφει ο αφηγητής γύρω από το ανάκτορο, δηλαδή τους χαμηλούς λόφους με ελιές και κυπαρίσσια.

- ♦ **Πώς εξηγείται η διατήρηση υπολειμμάτων τροφών μέσα στα μινωικά πιθάρια; Αναζητήστε επιστημονικές εξηγήσεις του φαινομένου, σε συνεργασία με τους καθηγητές της Ιστορίας και της Χημείας.**

Τα υπολείμματα τροφίμων που βρέθηκαν στα μινωικά πιθάρια αρχικά διατηρήθηκαν, γιατί βρέθηκαν σε κατάλληλες συνθήκες θερμοκρασίας και υγρασίας που δεν τους επέτρεψαν να βλαστήσουν. Στη συνέχεια κάηκαν από πυρκαγιά που ξέσπασε και κατέστρεψε τα ανάκτορα. Έτσι καταστράφηκε η δομή των λευκωμάτων και των υδατανθράκων που περιείχαν. Αυτό που απέμεινε ήταν οι ανόργανες ουσίες τους (κυρίως άνθρακας και μέταλλα), που δεν καταστρέφονται κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες.

Ο Κάσπαρ Χάουζερ στην έρημη χώρα, Δημήτρης Χατζής

- ♦ **Δείτε το εικαστικό έργο του Βλάση Κανιάρη και εξηγήστε τη σύνδεσή του με τη ζωή του Κώστα, όπως αυτή περιγράφεται στο απόσπασμα του Δ. Χατζή.**

Το εικαστικό έργο του Βλάση Κανιάρη με το χαρακτηριστικό τίτλο *Εγκατάσταση* παρουσιάζει το ακέφαλο σώμα ενός ανθρώπου με βαλίτσες δίπλα του μέσα σε ένα μεγάλο άδειο χωρίς παράθυρα δωμάτιο. Η εικόνα παραπέμπει στον ξένο εργάτη, που φτάνει μόνος και έρημος σε ένα άγνωστο μέρος, αποκομμένος από την πατρίδα και τους δικούς του. Είναι ένα άτομο απρόσωπο, χωρίς προσωπική και εθνική ταυτότητα, ξένος και αδιάφορος στους ντόπιους, ένα ασήμαντο γρανάτζι στην τεράστια μηχανή της βιομηχανίας. Η εικόνα αυτή αποδίδει με τον πιο άμεσο τρόπο τα συναισθήματα αποξένωσης και ερημιάς που διακατέχουν τον Κώστα, καθώς οι συνθήκες ζωής του στη Γερμανία τον έχουν αποκόψει από το παρελθόν και δεν του παρέχουν καμιά ελπίδα για το μέλλον. Είναι και αυτός χωρίς ταυτότητα και νιώθει πιο ξένος από όλους τους ξένους που κυκλοφορούν γύρω του, απομονωμένος μέσα στο πλήθος όπως ο ακέφαλος άνδρας μέσα στο άδειο δωμάτιο.

Η εξοχική Λευκάδα, Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου

- ♦ **Μελετήστε έναν ταξιδιωτικό οδηγό και εντοπίστε αν περιέχει πληροφορίες για τις καθημερινές συνθήκες ζωής των κατοίκων της περιοχής (οικονομία, επαγγέλματα, έθιμα κ.ά.).**

Υπάρχουν πολλοί ταξιδιωτικοί οδηγοί που κυκλοφορούν στα βιβλιοπωλεία. Ο μελλοντικός ταξιδιώτης είναι αρμόδιος να επιλέξει σύμφωνα με τα ενδιαφέροντά του αυτόν που του προσφέρει τις περισσότερες πληροφορίες. Οι προσεγμένοι οδηγοί περιέχουν πληροφορίες για όλους τους τομείς της ζωής των κατοίκων (οικονο-

μικό, κοινωνικό, πολιτιστικό). Επίσης, δίνουν ιστορικά στοιχεία του τόπου και περιγράφουν με λεπτομέρειες τα μνημεία τέχνης.

Μπορείτε εύκολα να βρείτε έναν καλό τουριστικό οδηγό της Λευκάδας για να μελετήσετε τα ιδιαίτερα στοιχεία που συνθέτουν τον τόπο και να πληροφορηθείτε για τις δραστηριότητες των ανθρώπων. Η Λευκάδα είναι ένα όμορφο νησί με ιστορικό ενδιαφέρον, εξαιρετικές παραλίες και φιλόξενους κατοίκους. Η οικονομία της στηρίζεται, εκτός από τη γεωργία, κτηνοτροφία και αλιεία, στον τουρισμό.

Αρκετά στοιχεία μπορείτε να βρείτε και στο διαδύκτιο με τη βοήθεια των παρακάτω μηχανών αναζήτησης: <http://www.google.gr>, <http://www.in.gr>

- ♦ **Ζωγραφίστε δύο εικόνες της ίδιας παραλίας. Η μία να δείχνει την παραλία τον Αύγουστο και η άλλη το Δεκέμβριο.**

Προσωπική εργασία των μαθητών.

Τόκιο, Νίκος Κάσδαγλης

- ♦ **Αν ζείτε σε πόλη όπου υπάρχουν γιαπωνέζικα εστιατόρια, δοκιμάστε τη μαγειρική τους. Αν όχι, βρείτε με τη βοήθεια της καθηγήτριας της Οικιακής Οικονομίας, μια συνταγή παραδοσιακού ανατολίτικου φαγητού και παρασκευάστε ένα γεύμα!**

<http://www.cuisine-japonaise.com> (Γαλλική ιστοσελίδα με πολλές πληροφορίες για τη γιαπωνέζικη κουζίνα)

<http://www.cuisine-japonaise.com> (Γιαπωνέζικη συνταγή στα Γαλλικά)

<http://clairejapon.canalblog.com> (Γιαπωνέζικες συνταγές)

- ♦ **Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα της ιαπωνικής πρεσβείας στην Ελλάδα (www.gr.emb-japan.go.jp/portal/el/index.html) και συγκεντρώστε πληροφορίες για την Ιαπωνία, με έμφαση στα κυριότερα διακριτικά γνωρίσματα του πολιτισμού της (τοπική παράδοση, φαγητά, ενδυμασία κ.ά.).**

Προσωπική εργασία των μαθητών.

Στην ιαπωνική πρεσβεία είναι ευκολότερο να μπειτε με την παρακάτω ιστοσελίδα:

<http://www.gr.emb-japan.go.jp>

Θέλω να πα στην ξενιτιά, Ξενιτεμένο μου πουλί, Δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς

- ♦ **Απευθυνθείτε στη Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού (Αχαρνών 417, τηλ. 2102597533, <http://www.ggae.gr>), προκειμένου να βρείτε πληροφορίες και στοιχεία σχετικά με τους Έλληνες που ζουν και εργάζονται σήμερα στο εξωτερικό. Εξετάστε με ποιον τρόπο διατηρούν τους δεσμούς τους με την πατρίδα τους.**

Από την πρώτη στιγμή που οι Έλληνες έφτασαν στις ξένες χώρες, στη σκέψη

τους κυριαρχούσε η ημέρα της επιστροφής. Πολλοί ήταν αυτοί που επέστρεψαν μετά από κάποια χρόνια στην πατρίδα, αλλά πολλοί ήταν και αυτοί που εγκαταστάθηκαν για πάντα στο εξωτερικό. Ωστόσο, η μόνιμη εγκατάσταση στη νέα τους πατρίδα δημιούργησε στην ψυχή τους την ανάγκη να διατηρήσουν άσβεστη στη μνήμη τους την εικόνα του τόπου τους. Έτσι άρχισαν να οργανώνουν ελληνικές κοινότητες με σκοπό να διατηρήσουν αλλά και να κάνουν γνωστά στους ξένους τη γλώσσα, τα ήθη, τα έθιμα και τον πολιτισμό της ιδιαίτερης πατρίδας τους. Επίσης, ίδρυσαν εκκλησίες, άνοιξαν σχολεία, και οργάνωναν πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Οι ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού συνεχίζουν μέχρι σήμερα τη δράση τους. Οι μεγαλύτερες αριθμητικά βρίσκονται στις ΗΠΑ, στη Γερμανία, στην Αυστραλία και στον Καναδά. Υπάρχουν όμως και μικρότερες κοινότητες σε πολλές πόλεις διαφόρων χωρών. Η δυναμική τους παρουσία στους διάφορους τόπους είναι η μεγαλύτερη προσφορά που θα μπορούσαν να κάνουν στην πατρίδα τους. Επίσης, πολλοί πολιτιστικοί σύλλογοι διοργανώνουν πολιτιστικές εκδηλώσεις, εκδίδουν περιοδικά και εφημερίδες και εορτάζουν τις εθνικές εορτές. Τα τελευταία χρόνια επισκέπτονται τακτικά την Ελλάδα και πολλοί ανακαινίζουν τα πατρικά τους σπίτια στον τόπο καταγωγής τους ή κτίζουν καινούργια. Την επικοινωνία τους με την Ελλάδα βοήθησε σημαντικά και η δορυφορική τηλεόραση, που τους παρέχει τη δυνατότητα να παρακολουθούν την ελληνική επικαιρότητα όπου κι αν βρίσκονται.

- ♦ **Αν έχετε στην οικογένεια ή στο φιλικό σας περιβάλλον ανθρώπους που υπήρξαν ή είναι μετανάστες, συνομιλήστε μαζί τους για να μάθετε τις συνθήκες ζωής τους, τον τρόπο με τον οποίο διατηρούν την παράδοσή τους και την οργάνωσή τους σε κοινότητες.**

Προσωπική εργασία των μαθητών.

Οι μαθητές, αφού συγκεντρώσουν τις πληροφορίες, καλό θα είναι να συγκρίνουν τις συνθήκες και τον τρόπο ζωής των Ελλήνων μεταναστών (ιδιαίτερα στη Γερμανία και στην Αμερική τα πρώτα χρόνια εγκατάστασής τους) με τις συνθήκες ζωής των μεταναστών που βρίσκονται σήμερα στην Ελλάδα. (Σύγκριση: πού εγκαταστάθηκαν, πώς βρήκαν σπίτι και τι τους παρέιχε, διατροφή, συνθήκες εργασίας, προβλήματα ένταξης των παιδιών τους, πώς τους δέχτηκαν οι ντόπιοι κάτοικοι και πώς οι επίσημες αρχές, τι προβλήματα προκλήθηκαν από την άγνοια της ξένης γλώσσας).

Η επιστροφή του Αντρέα, Ηλίας Βενέζης

- ♦ **Επισκεφθείτε το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (Κυδαθηναίων 11, Πλάκα, τηλ. 210 3239225, <http://www.users.otenet.gr/kms/>), με σκοπό να δείτε και να συγκεντρώσετε υλικό (φωτογραφίες, κείμενα, έγγραφα κ.ά.) για τους Μικρασιάτες πρόσφυγες και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν όταν ήρθαν στην Ελλάδα.**

Μετά τη μικρασιατική καταστροφή, όσοι από τους Έλληνες της Μικράς Ασίας κατάφεραν να γλιτώσουν τη σφαγή ή την αιχμαλωσία κατέφυγαν στην Ελλάδα.

Μεταξύ των πολλών περιοχών που εγκαταστάθηκαν ήταν και η Ανάβυσσος. Η Ανάβυσσος (Αττική) είναι ένας από τους προσφυγικούς οικισμούς που εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες από όλες σχεδόν τις περιοχές της Μικράς Ασίας. Από τα βορειοδυτικά (Αρετσού και τα Μαριμαρονήσια) μέχρι τα νότια (Αττάλεια) και από δυτικά (Βουρλά) μέχρι τα κεντρικά (Καππαδοκία) και τα βόρεια (Πόντο). Η περιοχή τότε ήταν σχεδόν έρημη. Πυκνή βλάστηση από σκίνα αγριελιές πεύκα και πουρνάρια κάλυπτε το μεγαλύτερο τμήμα της περιοχής. Αντιπροσωπευτικές είναι οι περιγραφές του άγριου τοπίου από τον Ηλία Βενέζη στη Γαλήνη. Στο ύψος του σημερινού χωριού της Αναβύσσου, υπήρχαν αποθήκες, πατητήρια και σπιτάκια που τα χρησιμοποιούσαν οι χωρικοί που είχαν κάποια χωράφια και αμπέλια, καθώς και οι φύλακες των μεγάλων κτημάτων.

Οι σχέσεις των προσφύγων με τους ντόπιους κατοίκους των γύρω χωριών και τους νομάδες βλάχους δεν ήταν και οι καλύτερες. Οι πρόσφυγες ήταν άνθρωποι ανεκτικοί και μαθημένοι να συνυπάρχουν με ανθρώπους διαφορετικής θρησκείας, εθνικότητας και πολιτισμού. Οι ντόπιοι όμως ζούσαν σε κλειστές κοινωνίες, δύσπιστοι και επιφυλακτικοί με τους ξένους. Αν και αργότερα δημιουργήθηκαν στενές σχέσεις μεταξύ ντόπιων και προσφύγων, τα πρώτα χρόνια ήταν δύσκολα για τους πρόσφυγες. Πολλές φορές αντιμετώπισαν τη σκληρότητα και την περιφρόνηση από πολλούς ντόπιους, που προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να τους διώξουν από την περιοχή. Όχι από τους φτωχούς και απλούς χωριάτες, αλλά από τους μεγαλοκτηματίες και από του φύλακες των κτημάτων. Δεν είχαν ακόμη συνέλθει από τον πόνο του ξεριζωμού και από τη νοσταλγία για τα αγαπημένα πρόσωπα που έμειναν πίσω και ήταν υποχρεωμένοι να υπομένουν τον εξευτελισμό και την απόρριψη στη νέα τους πατρίδα. Μαρτυρίες μιλάνε με πίκρα για τα πηγάδια που τους έκλειναν κάποιοι ντόπιοι για να τους αναγκάσουν να φύγουν και για τις βρισιές, το ξύλο και τις απειλές που δεχόταν από τους φύλακες των χωραφιών, όποιος πεινασμένος πρόσφυγας έκοβε λίγο σταφύλι. Υπάρχει μεγάλη βιβλιογραφία όπου καταγράφονται τα προβλήματα των προσφύγων από τη Μικρά Ασία, όπως και συγκλονιστικές μαρτυρίες ανθρώπων που έζησαν για πολλά χρόνια την πίκρα του ξεριζωμού.

Σχετικές ιστοσελίδες:

<http://www.ime.gr> (Τα γεγονότα της εποχής)

<http://users.hol.gr> (Σελίδα του καθηγητή Κοκκώνη σχετική με τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο)

<http://www.gnosi.gr> (Οι πρόσφυγες)

<http://www.dialogos-kpr.cz> (Η ταινία του Γιώργου Αγαθονικιάδη *Η φθινοπωρινή επιστροφή* αφιερωμένη σε Έλληνες πρόσφυγες)

<http://www.fhw.gr> (Μικρά Ασία...Αναζητώντας όσα δεν έσβησε ο χρόνος)

<http://www.theatroedu.gr> (Θεατρικό έργο για τη μικρασιατική καταστροφή και την προσφυγιά)

Για τον όρο «μετανάστες», Μπέρτολντ Μπρεχτ

- ♦ **Κάτω από ποιες περιστάσεις της ελληνικής ιστορίας υπήρξαν πολιτικοί πρόσφυγες, δηλαδή άνθρωποι που αναγκάστηκαν να φύγουν από την πατρίδα τους λόγω των πολιτικών τους φρονημάτων; Ποιες οι συνέπειες στην ελληνική κοινωνία από τη φυγή των πολιτικών προσφύγων; (Απευθυνθείτε στον καθηγητή της Ιστορίας για να σας δώσει γενικές κατευθύνσεις στην έρευνά σας.)**

Πολιτικοί πρόσφυγες είναι εκείνοι που εξαναγκάζονται από την πολιτική εξουσία να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους, γιατί διαφορετικά κινδυνεύουν να συλληφθούν, να φυλακιστούν ή να εκτελεστούν.

Πολιτικοί πρόσφυγες στη σύγχρονη εποχή δημιουργήθηκαν κυρίως μετά την ήττα της Αριστεράς στον Εμφύλιο (1946-1949), οπότε μεγάλες ομάδες από τους ηττημένους, κυρίως στη βόρεια Ελλάδα, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα, μόνοι ή και με τις οικογένειές τους, και να εγκατασταθούν σε χώρες της ανατολικής Ευρώπης, για να γλιτώσουν από τις διώξεις, τις φυλακίσεις και τις εκτελέσεις. Στους τόπους εγκατάστασής τους δημιούργησαν ελληνικά χωριά και κοινότητες και προσπάθησαν να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες ζωής. Μετά από αρκετές δεκαετίες, όταν η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα είχε ομαλοποιηθεί, πολλοί από αυτούς ή οι απόγονοί τους επέστρεψαν στην πατρίδα.

Οι συνέπειες της μαζικής φυγής των πολιτικών προσφύγων ήταν καταστρεπτικές για την Ελλάδα. Η χώρα στερήθηκε ζωντανές δυνάμεις, που θα μπορούσαν να συνεισφέρουν στην κοινωνική, πνευματική και οικονομική ανάπτυξη, γιατί στο μεγαλύτερο μέρος τους το αποτελούσε μια δυναμική και προοδευτική νεολαία με μεγάλα αποθέματα ζωτικότητας και ενέργειας, που πήγε χαμένη.

Πολιτικοί πρόσφυγες υπήρξαν και την εποχή της απριλιανής δικτατορίας (1967-1974), αν και το φαινόμενο δεν ήταν τόσο μαζικό όπως στην πρώτη περίπτωση. Πολλοί Έλληνες που ανήκαν στον προοδευτικό και αριστερό χώρο και ήταν γνωστοί για την πολιτική τους δράση αναγκάστηκαν να καταφύγουν σε χώρες της δυτικής κυρίως Ευρώπης, ιδιαίτερα στη Γαλλία και Ιταλία, για να μη συλληφθούν και εξοντωθούν από τους δικτάτορες.

Γλυκό του κουταλιού, Κυριάκος Χαραλαμπίδης

- ♦ **Πώς υποδέχεται η νέα κάτοικος του σπιτιού τον αφηγητή; Συζητήστε με την καθηγήτρια της Οικιακής Οικονομίας για τα έθιμα της φιλοξενίας και για τον τρόπο περιποίησης των ξένων στην παραδοσιακή και τη σύγχρονη κοινωνία.**

Αν και οι συνθήκες της συνάντησης του αφηγητή με τη νέα κάτοικο του σπιτιού είναι ιδιόμορφες, αφού η γυναίκα ζει στο δικό του σπίτι, το οποίο απέκτησε αυθαίρετα έπειτα από την τουρκική εισβολή και κατοχή της βόρειας Κύπρου, το έθιμο της φιλοξενίας λειτουργεί και σε αυτή την περίπτωση, γιατί είναι σύμφυτο με τη

ζωή των παραδοσιακών κοινωνιών. Η Τουρκάλα προσφέρει στον αφηγητή γλυκό, νερό και φρούτα και είναι ευγενική και φιλική απέναντί του, επιτρέποντας την είσοδό του στο σπίτι και επιστρέφοντάς του το παλιό πορτρέτο της μητέρας του.

Στις παραδοσιακές κοινωνίες η φιλοξενία ήταν απαραίτητο στοιχείο στη ζωή της κοινότητας και ένδειξη πολιτισμού. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα από την αρχαιότητα ο Ξένιος Δίας προστάτευε τον ξένο και η φιλοξενία ήταν άγραφος κανόνας. Γενικά, στις πολιτισμένες παραδοσιακές κοινωνίες η φιλοξενία δημιουργούσε τις προϋποθέσεις ασφάλειας στις μετακινήσεις των ανθρώπων. Η παροχή φιλοξενίας προϋπέθετε και τη φιλόξενη υποδοχή από μέρους άλλων. Το τυπικό της περιλάμβανε βέβαια όχι μόνο την υποδοχή ή το κέρασμα ενός ξένου με σπιτικά γλυκά και ποτά αλλά και τη διαμονή και σίτισή του, χωρίς να απαιτείται προηγουμένως πληροφόρηση για την ταυτότητα ή την προέλευσή του. Η πρακτική αυτή αποτυπώνεται στα ομηρικά έπη και διατηρήθηκε για εκατοντάδες χρόνια. Η ουσία επομένως της παραδοσιακής φιλοξενίας είναι η αποδοχή του ξένου χωρίς να μεσολαβούν εμπόδια, όπως η ταυτότητα (φυλή, εθνικότητα, θρησκεία, μόρφωση κ.ά) ή σχέσεις συμφέροντος και εξουσίας. Το άνοιγμα αυτό στον ξένο σήμαινε όμως επίσης ότι ο οικοδεσπότης αποδεχόταν και το ενδεχόμενο ότι ο άλλος θα μπορούσε να φέρει ριζικές αλλαγές στο χώρο του, κάποτε με καταστροφικές συνέπειες.

Η σύγχρονη φιλοξενία δεν έχει το στοιχείο της ανιδιοτέλειας της παραδοσιακής φιλοξενίας. Ο ξένος αντιμετωπίζεται με επιφύλαξη και η σχέση οικοδεσπότη και φιλοξενούμενου είναι τυπική και χαρακτηρίζεται από προσωρινότητα, ενώ τίθεται η προϋπόθεση αναγνωρίσιμης ταυτότητας. Τα είδη επίσης που προσφέρονται στον ξένο είναι κυρίως προϊόντα της αγοράς που δεν έχουν τη σφραγίδα της προσωπικής φροντίδας του οικοδεσπότη ή της οικοδέσποινας. Παρ' όλα αυτά, στην ύπαιθρο διατηρούνται ακόμα πολλά στοιχεία της παραδοσιακής φιλοξενίας.

Δύο γράμματα της Χαράς, Θανάσης Βαλτινός

- ♦ Στην αρχή του πρώτου γράμματός της, η Χαρά γράφει για τα περιοδικά «Εδώ αργούν να έλθουν, μήνα και παραπάνω». Εντοπίστε στον παγκόσμιο γεωγραφικό χάρτη τα βασικά σημεία προορισμού των Ελλήνων μεταναστών στη δεκαετία του 1960 (Γερμανία, Αυστραλία, ΗΠΑ, Καναδάς, Νότια Αφρική) και προσπαθήστε να βρείτε τις χιλιομετρικές αποστάσεις από την Ελλάδα.

Στη δεκαετία του 1960 οι ταχυδρομικές αποστολές δεν γίνονταν αεροπορικώς, γιατί στοίχιζαν πολύ ακριβά, αλλά οδικώς. Για τις αποστολές στην Ευρώπη τα ταχυδρομεία και τα πρακτορεία χρησιμοποιούσαν κυρίως τα τρένα. Οι χιλιομετρικές αποστάσεις από την Ελλάδα μέσω Γιουγκοσλαβίας προς τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης (π.χ. Γερμανία) ήταν 2.400 με 3.000 χιλιόμετρα και περίπου 4.000 προς τις χώρες της βόρειας Ευρώπης. Προς τις άλλες ηπείρους η αλληλογραφία και τα δέματα ακολουθούσαν τη θαλάσσια οδό, δηλαδή ακτοπλοϊκώς. Τα ακτοπλο-

ικά ταξίδια προς τις άλλες ηπείρους διαρκούσαν 20 με 30 μέρες. Οι αποστάσεις υπολογίζονται σε ναυτικά μίλια και όπως φαίνεται από το χάρτη είναι πολύ μεγάλες (από το λιμάνι του Πειραιά μέχρι το New Jersey της Αμερικής, μέσω Γιβραλτάρ, είναι 4.687 ναυτικά μίλια). Βέβαια, σήμερα διανύουμε αεροπορικά τις ίδιες αποστάσεις σε λίγες μόλις ώρες.

- ◆ **Συγκεντρώστε πληροφορίες για τα ελληνικά βιβλία που αναφέρονται στις δύο επιστολές (Οι Πανθέοι, Στα χρόνια της σκλαβιάς, Τα κάστρα του Μωριά). Σύμφωνα με τις πληροφορίες αυτές, γράψτε ένα σύντομο κείμενο, με σκοπό να εξηγήσετε το ρόλο του ελληνικού βιβλίου στη ζωή των ξενιτεμένων, της Χαράς και της Άννας.**

Οι Έλληνες μετανάστες περίμεναν με μεγάλη ανυπομονησία και συγκίνηση έντυπο υλικό από την Ελλάδα και ιδιαίτερα λογοτεχνικά βιβλία με ιστορικές πληροφορίες για την πατρίδα τους. Μέσα από τις σελίδες ζωντάνευε η εικόνα του τόπου τους και έβρισκε διέξοδο η νοσταλγία για τα αγαπημένα τους πρόσωπα. Γλώσσα, πολιτισμός, αντιλήψεις, παραδόσεις ήταν τα σημεία αναφοράς της ύπαρξής τους. Με τους Πανθέους παρακολούθησαν τη ζωή μιας πλούσιας αστικής οικογένειας, «έζησαν» γεγονότα της πρόσφατης ιστορίας και επισκέφτηκαν νοερά γνωστές περιοχές. Με τα άλλα δύο βιβλία το σκηνικό αλλάζει και στη μνήμη ανακαλούνται εικόνες φανταστικές από διηγήσεις για τη βυζαντινή εποχή και την Τουρκοκρατία. Το μακρινό και το πρόσφατο ιστορικό παρελθόν τους κάνει περήφανους και ταυτόχρονα τους γεμίζει αυτοπεποίθηση και σιγουριά. Δεν είναι απόκληροι και απάτριδες, αλλά άνθρωποι με βαθιές ιστορικές ρίζες από μια πατρίδα με πλούτο πολιτισμικό και ιστορία που χάνεται στα βάθη των αιώνων. Νιώθουν ότι η πατρίδα τους δεν είναι 8.000 μίλια μακριά, αλλά εδώ, μέσα στην καρδιά τους και όπου και αν βρεθούν θα είναι για πάντα δεμένοι μαζί της.

Αναμνήσεις της Κωνσταντίας από τη Γερμανία, Άλκη Ζέη

- ◆ **Η Κωνσταντίνα το απόγευμα κάνει ελληνικά στο σχολείο της, όπως τα περισσότερα παιδιά των Ελλήνων που εργάζονται στη Γερμανία. Γνωρίζετε άλλα κράτη όπου τα Ελληνόπουλα έχουν την ίδια δυνατότητα εκμάθησης της μητρικής τους γλώσσας; Εσείς, που ζείτε στην Ελλάδα, μαθαίνετε ξένες γλώσσες και γιατί; Αν προέρχετε από ξένες χώρες, με ποιον τρόπο μαθαίνετε τη μητρική σας γλώσσα;**

Δυνατότητα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας στο εξωτερικό παρέχεται:

- σε αμιγή ελληνικά σχολεία, δημοτικά ή γυμνάσια, όπου ακολουθείται το αναλυτικό πρόγραμμα των σχολείων της Ελλάδας,
- σε δίγλωσσα σχολεία, όπου το αναλυτικό πρόγραμμα είναι ελληνικό και ξένο
- σε τάξεις ελληνικών, ενταγμένες στα ξένα σχολεία όπου τα Ελληνόπουλα διδάσκονται μόνο λίγα μαθήματα στα ελληνικά (γλώσσα, θρησκευτικά, ιστορία) και τα υπόλοιπα στην ξένη γλώσσα,

- σε τμήματα ελληνικής γλώσσας που λειτουργούν απόγευμα και
- σε ευρωπαϊκά σχολεία, στα οποία υπάρχει και ελληνικό τμήμα και φορέας είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ελληνικά σχολεία, αμιγή ή ενταγμένα στο εκπαιδευτικό σύστημα της ξένης χώρας, λειτουργούν σε πολλές χώρες του κόσμου. Στην Ευρώπη: Γερμανία, Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία, Αυστρία, Βουλγαρία, Βέλγιο, Δανία, Ελβετία, Λουξεμβούργο, Φινλανδία, Ισπανία, Μολδαβία, Νορβηγία, Ολλανδία Ουγγαρία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρωσία, Ιταλία, Κροατία, Λευκορωσία, Ρουμανία, Σερβία-Μαυροβούνιο, Σουηδία, Ουκρανία. Στην Αμερική: ΗΠΑ, Καναδάς. Στην Αυστραλία: στις πόλεις Σύδνεϋ, Μελβούρνη και Αδελαΐδα. Στην Ασία: Αρμενία, Τουρκία, Γεωργία, Ενωμένα Αραβικά Εμιράτα, Ιορδανία, Ουζμπεκιστάν, Καζακιστάν, Κιργισία, Σαουδική Αραβία, Ισραήλ, Λίβανος, Συρία, Νέα Ζηλανδία. Στην Αφρική: Αίγυπτος, Αιθιοπία, Νιγηρία, Καμερούν, Κονγκό, Λιβύη, Σουδάν, Τανζανία, Νότιος Αφρική, Τυνησία, Ζάμπια, Ζιμπάμπουε, Μαλάουι.

Στην Ελλάδα η εκμάθηση ξένων γλωσσών είναι πολύ διαδεδομένη. Τα αγγλικά, τα γαλλικά και τα γερμανικά διδάσκονται στα δημόσια σχολεία, αλλά η εκμάθησή τους είναι πιο αποτελεσματική σε ιδιωτικά φροντιστήρια. Υπάρχει επίσης ενδιαφέρον και για γλώσσες όπως η ιταλική, ισπανική, ρωσική, αραβική κ.ά. Η εκμάθηση ξένων γλωσσών είναι χρήσιμη από πολλές απόψεις. Πρακτικά οι ξένες γλώσσες αποτελούν ένα προσόν για την εύρεση εργασίας, για συνεννόηση στα διάφορα ταξίδια και για σπουδές ή εργασία στο εξωτερικό. Πέρα από αυτά όμως βοηθούν στην επικοινωνία και την προσέγγιση με άλλους λαούς και με τον πολιτισμό τους. Συντελούν ακόμα στην κατανόηση του μηχανισμού και της λειτουργίας των γλωσσών, επομένως συμβάλλουν και στη βελτίωση της γνώσης της μητρικής γλώσσας.

Το 1996 ιδρύθηκαν στην Ελλάδα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας διαπολιτισμικής εκπαίδευσης για την παροχή εκπαίδευσης σε ξένους μαθητές ή σε παιδιά παλινοστούντων ομογενών από την πρώην Σοβιετική Ένωση (Ελληνοποντίων). Σε αυτά εφαρμόζονται τα προγράμματα των αντίστοιχων δημοσίων σχολείων, προσαρμοσμένα όμως στις εκπαιδευτικές, μορφωτικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες των μαθητών τους.

Καλλιπάτεια, Λορέντζος Μαβίλης

- ◆ **Ο κόσμος και ο πολιτισμός της αρχαίας Ελλάδας ήταν κυρίως αντρικός. Απευθυνθείτε στη Γραμματεία Ισότητας των δύο φύλων με σκοπό να καταρτίσετε δύο πλήρεις καταλόγους: ο πρώτος θα αναφέρεται στις γυναικείες εργασίες, ενώ ο δεύτερος στους περιορισμούς που επιβάλλονταν στις γυναίκες, από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας. Εξετάστε συγκριτικά στοιχεία των πινάκων και γράψτε ένα κείμενο για τη σημερινή κοινωνική θέση των γυναικών.**

Γυναικεία επαγγέλματα

Παρά την κατοχύρωση της ισότητας ανάμεσα στα δύο φύλα, υπάρχουν ακόμα στην Ελλάδα επαγγελματικά στερεότυπα, υπάρχουν δηλαδή επαγγέλματα που θεωρούνται καθαρά «ανδρικά» και άλλα που θεωρούνται «γυναικεία».

Μερικά από τα πιο συνηθισμένα γυναικεία επαγγέλματα, ανάλογα με το επίπεδο μόρφωσης των γυναικών, είναι:

- εργάτριες σε βιομηχανίες και βιοτεχνίες (υφαντουργίας, κατασκευής ενδυμάτων, παιχνιδιών, τροφίμων κ.ά), οικιακές βοηθοί, πωλήτριες, κομμώτριες, καθαρίστριες, τραπεζοκόμοι, σερβιτόρες κ.ά.
- υπάλληλοι (γραφείων, εταιρειών, τραπεζών), νοσοκόμες, αεροσυνοδοί, καλλιτέχνιδες (τραγουδίστριες, ηθοποιοί), τηλεφωνήτριες, εκφωνήτριες, σχεδιάστριες κ.ά.
- εκπαιδευτικοί, κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι, δικαστές, συμβολαιογράφοι, γιατροί, ανώτεροι υπάλληλοι (εταιρειών, τραπεζών), δημοσιογράφοι, χημικοί, αρχαιολόγοι, αρχιτέκτονες κ.ά.

Τα τελευταία χρόνια οι γυναίκες προχωρούν με γρήγορα βήματα στη χειραφέτηση και έχει παρατηρηθεί μια στροφή και προς επαγγέλματα που θεωρούνταν προπύργιο των ανδρών, όπως οδηγοί ταξί και λεωφορείων, επιχειρηματίες, αστυνομικοί, στρατιωτικοί κ.ά. Η ίδια τάση παρατηρείται και στα πανεπιστήμια, όπου παράλληλα με τις κοινωνικές, ανθρωπιστικές και νομικές επιστήμες έχει αυξηθεί αισθητά το ποσοστό των γυναικών που επιλέγουν φυσικές, μαθηματικές, μηχανολογικές και τεχνολογικές επιστήμες.

Περιορισμοί που επιβάλλονταν στις γυναίκες

Η ανισότητα των φύλων είναι κύριο χαρακτηριστικό της ταξικής κοινωνίας, στην οποία οι ανθρώπινες σχέσεις προσδιορίζονται από τη βία ή την απειλή βίας και την επιβολή εξουσίας του ισχυρού στον αδύναμο. Από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας η ταξική δομή των κοινωνιών επέβαλε την κυριαρχία του άνδρα και την υποταγή της γυναίκας. Αν εξαιρέσουμε την απώτατη προϊστορία (νεολιθική και πρώιμη εποχή χαλκού), κατά την οποία η κοινωνία ήταν αταξική και η γυναίκα απολάμβανε πλήρη ελευθερία και σεβασμό σε μια μητριαρχικά δομημένη κοινωνία βασισμένη σε μια σχέση συντροφικότητας των δύο φύλων, από την ηρωική ήδη εποχή (ύστερα μυκηναϊκά χρόνια) είναι αισθητή η αλλαγή προς την πατριαρχία και τον υποβιβασμό της γυναίκας στο επίπεδο του υπηρέτη και του δούλου. Βασικό στοιχείο της καθυπόταξης της γυναίκας είναι η επιβολή περιορισμών στη σεξουαλική της ζωή καθώς και η απαγόρευση συμμετοχής της στην κοινωνική ζωή.

- Την εποχή της ανάπτυξης της Κρήτης και των Κυκλάδων (περίπου 2000-1500 π.Χ.), παρά το ότι η κοινωνία είχε αρχίσει να εξελίσσεται σε ταξική και είχε εμφανιστεί η αστικοποίηση, η θέση της γυναίκας ήταν ξεχωριστή και επικρατούσε πνεύμα ισότητας και αρμονίας στις σχέσεις των δύο φύλων. Η συντροφικότητα αυτή αποτυπώνεται στην κοινωνική ζωή, στους χορούς, στις γιορτές, στις θρησκευτικές τελετές. Χαρακτηριστικό αυτών των κοινωνιών ήταν η ειρηνική

ζωή και η απουσία πολεμικών συγκρούσεων, γεγονός που αποδεικνύεται από τις ανοχύρωτες πόλεις και την έλλειψη πολεμικών όπλων.

- Από τη μυκηναϊκή εποχή (1600-1100 π.Χ.) αρχίζει να εδραιώνεται το πατριαρχικό σύστημα, ενώ ο πόλεμος μπαίνει αποφασιστικά στη ζωή των ανθρώπων. Ενώ στο παρελθόν η κληρονομική μεταβίβαση της περιουσίας και της εξουσίας γινόταν από τη μητέρα στην κόρη, πέρασε τώρα από τον πεθερό στο γαμπρό, δηλαδή ο άντρας αποκτούσε δικαιώματα με το γάμο του, διαδεχόμενος τον πεθερό του. Μαρτυρίες γι' αυτό δίνουν τα παραδείγματα αγωνοθεσίας για το χέρι της νύφης (Οινόμαος και Πέλοψ, Ικάριος και Οδυσσέας κ.ά). Στη συνέχεια η κληρονομιά και η διαδοχή διαμορφώθηκε από τον πατέρα στο γιο (πατριαρχία). Άμεση συνέπεια ήταν να χάσει η γυναίκα την ελευθερία της, να περιοριστεί η ερωτική της ζωή και ο γάμος να γίνει εμπορική πράξη με την καταβολή προί-κας. Με την καθιέρωση της μονογαμίας η γυναίκα υποτάσσεται στον άνδρα. Η πίστη, η υποταγή και η αφοσίωση στο σύζυγο αναδείχθηκαν ως τα μεγαλύτερα προτερήματά της (π.χ. Πηνελόπη), ενώ εκείνος είχε απεριόριστη ελευθερία στην ερωτική του ζωή (π.χ. Οδυσσέας). Οι γυναίκες ζουν σε ξεχωριστό χώρο του σπιτιού (ανώγι), ασχολούνται μόνο με οικιακές εργασίες και δεν μπορούν να αποφασίζουν για σοβαρά ζητήματα. Παρ' όλα αυτά, οι ελευθερίες τους αυτή την εποχή είναι περισσότερες από ό,τι αργότερα στην κλασική Ελλάδα.
- Στην κλασική και ελληνιστική εποχή (500-200 π.Χ.) οι γυναίκες περιορίζονται στο χώρο του σπιτιού, δεν βγαίνουν από αυτό παρά μόνο κατά τις θρησκευτικές γιορτές. Στο δρόμο πρέπει να καλύπτουν το πρόσωπο και να συνοδεύονται από ένα δούλο. Δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα, δεν μπορούν να κληρονομήσουν ούτε την πατρική περιουσία, δεν μπορούν να παραστούν στο δικαστήριο χωρίς αντιπρόσωπο, απαγορεύεται η συμμετοχή τους σε αθλητικούς αγώνες. Μαθαίνουν λίγα γράμματα και η διαγωγή τους ελέγχεται από την πόλη. Καθήκοντά τους είναι η διαχείριση των ζητημάτων του σπιτιού, η επιτήρηση των δούλων και η γέννηση παιδιών, ώστε να εξασφαλίσουν στην πολιτεία νόμιμους πολίτες. Το τελευταίο είναι μια σοβαρή αιτία που καθιστά το ρόλο της συζύγου στην οικογένεια σημαντικό, αλλά από την άλλη πλευρά η ατεκνία της είναι ένας σοβαρός λόγος διαζυγίου. Στο οικογενειακό τραπέζι οι γυναίκες κάθονται μόνο κατά στις γιορτές και κοιμούνται στο ίδιο δωμάτιο με το σύζυγο όταν εκείνος το επιθυμεί. Σε περίπτωση όμως κακοποίησης μπορούσαν να ζητήσουν διαζύγιο και επιστροφή της προίικας που του είχαν δώσει.
- Στη Σπάρτη η κατάσταση είναι διαφορετική. Η διατήρηση παραδοσιακών κοινωνικών δομών συντελεί ώστε οι γυναίκες να απολαμβάνουν περισσότερες ελευθερίες. Έτσι, τα κορίτσια γυμνάζονται μαζί με τα αγόρια και έχουν ελεύθερη ερωτική ζωή, ενώ οι έγγαμες γυναίκες διαθέτουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο για τον εαυτό τους, γιατί στη Σπάρτη δε γεννούσαν πολλά παιδιά.
- Στη ρωμαϊκή εποχή οι απαγορεύσεις για τη γυναίκα είναι επίσης πολλές. Ο

άντρας είναι ο αρχηγός της οικογένειας (paterfamilias) και έχει δικαίωμα ζωής και θανάτου στη γυναίκα, στα παιδιά και στους δούλους του. Καθήκοντα της γυναίκας είναι η τεκνοποιία και η φροντίδα του σπιτιού. Δεν έχει πολιτικά ούτε αστικά δικαιώματα, ενώ η μοιχεία τιμωρείται με θάνατο. Η προίκα ισχύει και αυτή την εποχή, αλλά σε περίπτωση διαζυγίου δεν επιστρέφεται. Η θέση της γυναίκας στην οικογένεια δεν είναι σημαντική, γιατί ο σύζυγος μπορεί να υιοθετεί και να νομιμοποιεί και παιδιά που έχει αποκτήσει από άλλες σχέσεις. Παρ' όλα αυτά, οι γυναίκες στα ρωμαϊκά χρόνια μπορούν να κινούνται πιο ελεύθερα, να κυκλοφορούν στους δρόμους, να συμμετέχουν σε γιορτές και συμπόσια, ενώ μερικές ασχολούνται με οικονομικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες, αναλαμβάνοντας περισσότερες πρωτοβουλίες όταν οι άντρες λείπουν στις ατελείωτες πολεμικές επιχειρήσεις.

- Στα βυζαντινά χρόνια η κατάσταση δεν αλλάζει πολύ. Η πατριαρχία κυριαρχεί, παρά την επικράτηση του χριστιανισμού, ο οποίος στην ουσία επιβάλλει βαθμιαία περισσότερες απαγορεύσεις στη γυναίκα, που σχετίζονται κυρίως με την ερωτική της ζωή. Ενώ από τη μια προβάλλει την ισότητα των φύλων, από την άλλη θεωρεί τη γυναίκα όργανο του σατανά που παρασύρει στην αμαρτία. Η ζωή της εξακολουθεί να είναι περιορισμένη στο σπίτι και δεν έχει πολιτικά δικαιώματα. Για να διαχειριστεί την περιουσία της πρέπει να διαθέτει εντιμότητα και ευφυΐα, προϋποθέσεις που δεν απαιτούνται στον άνδρα. Μπορεί βέβαια να πάει ελεύθερα στην εκκλησία, στην αγορά, στο θέατρο, στον ιππόδρομο, να πάρει μέρος σε γιορτές και πανηγύρια, έχοντας συνήθως καλυμμένο το πρόσωπο. Οι πιο φτωχές δεν κρατούν τους τύπους, αλλά βγαίνουν να εργαστούν στα φαραδία, στις ταβέρνες, στο μικρεμπόριο, τα ανώτερα όμως επαγγέλματα όπως επίσης και τα ιερατικά ασχούνται μόνο από άντρες. Η πορνεία και η κακοποίηση γυναικών είναι συχνή την εποχή αυτή, ενώ για τις γυναίκες της ανώτερης κοινωνίας απαιτείται άμεμπτη ηθική. Οι γυναίκες επίσης που μαθαίνουν γράμματα είναι λίγες και ανήκουν στην αριστοκρατία. Μερικές από αυτές έχουν αρκετές ελευθερίες και υπάρχουν παραδείγματα ενασχόλησής τους με την πολιτική. Ο γάμος γίνεται με προξενική και υπογράφεται συμβόλαιο προίκας, αλλά η γυναίκα μπορεί σε μερικές περιπτώσεις να αρνηθεί τον προτεινόμενο γαμπρό. Ο βυζαντινός νόμος αναγνωρίζει στο γάμο την ισότητα δικαιωμάτων ανάμεσα στους συζύγους, αλλά στην πράξη η θέση της γυναίκας είναι κατώτερη. Σε περίπτωση διαζυγίου για κακομεταχείριση ο άντρας πλήρωνε πρόστιμο και επέστρεφε μέρος της προίκας που είχε λάβει.
- Την εποχή της Τουρκοκρατίας η καταπίεση από τη σκλαβιά και οι απαγορεύσεις ισχύουν για άνδρες και γυναίκες. Στο οθωμανικό δίκαιο η τυφλή υποταγή στον αρχηγό της φυλής και αργότερα στο σουλτάνο είναι η βάση της πολιτικής οργάνωσης του κράτους. Η πολιτική εξουσία στηρίζεται στην απόλυτη βία, τον πόλεμο, τη λεηλασία, τη δουλεία. Χιλιάδες χριστιανές εξισλαμίστηκαν βίαια

στους τέσσερις αιώνες της οθωμανικής καταπίεσης και προμήθευσαν τα χαρέμια των σουλτάνων και των αξιωματούχων τους.

- Στη νεότερη εποχή (19ος - αρχές 20ού αιώνα) το κίνημα του διαφωτισμού, η γαλλική επανάσταση (1879) και αργότερα η σοσιαλιστική επανάσταση (1917) αλλάζουν τις συνθήκες ζωής των γυναικών. Αν και η περιθωριοποίηση και οι περιορισμοί τους εξακολουθούν το 19ο αιώνα, προς το τέλος του εμφανίζονται στην Ευρώπη τα πρώτα γυναικεία κινήματα για την ισότητα. Η νομοθεσία έχει ήδη διευκολύνει το διαζύγιο και οι έγγαμες γυναίκες μπορούν να διαχειρίζονται την περιουσία τους. Το φεμινιστικό κίνημα αρχίζει να προβάλλει αιτήματα για δικαίωμα ψήφου των γυναικών και με τον καιρό γίνεται όλο και πιο μαχητικό. Η ανώτερη εκπαίδευση ανοίγει τις πύλες της στις γυναίκες των ανώτερων τάξεων, ενώ οι αυστηρές απαγορεύσεις στη γυναικεία ερωτική ζωή με τον καιρό χαλαρώνουν. Στην Ελλάδα η Καλλιρρόη Παρρέν πρωτοστατεί με την εφημερίδα της (*Εφημερίδα κυριών*, 1887) για την καλύτερη εκπαίδευση των γυναικών, την οικονομική τους χειραφέτηση και την ισότητα των φύλων στην ελληνική κοινωνία. Τα άρθρα επίσης του Βλάσση Γαβριηλίδη στην εφημερίδα *Ακρόπολη* (1896) προβάλλουν ανάλογα ζητήματα. Μέχρι τότε οι γυναίκες δεν είχαν δικαίωμα διορισμού σε δημόσιες υπηρεσίες ούτε ίση αμοιβή για την ίδια εργασία με τους άνδρες. Από το τέλος του 19ου αιώνα οι γυναίκες προοδεύουν στις επιστήμες, αρχίζουν να ασχολούνται με τον αθλητισμό, συμμετέχουν πιο ενεργά στην κοινωνική ζωή. Το 1930 αποκτούν δικαίωμα ψήφου στις δημοτικές εκλογές.
- Στη σύγχρονη εποχή η συμμετοχή της Ελληνίδας στους αγώνες για την απελευθέρωση από τη γερμανική κατοχή ανέδειξε τις ικανότητες και την αξία της. Το 1952 αποκτά πλήρη εκλογικά δικαιώματα. Σήμερα η νομοθεσία ρυθμίζει τα θέματα εκπαίδευσης, εργασίας και προστασίας της μητρότητας και κατοχυρώνει την ισότητα με τους άνδρες. Εντούτοις, στην πράξη, η πλήρης ισότητα των φύλων δεν έχει γίνει ακόμα αποδεκτή από την ελληνική κοινωνία. Αν και οι γυναίκες έχουν εισχωρήσει σε όλους τους κλάδους και επαγγέλματα, συχνά βρίσκουν εμπόδια, όπως σεξουαλική παρενόχληση από τους εργοδότες, ανισότητα στην αμοιβή, απόλυση σε περίπτωση εγκυμοσύνης. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητη η βελτίωση της νομοθεσίας στα θέματα εργασίας και οικογενειακού δικαίου. Στο χώρο επίσης της πολιτικής, στις επιχειρήσεις και στα πανεπιστήμια τις ανώτερες θέσεις κατέχουν στην πλειοψηφία τους ακόμα οι άνδρες. Το βέβαιο είναι όμως ότι η γυναικεία χειραφέτηση δεν μπορεί πλέον να εμποδιστεί μέχρι την κατάκτηση απόλυτης ισότητας με τον άνδρα, ώστε να κυριαρχήσουν σχέσεις συντροφικότητας και αρμονίας ανάμεσα στα δύο φύλα.

Για περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να απευθυνθείτε και στις σχετικές ιστοσελίδες: <http://www.isotita.gr>, <http://ta-nea.dolnet.gr>

- ◆ **Ερευνήστε πότε άρχισε, ποιες επιδόσεις και ποιες διακρίσεις έχει ο γυναικείος αθλητισμός. Σχετικά με τις ελληνίδες αθλήτριες, συμβουλευτείτε τη δίτομη ιστορική αναδρομή *Ελληνικός Αθλητισμός που εξέδωσε το 1997 το Υφυπουργείο Αθλητισμού.***

Μέχρι και το 19ο αιώνα η χαμηλή κοινωνική θέση της γυναίκας και διάφορες προκαταλήψεις δεν επέτρεπαν την ανάπτυξη γυναικείου αθλητισμού. Στους πρώτους σύγχρονους Ολυμπιακούς αγώνες της Αθήνας (1896) η Ολυμπιακή Επιτροπή δε δέχτηκε να πάρουν μέρος γυναίκες. Πρώτη φορά επιτράπηκε η συμμετοχή τους κατά τους δεύτερους Ολυμπιακούς Αγώνες του Παρισιού (1900) σε δύο μόνο αγωνίσματα, το τένις και το γκολφ, που ανήκαν στις προτιμήσεις της αριστοκρατίας. Σε αυτά πήραν μέρος 19 αθλήτριες από 5 χώρες. Το 1904 οι γυναίκες αγωνίστηκαν μόνο στην τοξοβολία. Στους Ολυμπιακούς της Στοκχόλμης (1912) προστέθηκε η κολύμβηση. Η άρνηση όμως της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (ΔΟΕ) να επιτρέψει ευρύτερη γυναικεία συμμετοχή οδήγησε στη δημιουργία της Διεθνούς Ομοσπονδίας Γυναικείου Αθλητισμού (1921) που διοργάνωνε ξεχωριστά αγώνες και παγκόσμια πρωταθλήματα γυναικών με μεγάλη επιτυχία. Αυτό έκανε τη ΔΟΕ στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Άμστερνταμ (1928) να εγκρίνει για τις γυναίκες και αγωνίσματα στίβου. Εντούτοις, μέχρι την Ολυμπιάδα του Μονάχου (1936) τα γυναικεία αθλήματα ήταν μόνο τέσσερα: στίβος, γυμναστική, ξιφασκία, κολύμβηση.

Θεαματική αύξηση του γυναικείου αθλητισμού παρατηρήθηκε μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με την αναβάθμιση της κοινωνικής θέσης των γυναικών. Ο γυναικείος αθλητισμός αναπτύχθηκε κυρίως σε Ευρώπη και Αμερική, γιατί σε πολλές χώρες της Ασίας και της Αφρικής η φτώχεια και οι θρησκευτικές προκαταλήψεις κρατούν ακόμα μέχρι σήμερα τη γυναίκα μακριά από τον αθλητισμό. Από τη δεκαετία του 1970 μέχρι το τέλος του 20ού αιώνα η πρόοδος του γυναικείου αθλητισμού ήταν πολύ μεγάλη. Σήμερα το γυναικείο ολυμπιακό πρόγραμμα περιλαμβάνει 21 αθλήματα με συνολικά 108 αγωνίσματα.

Οι δυσμενείς πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες στην Ελλάδα μέχρι και το πρώτο μισό του 20ού αιώνα καθυστέρησαν σημαντικά την εξέλιξη του γυναικείου αθλητισμού που αναπτύχθηκε κυρίως από τη δεκαετία του 1980. Ελληνίδες αθλήτριες που διακρίθηκαν σε παγκόσμια πρωταθλήματα είναι: η Α. Βερούλη και η Σ. Σακοράφα, που κέρδισαν στον ακοντισμό, η πρώτη το χρυσό και η δεύτερη το χάλκινο μετάλλιο στους Πανευρωπαϊκούς Αγώνες Στίβου της Αθήνας (1982). η Β. Πατουλίδου, χρυσή ολυμπιονίκης της Βαρκελώνης (1992) στο δρόμο των 100μ. με εμπόδια, η Π. Αντωνοπούλου, παγκόσμια πρωταθλήτρια στην άρση βαρών της κατηγορίας των 76 κιλών (1994), η Κ. Θάνου, πρώτη στο Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Κλειστού Στίβου (1996) και δεύτερη στην Ολυμπιάδα του Σίδνεϊ (2000) στο δρόμο 100 μ., η Ν. Μπακογιάννη δεύτερη στην Ολυμπιάδα της Ατλάντα (1996) στο άλμα σε ύψος, η Ν. Εάνθου, τέταρτη στην Ολυμπιάδα της Ατλάντα και δεύτερη στο Παγκόσμιο Πρωτάθλημα της Αθήνας (1997) στο άλμα σε μήκος, η Τ. Κελεσίδου, δεύτερη στην Ολυμπιάδα του Σίδνεϊ στη δισκοβολία. Στην ίδια Ολυμπιάδα δεύτερη

και η Μ. Μανιάνι στον ακοντισμό. Στην κολύμβηση διακρίθηκαν επίσης σε πολλές επίσημες διοργανώσεις αθλήτριες όπως η Έ. Ρουσάκη, η Σ. Δάρα κ.ά. Στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας (2004) οι Ελληνίδες πέτυχαν πολλές νίκες. Χρυσά μετάλλια κέρδισαν η Α. Τζουμελέκα στα 20000 μ. βάρη, οι Σ. Μπεκατώρου και Α. Τσουλφά στην ιστιοπλοΐα και η Φ. Χαλκιά στα 400 μ. με εμπόδια. Αργυρό μετάλλιο πέτυχαν η Τ. Κελεσίδου στη δισκοβολία, η Π. Δεβετζή στο τριπλό άλμα, η Ε. Μυστακίδου στο τάι κβον ντο και η γυναικεία Εθνική Ομάδα Ύδατοσφαίρισης. Ολυμπιακά μετάλλια κέρδισαν επίσης στο στίβο και στην κολύμβηση αθλήτριες των Παραολυμπιακών Αγώνων (Μ. Καλαπακίδου, Α. Καραγιάννη, Π. Κάντζα).

Η τρίπλα των ονείρων, Δημήτρης Μίγγας

- ♦ Διαλέξτε μια από τις παρακάτω ιδιότητες και περιγράψτε εντυπωσιακές φάσεις στο ποδόσφαιρο ή σε άλλο ομαδικό άθλημα: α) ενεργός παίχτης β) παίχτης στον πάγκο γ) οπαδός της ομάδας δ) αθλητικογράφος.

α) ενεργός παίχτης. Ο μαθητής που θα επιλέξει να περιγράψει ως ενεργός παίχτης πρέπει να διαλέξει πρώτα από όλα τη θέση που θα έχει στο γήπεδο. Στη συνέχεια, όταν το παιχνίδι αρχίσει θα αναφερθεί στις επιτυχημένες και στις αποτυχημένες του κινήσεις. Στις δυσκολίες που αντιμετώπισε και από ποιους παίχτες. Τέλος, πώς κρίνει τη στάση του προπονητή.

β) παίχτης στον πάγκο. Ο παίχτης στον πάγκο έχει τη δυνατότητα να παρακολουθεί όλη την ομάδα του και να αξιολογεί καλύτερα τις κινήσεις τους. Βρίσκεται σε ετοιμότητα, μήπως και χρειαστεί να αντικαταστήσει κάποιο παίχτη της ομάδας του και αγωνιά για την έκβαση του αγώνα, ίσως περισσότερο από τους παίχτες.

γ) οπαδός. Ο οπαδός τις περισσότερες φορές δεν είναι αντικειμενικός. Δικαιολογεί τα λάθη της ομάδας του και αν είναι φανατισμένος, δημιουργεί πρόβλημα στις κερκίδες. Οι εκδηλώσεις του είναι έντονες, φωνάζει και με συνθήματα προσπαθεί να τονώσει το ηθικό των παιχτών. Γιουχάρει το διαιτητή κάθε φορά που πιστεύει ότι αδικεί την ομάδα του, ενώ χειροκροτεί όταν αδικηθεί η άλλη ομάδα. Η στάση του και οι εκδηλώσεις του δεν έχουν καμιά αντικειμενικότητα, ενώ πολλές φορές παρασύρεται και παρασύρει και τους άλλους φιλάθλους σε ακραίες εκδηλώσεις.

δ) αθλητικογράφος. Πρόκειται για το δημοσιογράφο που ασχολείται με τα αθλητικά θέματα. Συντάσσει αθλητικά άρθρα και περιγράφει τους αγώνες. Ο αθλητικογράφος είναι υποχρεωμένος να περιγράφει με αντικειμενικότητα τον αγώνα και να παρακολουθεί εξίσου τους παίχτες και των δύο ομάδων.

Τοπική ομάδα, Ουμπέρτο Σάμπτα

- ♦ Γράψτε και εσείς ένα κείμενο για την αγαπημένη σας ομάδα ή για έναν αθλητή που θαυμάζετε, αναλύοντας τους πραγματικούς και τους συναισθηματικούς λόγους αυτής της επιλογής σας.

Αν γράψετε για αθλητή, πραγματικοί λόγοι μπορεί να είναι οι μεγάλες ικανότητες του, η δύναμη και η ωραία σωματική του διάπλαση, ο τίμιος τρόπος που αγωνίζεται, η αγωνιστικότητα και η συναδελφικότητά του, η αποδοχή της ήττας του και η σεμνότητά του μετά από μια νίκη. Αν γράψετε για ομάδα, μπορείτε, ανάλογα να τονίσετε το ομαδικό της πνεύμα, τη συνοχή και την αγωνιστικότητά της, την τήρηση από μέρους της των κανόνων της ευγενικής άμιλλας.

Οι συναισθηματικοί λόγοι για την προτίμηση ενός αθλητή μπορεί να είναι γιατί προέρχεται από το χωριό, την πόλη ή τη συνοικία σας, γιατί σας συνεπαίρνει ο τρόπος που αγωνίζεται, γιατί σας δίνουν χαρά και περηφάνια οι συνεχείς νίκες του, γιατί σαν χαρακτήρας είναι συμπαθής και μετριοφρων. Αν πρόκειται για ομάδα, γιατί είναι η ομάδα της περιοχής ή της πατρίδας σας, γιατί ο αγώνας των παικτών σας συγκινεί και σας γεμίζει ενθουσιασμό, γιατί σας αρέσουν τα χρώματα της φανέλας τους, γιατί και οι φίλοι ή οι συγγενείς σας τη στηρίζουν και απολαμβάνετε παρέα τις συγκινήσεις του αγώνα.

Η εσχάτη των ποινών, Νίκος Χουλιαράς

- ♦ **Γράψτε ένα δικό σας διήγημα με θέμα μια ομαδική δραστηριότητα στην οποία λάβατε μέρος, αναλύοντας τη σημασία που είχε για σας η συμμετοχή στη συλλογική προσπάθεια της ομάδας.**

Ομαδική δραστηριότητα στην οποία μπορεί ένας μαθητής να πάρει μέρος είναι μια εργασία ή έρευνα μαζί με συμμαθητές του, ένας αθλητικός αγώνας με αντίπαλο άλλη τάξη, η προετοιμασία και η συμμετοχή σε μια θεατρική παράσταση, σε μια χορωδία, σε χορευτικό συγκρότημα κ.ά. Αυτό που πρέπει να τονιστεί όσο διαρκεί η ομαδική δραστηριότητα είναι η προθυμία, το ομαδικό πνεύμα, η χαρά της δημιουργίας και της κοινής προσπάθειας.

Η σημασία της ομαδικής δραστηριότητας είναι ότι μας μαθαίνει να συνεργαζόμαστε με άλλους, να αναπτύσσουμε τις ικανότητές μας (επιμονή, υπομονή, αγωνιστικότητα, αντοχή), να παίρνουμε πρωτοβουλίες, να υιοθετούμε ορθότερες γνώμες κατανικώντας τον εγωισμό μας, να δημιουργούμε φιλικούς δεσμούς και να αποδεχόμαστε ότι το θετικό αποτέλεσμα οφείλεται στη συντονισμένη κοινή προσπάθεια στην οποία συμβάλαμε και εμείς κατά ένα μέρος. Σπουδαίο είναι επίσης ότι η δραστηριότητα αυτή μας δίνει ένα στόχο, μας γεμίζει ικανοποίηση για το δημιουργικό τρόπο με τον οποίο διαθέτουμε το χρόνο μας και μας κάνει να γευτούμε τη χαρά της επιτυχίας.

Τα πουλιά δέλεαρ του Θεού, Νίκος Καρούζος

- ♦ **Απευθυνθείτε στον καθηγητή των Θρησκευτικών για να σας υποδείξει έναν Κανόνα.**

Διαβάστε τον στην τάξη και αναφερθείτε στη μορφή και στο περιεχόμενο αυτού του εκκλησιαστικού κειμένου.

Η αρχαία ελληνική λέξη *κανών* σημαίνει:

- το χάρακα που χρησιμεύει για ευθυγράμμιση,
 - μια γενική αρχή, κάθε τι που χρησιμεύει ως μέτρο, πρότυπο (μεταφορικά).
- Ως εκκλησιαστικός όρος σημαίνει:
- τα κείμενα της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης,
 - την τιμωρία (επιτίμιο) που επιβάλλεται στους παραβάτες των θείων εντολών και των νόμων της Εκκλησίας (στο εκκλησιαστικό δίκαιο),
 - τον εκκλησιαστικό ύμνο που αποτελείται από εννέα ωδές και η καθεμιά περιλαμβάνει τέσσερα ως πέντε τροπάρια σε ένα τυποποιημένο σύστημα, π.χ. ο «Κανών εις την Κυριακήν του Πάσχα» του Ιωάννη Δαμασκηνού,
 - συνοδική απόφαση που διευθετεί εκκλησιαστικά ζητήματα, π.χ. ο Έβδομος Κανών της Β' Οικουμενικής Συνόδου της Κωνσταντινούπολης (381), που αφορά στη στάση της Εκκλησίας απέναντι στους αιρετικούς.

Πληροφορίες για τον Κανόνα με τη σημασία του ύμνου μπορείτε να αναζητήσετε και στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.archive.gr>

Γιατί;, Γιάννης Μαγκλής

- ◆ **Χωριστείτε σε δύο ομάδες: η μια να φέρει αφίσες και ζωγραφικούς πίνακες και η άλλη να βρει τραγούδια με αντιπολεμικό περιεχόμενο. Με αυτό το υλικό οργανώστε μια αντιπολεμική εκδήλωση στην τάξη ή στο σχολείο σας.**

Ο πόλεμος, με όλες τις τραγικές συνέπειές του, δεν είναι δυνατόν να αφήσει ανεπηρέαστους τους ανθρώπους της Τέχνης. Η βία, ο εξευτελισμός της ανθρώπινης ύπαρξης, οι ανώνυμοι νεκροί που καταγράφονται με ψυχρούς αριθμούς ξεσηκώνουν σε όλους τους πολέμους αντιπολεμική θύελλα. Ο απλός κόσμος αντιδρά με διαδηλώσεις, οι άνθρωποι των γραμμάτων με την πένα τους και οι καλλιτεχνικοί δημιουργοί με το έργο τους. Ζωγραφικοί πίνακες, αφίσες, τραγούδια, κινηματογραφικά ντοκιμαντέρ και αντιπολεμικές ταινίες αποτυπώνουν με το δικό τους μοναδικό τρόπο τη φρίκη του πολέμου, εκφράζουν την αγωνία τους για το μέλλον της ανθρωπότητας και στέλνουν μηνύματα ειρήνης και αδελφοσύνης.

Ένα από τα γνωστότερα και αντιπροσωπευτικότερα αντιπολεμικά έργα είναι ο πίνακας του Πάμπλο Πικάσο «Γκουέρνικα». Ο μεγάλος Ισπανός ζωγράφος απεικόνισε τον παραλογισμό του πολέμου, την απαξίωση της ανθρώπινης ζωής αποκαλύπτοντας πόσο κτηνώδης μπορεί να γίνει ο άνθρωπος. Ο Πικάσο, συγκλονισμένος από την ισοπέδωση της ισπανικής πόλης Γκουέρνικα από τη γερμανική αεροπορία το 1937, δημιούργησε ένα μοναδικό έργο με διαχρονική αξία.

Αμέτρητα είναι τα αντιπολεμικά τραγούδια που έχουν αποκτήσει παγκόσμια και διαχρονική αξία. Το πασίγνωστο Imagine του John Lennon που ξεσηκώνει τα

πλήθη και ενώνει τις φωνές των ανθρώπων για ισότητα, αδελφότητα και ειρήνη.

Imagine - John Lennon (1971)

Imagine there's no heaven

It's easy if you try

No hell below us

Above us only sky

Imagine all the people

Living for today...

Imagine there's no countries

It isn't hard to do

Nothing to kill or die for

And no religion too

Imagine all the people

Living life in peace...

Imagine no possessions

I wonder if you can

No need for greed or hunger

A brotherhood of man

Imagine all the people

Sharing all the world...

You may say I'm a dreamer

but I'm not the only one

I hope someday you'll join us

And the world will be as one.

Imagine

Φαντάσου να μην υπάρχει παράδεισος

Είναι εύκολο αν προσπαθήσεις

Ούτε κόλαση κάτω από τα πόδια μας

και πάνω μας μόνο ο ουρανός

Φαντάσου όλοι οι άνθρωποι

να ζούνε μόνο για το σήμερα...

Φαντάσου να μην υπάρχουν κράτη

Δεν είναι δα και δύσκολο
καμιά αιτία για να σκοτώσεις
ή να σκοτωθείς
και καμιά θρησκεία
Φαντάσου όλοι οι άνθρωποι
να ζουν ειρηνικά

Φαντάσου να μην υπάρχουν ιδιοκτησίες
αναρωτιέμαι αν μπορείς
καμιά ανάγκη για απληστία ή για φτώχεια
μια αδελφότητα ανθρώπων
Φαντάσου όλους τους ανθρώπους
να μοιράζονται τον κόσμο

Μπορεί να λες ότι είμαι ένας ονειροπόλος
αλλά δεν είμαι ο μόνος
εύχομαι μια μέρα να έρθεις κι εσύ μαζί μας
κι κόσμος να γίνει ένας

Επίσης, το τραγούδι *For what it's worth* με το συγκρότημα *Buffalo Springfield*. Είναι γραμμένο από τον Stephen Stills και είναι ένα από τα ωραιότερα αντιπολεμικά τραγούδια της εποχής του Βιετνάμ.

Αντιπολεμικό τραγούδι με τίτλο *Θέλουμε Ειρήνη* (*We want peace*) ηχογράφησαν ο διάσημος ροκ σταρ Λένι Κράβιτς (*Lenny Kravitz*) και ο δημοφιλής Ιρακινός τραγουδιστής Καντίμ Αλ Σάχιρ (*Kazem Al Sahir*) με τον Παλαιστίνιο *Simon Shaheen* και το Λιβανέζο *Jamey Haddad*, το οποίο κυκλοφόρησε μέσω διαδικτύου. Ο Κράβιτς το 1991 μαζί με δεκάδες καλλιτέχνες τραγούδησαν το θρυλικό τραγούδι του Τζον Λένον *Give Peace a Chance*.

Αντιπολεμικά τραγούδια υπάρχουν και στα site τους οι *Green Day* (greenday.com) και οι *R.E.M.* (remhq.com)

Στην Ελλάδα από τα πολύ γνωστά και αγαπημένα αντιπολεμικά τραγούδια είναι:

- τα *Τραγούδια Του Δρόμου* του Μάνου Λοΐζου. Ο Λοΐζος δημιούργησε με ποικίλους ήχους, πρωτοτυπία στο στίχο και ξεκάθαρο ιδεολογικό υπόβαθρο δώδεκα τραγούδια, που το καθένα από αυτά έπαιξε το δικό του ξεχωριστό ρόλο σε ιστορικές στιγμές.

Το ακορντεόν

Στίχοι: Γιάννης Νεγρεπόντης

Μουσική: Μάνος Λοΐζος

Στη γειτονιά μου την παλιά είχα ένα φίλο / που ήξερε και έπαιζε τ' ακορντεόν,

όταν τραγουδάγε φτυστός ήταν ο ήλιος
 φωτιές στα χέρια του άναβε τ' ακορντεόν / Μα ένα βράδυ σκοτεινό σαν όλα τ'
 άλλα / κράταγε τσίλιες παίζοντας ακορντεόν
 φασιστικά καμιόνια στάθηκαν στη μάντρα / και μια ριπή σταμάτησε τ' ακορντε-
 όν / Τ' αρχινισμένο σύνθημα πάντα μου μένει
 όποτε ακούω από τότε ακορντεόν / κι έχει σαν στάμπα τη ζωή μου σημαδέψει /
 δε θα περάσει ο φασισμός
 Δώδεκα παιδιά
 Στίχοι: Δημήτρης Χριστοδούλου
 Μουσική: Μάνος Λοΐζος
 Δώδεκα παιδιά στους δρόμους, δώδεκα παιδιά, / πήραν τη βροχή στους ωμούς,
 δώδεκα παιδιά,
 {κράτησαν ψηλά τον ήλιο, κάνανε το κρύο φίλο, / πήγαν πιο μακριά κι απ' τα
 πουλιά.} δις
 {Βρήκαν στην κορφή, την παλιά πληγή, / το χρυσό μαχαίρι του ληστή.} δις...κλ.π.
 Μη με ρωτάς
 Στίχοι: Λευτέρης Παπαδόπουλος
 Μουσική: Μάνος Λοΐζος
 Τα πολυβόλα σωπάσαν / Οι πόλεις αδειάσαν και κλείσαν
 Ένας βοριάς παγωμένος / Σαρώνει την έρημη γη
 Στρατιώτες έρχονται / Πάνε, ρωτάνε γιατί πολεμήσαν
 Κι εσύ ησυχάζεις / Το δάχτυλο βάζεις
 Να δεις την πληγή / Μη με ρωτάς, δεν θυμάμαι
 Μη με ρωτάς, μη με ρωτάς, μη με ρωτάς / Μη με κοιτάς, σε φοβάμαι
 μη με κοιτάς, μη με ρωτάς, μη με ρωτάς...κλ.π
 Ο Αρχηγός
 Στίχοι: Λευτέρης Παπαδόπουλος
 Μουσική: Μάνος Λοΐζος
 Πρώτη εκτέλεση: Αλέκα Αλιμπέρτη
 Άλλες ερμηνείες: Χαρούλα Αλεξίου
 Φτιάχναμε καπέλα από χαρτί / είχαμε και ξύλινα ντουφέκια / κι ήτανε ο πόλε-
 μος γιορτή
 στα παλιά μας στέκια
 Όλοι σε φωνάζαν αρχηγό / κι ήξερες μονάχα να διατάξεις / κι έτρεχα ξοπίσω
 σου κι εγώ
 για να με κοιτάξεις
 Έγειρες στη γη να κοιμηθείς / κι έγινε η καρδιά σου κυπαρίσσι / σου 'πα θα
 πεθάνω αν σκοτωθείς
 κι όμως έχω ζήσει
 Ο νέγρος ο ζωγράφος

Στίχοι: Γιάννης Νεγρεπόντης
 Μουσική: Μάνος Λοΐζος
 Πρώτη εκτέλεση: Μαρία Φαραντούρη
 Νέγρο Χριστό, ζωγράφισε ο Τζακ
 ο Νέγρος ο ζωγράφος με τη χρυσή καρδιά
 ο Τζακ που είναι γνωστός σε όλο το Καρτιέ Λατέν.
 Τί ξέρουν οι λευκοί απ' το Χριστό
 τί ξέρουν απ' τα πάθη του, τί ξέρουν;... κτλ.

Ο Στρατιώτης

Στίχοι: Κωστούλα Μητροπούλου
 Μουσική: Μάνος Λοΐζος
 Πρώτη εκτέλεση: Βασίλης Παπακωνσταντίνου
 Του 'παν θα βάλεις το χακί / θα μπεις στην πρώτη τη γραμμή / θα μπεις στην
 πρώτη τη γραμμή
 και ήρωας θα γίνεις
 Εκείνος δεν μιλάει πολύ / του 'ναι μεγάλη η στολή / του 'ναι μεγάλη η στολή
 και βάσανο οι αρβύλες
 Το εμβατήριο που του 'μαθαν να λέει / είναι μονότονο και του 'ρχεται να
 κλαίει...κτλ.

Τρίτος Παγκόσμιος

Στίχοι: Γιάννης Νεγρεπόντης
 Μουσική: Μάνος Λοΐζος
 Πρώτη εκτέλεση: Βασίλης Παπακωνσταντίνου
 Ο Πέτρος ο Γιόχαν κι ο Φρανς / σε φάμπρικα δούλευαν φτιάχνοντας τανκς / ο
 Πέτρος ο Γιόχαν κι ο Φρανς
 αχώριστοι γίνανε φτιάχνοντας τανκς
 Ο Πέτρος ο Γιόχαν κι ο Φρανς / δουλεύαν στον Μπράουν στο Φίσερ στον Κράφτ
 ο Μπράουν ο Φίσερ κι Κραφτ...
 Τα υπόλοιπα τραγούδια της συλλογής είναι: *Θα κλείσω το παράθυρο, Συρματο-
 πλέγματα, Ο μέρμηγκας, Τσε, Θα κλείσω το παράθυρο.*

Μαουτχάουζεν

Ποίηση: Ιάκωβου Καμπανέλλη.
 Μουσική: Μίχης Θεοδωράκης
 Ερμηνευτές: Μαρία Φαραντούρη
 Μαουτχάουζεν ονομάστηκε ο κύκλος τραγουδιών που έγραψε ο Ιάκωβος Κα-
 μπανέλης με μελοποίηση Μίχη Θεοδωράκη. Το έργο έχει αφηγηματική μορφή.
 Περιγράφεται ο έρωτας δύο κρατουμένων στο ομώνυμο στρατόπεδο συγκέντρωσης.
 Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου, ο ποιητής Ιάκωβος Καμπανέλλης
 φυλακίστηκε στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Μαουτχάουζεν. Το 1965 έγραψε

τέσσερα ποιήματα που αφορούσαν εκείνη την περίοδο και ζήτησε από το συνθέτη Μίκη Θεοδωράκη να τα μελοποιήσει. Ο Θεοδωράκης, ο οποίος είχε φυλακιστεί και ο ίδιος κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής σε γερμανικές και ιταλικές φυλακές, δημιούργησε ξεχωριστές μελωδίες που αγγίζουν την ψυχή του ακροατή. Τα τέσσερα ποιήματα έγιναν έκτοτε παγκοσμίως γνωστά ως η τριλογία του Μαουτχάουζεν. Η φωνή της τραγουδίστριας Μαρίας Φαραντούρη απέδωσε με μοναδικό τρόπο τα ποιήματα.

Η πρώτη ελληνική έκδοση του έργου, που ηχογραφήθηκε το 1966, περιλαμβάνει τέσσερα μελοποιημένα ποιήματα του Καμπανέλλη (*Άσμα ασμάτων, Ο Αντώνης, Ο δραπετής και Όταν τελειώσει ο πόλεμος*) καθώς και άλλων ποιητών (*Κουράστηκα να σε κρατώ του Δημήτρη Χριστοδούλου, Ο ίσκιος έπεσε βαρύς του Γεράσιμου Σταύρου, Πήρα τους δρόμους τ' ουρανού του Τάσου Λειβαδίτη, και Στου κόσμου την ανηφοριά, Το εκκρεμές και Τ' όνειρο καπνός του Νίκου Γκάτσου*). Τραγουδάει η Μαρία Φαραντούρη.

- Μεγάλη είναι και η συμβολή του Νίκου Ξυλούρη. Με τον Γιάννη Μαρκόπουλο συνεργάζονται για πρώτη φορά στο *Χρονικό*, ενώ το Μάιο του 1971 ξεκινούν κοινές εμφανίσεις στην μπουάτ «Λήδρα» στην Πλάκα. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας η φωνή του Ξυλούρη γίνεται σημαία αντίστασης. *Πότε θα κάνει ξαστεριά, Αγρίμια κι αγριμάκια μου...* Το καλοκαίρι του 1973 τραγουδά σε μια παράσταση που ανεβάζουν η Τζένη Καρέζη και ο Κώστας Καζάκος στο θέατρο «Αθήναιον» με θέμα την ιστορική διαδρομή της Ελλάδας στα νεότερα χρόνια, «Το μεγάλο μας τσίρκο». (Υπάρχει συλλεκτικό CD με τίτλο *Ποιήματα και τραγούδια για την ειρήνη Ο Ξυλούρης συναντά τον Βάρναλη κ.ά.*)

<http://www.prato.linux.it>

- Τα «Αντιπολεμικά» τραγούδια του Λίνου Κόκοτου και του Δημήτρη Χριστοδούλου

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κινηματογραφικές ταινίες και τα ντοκιμαντέρ, παλαιότερα ή πρόσφατα, που εστιάζουν το φακό τους στην εμπειρία του πολέμου και της βίας. Κυρίαρχος ο παραλογισμός του πολέμου στα δελτία ειδήσεων που μεταφέρουν εικόνες φρίκης, ντροπής και απελπισίας από εμπόλεμες περιοχές, έχει ευαισθητοποιήσει σημαντικούς καλλιτέχνες του κινηματογράφου να προβάλουν μέσα από τη δική τους οπτική τις καταστροφικές συνέπειες του στη ζωή των παιδιών και των νέων αλλά και στο μέλλον της ανθρωπότητας. Συγκλονιστικές ιστορίες για ενήλικες και παιδιά που βιώνουν καθημερινά τη στρατιωτική βία, τους βομβαρδισμούς, τα ναρκοπέδια, την εξορία. Επίσης, ταινίες στις οποίες πρωταγωνιστούν παιδιά. Παιδιά της πείνας και της βαρβαρότητας, παιδιά της εγκατάλειψης, της εξαθλίωσης και της προσφυγιάς. Ταινίες γνωστές και καταξιωμένες διεθνώς, είναι: *Το Ξυπόλητο τάγμα* του Γκρεγκ Τάλλας και το *Paths of Glory* (1957). Επίσης, η ταινία από τη Ρωσία, *Η εποχή του θερισμού*, το συγκλονιστικό *Τζενίν Τζενίν* του Παλαιστίνιου Mohamed Bakri, καθώς και ένα σπάνιο ντοκιμαντέρ, *Η*

αλήθεια για τα παιδιά του πολέμου, από τα ελάχιστα ελληνικά έργα αντίστοιχης θεματικής, που σκηνοθέτησαν ο Μάνος Ζαχαρίας και ο Γιώργος Σεβαστίκογλου, και το ντοκιμαντέρ του Γιώργου Αυγερόπουλου *ΒΡΑΖΙΛΙΑ: Στρατιώτες των λόφων*. Ενδιαφέρον, τέλος, παρουσιάζουν ταινίες μικρού μήκους με θέμα τον πόλεμο, που σκηνοθέτησαν παιδιά από όλον τον κόσμο. Πρόκειται για πολύ μικρής διάρκειας ταινίες που από κάθε γωνιά του πλανήτη (Νορβηγία, Σκωτία, Ιταλία, Ολλανδία, Σουηδία, Λετονία, Αρμενία, Ελλάδα κτλ.), αποτυπώνουν με ρεαλισμό και ειλικρίνεια τις ωμότητες του πολέμου.

Σχετικές ιστοσελίδες:

<http://www.dwork.org> (Αντιπολεμικό μήνυμα)

<http://www.prato.linux.it> (Στην ιστοσελίδα μπορείτε να επιλέξετε ξένα αντιπολεμικά τραγούδια)

<http://www.paremvasis.gr> (Αντιπολεμικό υλικό)

<http://www.unitedartists.com> (Αντιπολεμική ταινία)

Η κυρία Νίτσα, Μ. Καραγάτσης

- ♦ **Ο Μ. Καραγάτσης δημιουργεί την εικόνα της κυρίας Νίτσας, συσχετίζοντάς τη με λογοτεχνικά και ζωγραφικά πορτρέτα γυναικών. Ζητήστε από τον καθηγητή των Καλλιτεχνικών να μελετήσετε την τεχνική της προσωπογραφίας.**

Η προσωπογραφία είναι ένα έργο τέχνης που απεικονίζει τα φυσιολογικά και ψυχολογικά χαρακτηριστικά ενός προσώπου, ώστε αυτό να είναι αναγνωρίσιμο. Η προσωπογραφία αναπτύχθηκε στη ζωγραφική, στη χαρακτική, στο ψηφιδωτό, ακόμα και στο κέντημα και στα μετάλλια. Το γλυπτό που αποδίδει πρόσωπο ονομάζεται προτομή.

Στη ζωγραφική για την προσωπογραφία μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσο η τέμπερα (το χρώμα, αφού πρώτα αναμειχθεί με αυγό, αραιώνεται με νερό), η ακουαρέλα (διαφανή υδροχρώματα πάνω σε ανοιχτόχρωμη βάση, συνήθως σε χαρτί), η ελαιογραφία (ανάμειξη χρώματος με λινέλαιο), η εγκαυστική (χρώματα λιωμένα σε ζεστό κερι), τα συνθετικά χρώματα κ.ά.

Μια προσωπογραφία μπορεί να είναι απόλυτα ρεαλιστική, να αποδίδει δηλαδή με πιστότητα τα χαρακτηριστικά και την έκφραση του προσώπου ή να είναι σχηματική και τυποποιημένη, αποδίδοντας κυρίως μια ιδέα (της εξουσίας, της λατρείας κ.ά., όπως οι προσωπογραφίες ηγεμόνων, αγίων, μαρτύρων κτλ.).

Η ανάδειξη της αξίας του ατόμου στην κλασική εποχή οδήγησε αρχικά στη δημιουργία προτομών στις οποίες αποτυπώνονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εικονιζόμενου με μια τάση εξιδανίκευσης (π.χ. ανδριάντας Περικλή).

Η τέχνη της προσωπογραφίας όμως αποτελεί ουσιαστικά κατάκτηση της ελληνιστικής εποχής με επίδοση τόσο στις προτομές όσο και στα ζωγραφικά έργα και τα νομίσματα. Έτσι, έχουμε τις προτομές του Μεγάλου Αλεξάνδρου και τις απεικονί-

σεις του σε νομίσματα, με ακρίβεια στην απόδοση των χαρακτηριστικών του αλλά και με εμφανές το στοιχείο της εξιδανίκευσης.

Αριστουργήματα της ελληνορωμαϊκής ζωγραφικής είναι οι προσωπογραφίες Φαγιούμ του 1ου και 2ου μ.Χ. αι. Πρόκειται για νεκρικά πορτρέτα που αποκαλύφθηκαν στην ελληνορωμαϊκή νεκρόπολη της Αρσινόης, στην όαση Φαγιούμ της Αιγύπτου. Ήταν τοποθετημένα στη θέση του προσώπου του νεκρού, ζωγραφισμένα σε ξύλο ή πανί με την εγκαυστική τεχνική της τέμπερας. Ο ζωγράφος άπλωνε δηλαδή στην επιφάνεια του ξύλου λιωμένο κερί ανάμεικτο με χρώμα και διαλυτικό και πάνω ζωγράφιζε το πρόσωπο. Τα χρώματα που χρησιμοποιούσε ήταν ζωηρά, ενώ είναι χαρακτηριστική σε όλα τα πορτρέτα η ρεαλιστική απόδοση της φυσιολογίας με μια έντονη μελαγχολία στην έκφραση.

Στα βυζαντινά χρόνια η τέχνη της προσωπογραφίας απομακρύνεται από το ρεαλισμό και δείχνει τάση για αφαίρεση με την επίδραση της υπερβατικού πνεύματος του χριστιανισμού. Χαρακτηριστικό της βυζαντινής τεχνικής είναι η έλλειψη προοπτικής και η τυποποίηση των μορφών. Σε πίνακες και ψηφιδωτά αποδίδονται μορφές της Παναγίας, αγίων, μαρτύρων, αυτοκρατόρων (π.χ. το ψηφιδωτό του Ιουστινιανού και της Θεοδώρας στη Ραβέννα).

Από το 16ο και κυρίως το 17ο αιώνα παρατηρείται μεγάλη άνθηση της προσωπογραφίας στην Ευρώπη, ενώ το ενδιαφέρον των ζωγράφων εστιάζεται στην απόδοση των ψυχολογικών χαρακτηριστικών του προσώπου και την αποτύπωση της κοινωνικής του θέσης. Στα επόμενα χρόνια, οι ζωγράφοι προσπαθούν να αποδώσουν με ρεαλισμό την έκφραση του προσώπου, ενώ είναι περίφημες οι αυτοπροσωπογραφίες του Ρέμπραντ που παρουσιάζουν μια εξαιρετική ψυχολογική διεύδυση. Αργότερα εμφανίζονται διάφορες τεχνικές της προσωπογραφίας, όπως αυτή των ιμπρεσιονιστών που ζητά να αποδώσει τις εναλλαγές του φωτός στην επιφάνεια του προσώπου (Ρενουάρ), των εξπρεσιονιστών που τονίζουν την έκφραση αγωνίας στο πρόσωπο του σύγχρονου ανθρώπου, των κυβιστών που προσπάθησαν να ανασυνθέσουν μέσα από διαδοχικά επίπεδα το ανθρώπινο πρόσωπο (Πικάσο).

Στη νεοελληνική τέχνη η προσωπογραφία επηρεάζεται από τα δυτικά πρότυπα, που είχαν και αυτά αντλήσει με τη σειρά τους από την κλασική και ελληνιστική αρχαιότητα. Αυτό διαπιστώνεται στα έργα της Επτανησιακής σχολής, που έχουν αστικό και κοσμικό χαρακτήρα και αποδίδουν τα χαρακτηριστικά με ρεαλισμό, σχεδόν με φωτογραφική ακρίβεια. Η επίδραση της Σχολής του Μονάχου είναι φανερή στην μετεπαναστική Ελλάδα, με πολλές αναφορές στην κλασική εποχή. Στο τέλος του 19ου αιώνα αποδίδεται φωτογραφικά η ψυχολογική και κοινωνική εικόνα του απεικονιζόμενου, με επιμονή στο εκφραστικό βλέμμα και την πολυτελή ενδυμασία. Χαρακτηριστικές είναι οι «ηρωικές προσωπογραφίες» του Νικηφόρου Λύτρα, του πατέρα της ελληνικής ζωγραφικής (προσωπογραφίες της Κ. Σερπιέρη, του Λ. Καυτατζόγλου κ.ά).

Με την επίδραση του μοντερνισμού η προσωπογραφία δεν αποτυπώνει πλέον

ρεαλιστικά τα χαρακτηριστικά, αλλά έχει την τάση της αφαίρεσης και της παραμόρφωσης.

Σχετικές πληροφορίες μπορείτε να βρείτε επίσης στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις: <http://users.att.sch.gr>, <http://gym-kastr.arksch.gr>

Και πάλι στο σχολείο..., Ζωρζ Σαρή

- ◆ Υπάρχουν αρκετά μυθιστορήματα που αναφέρονται σε κοριτσίστικες συντροφίες τον καιρό των θερινών διακοπών (*Τα ψάθινα καπέλα* της Μαργαρίτας Λυμπεράκη, *Η μωβ ομπρέλα* της Άλκης Ζέη κ.ά) και στη σχολική ζωή (*Γ' Χριστιανικόν Παρθεναγωγείον* της Έλλης Αλεξίου, τα διηγήματα της Αλεξάνδρας Παπαδοπούλου κ.ά.). Πασίγνωστες είναι επίσης οι κινηματογραφικές ταινίες *Το ξύλο βγήκε απ' τον παράδεισο*, *Χτυποκάρδια στο θρανίο*, με πρωταγωνίστρια την Αλίκη Βουγιουκλάκη. Συγκεντρώστε υλικό από αυτές ή και άλλες πηγές και παρουσιάστε το στην τάξη.

Τα έργα των γυναικών συγγραφέων και οι κινηματογραφικές ταινίες της Βουγιουκλάκη αποτυπώνουν στιγμές από τη σχολική ζωή και τις θερινές διακοπές κοριτσιών άλλων εποχών, στα χρόνια λίγο πριν καθώς και μετά τον πόλεμο. Το υλικό που θα συγκεντρώσετε (αποσπάσματα από τα βιβλία, περιγραφή χαρακτηριστικών σκηνών από τις ταινίες) πρέπει να αποδίδει το κλίμα της σχολικής τάξης (τα αστεία, τα γέλια, τις φάρσες, τις σχέσεις με τους καθηγητές), διάφορους αντιπροσωπευτικούς κοριτσίστικους χαρακτήρες (τα όνειρα, τις φιλοδοξίες, τα πρώτα ερωτικά τους σκιρτήματα, τη συμπεριφορά και τις σχέσεις τους με τους άλλους) καθώς και στιγμιότυπα από τις καλοκαιρινές τους διακοπές (τρόπος διασκέδασης, φιλικές σχέσεις, συναισθήματα). Με το επιλεγμένο αυτό υλικό θα φανούν οι διαφορές αλλά και οι ομοιότητες μεταξύ παρελθόντος και σύγχρονης εποχής στην κοριτσίστικη ψυχολογία και στις ιδιαίτερες εκδηλώσεις της.

- ◆ Συγκρίνετε τις εμπειρίες των αγοριών ή των κοριτσιών εκείνης της εποχής με τις δικές σας.

Τα κορίτσια που παρουσιάζει στο μυθιστόρημά της η Ζωρζ Σαρή ανήκαν οικονομικά στην εύπορη τάξη και μπορούσαν να περνούν σχετικά ανέμελη ζωή, σπουδάζοντας σε ένα ακριβό σχολείο ή κάνοντας το καλοκαίρι ευχάριστες διακοπές στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Τα πιο φτωχά παιδιά της εποχής εκείνης δεν είχαν τις ίδιες θετικές εμπειρίες με τα πλουσιοκόριτσα του μυθιστορήματος, γιατί πολλά όχι μόνο δεν έκαναν διακοπές, αλλά αναγκάζονταν να εγκαταλείψουν νωρίς το σχολείο για να βγουν στη βιοπάλη. Χρειάστηκε να περάσουν αρκετές δεκαετίες για να μπορούν τα σύγχρονα παιδιά να έχουν σωστή εκπαίδευση και δυνατότητα διακοπών με τις οικογένειές τους, χωρίς να ανήκουν απαραίτητα στην τάξη των πλουσίων.

Οι εμπειρίες από τη σχολική αίθουσα και τις μέρες των διακοπών δεν παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές για τα παιδιά του χτες και του σήμερα, γιατί η εφηβεία

έχει σε όλες τις εποχές περίπου τις ίδιες εκδηλώσεις. Απλά μπορούμε να διακρίνουμε στα παιδιά της εποχής εκείνης, ιδιαίτερα στα κορίτσια, μεγαλύτερη αφέλεια και αθωότητα, που οφείλονται στα αυστηρότερα ήθη και στις πολλές απαγορεύσεις που τους επέβαλλαν οι οικογένειές τους και το κοινωνικό περιβάλλον.

Ο μικρός πρίγκιπας και η αλεπού, Αντουάν Ντε Σαιντ-Εξυπερύ

- ◆ **Συζητήστε με τους συμμαθητές και τον υπεύθυνο καθηγητή της τάξης σας για τη διαδικασία του «ημερώματος», με επίκεντρο τις ανθρώπινες σχέσεις και τις σχέσεις των ανθρώπων με τα ζώα.**

Προσωπική εργασία των μαθητών.

Προτείνουμε η συζήτηση να ξεκινήσει με τον προσδιορισμό της έννοιας «ημέρωμα», ώστε να φανεί ο εξαναγκασμός των ζώων να προσαρμοστούν στον τρόπο ζωής που επιλέγουν οι άνθρωποι γι' αυτά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι ζωολογικοί κήποι. Ωστόσο, θα πρέπει να συζητηθεί και η αγάπη πολλών ανθρώπων για τα ζώα και η ξεχωριστή σχέση ανιδιοτελούς αφοσίωσης που συνδέει ορισμένα ζώα με τον άνθρωπο, π.χ. τα σκυλιά και τα άλογα.

Θερμοπύλες, Κ. Π. Καβάφης

- ◆ **Αναφερθείτε σε ένα άλλο περιστατικό της ελληνικής ή της παγκόσμιας ιστορίας και εξηγήστε τους λόγους για τους οποίους αξίζει να τιμηθούν άνθρωποι που έλαβαν μέρος σε αυτό.**

Ένα άλλο περιστατικό της ελληνικής ιστορίας που έχει σχεδόν την ίδια παγκόσμια διάσταση όπως οι Θερμοπύλες είναι η Έξοδος του Μεσολογγίου (νύχτα της 9ης προς 10η Απριλίου 1826). Στο πολιορκημένο από τους Τούρκους και Αιγυπτίους Μεσολόγγι οι υπερασπιστές άντεξαν πολλούς μήνες την πείνα και τις κακουχίες αρνούμενοι να παραδοθούν. Στο πλευρό τους στάθηκαν διάφοροι ξένοι, φιλέλληνες και πολεμιστές από γειτονικές χώρες, προσπαθώντας να τους στηρίξουν για να αντέξουν. Ο αγώνας και οι θυσίες των υπερασπιστών του Μεσολογγίου έγιναν σύμβολο της ψυχικής δύναμης και αντίστασης ενός λαού που δεν έχει μάθει να συμβιβάζεται καταθέτοντας τα όπλα. Η δύναμη αυτή τους κράτησε όρθιους μέχρι το τέλος, όταν πια επιχείρησαν την ηρωική έξοδο και αποδεκατίστηκαν. Το παράδειγμά τους οφείλουμε να το διατηρήσουμε ζωντανό στη μνήμη μας για να μας καθοδηγεί στην ιστορική μας πορεία, ιδιαίτερα σήμερα που οι ισχυρές δυνάμεις της γης απαιτούν από τους λαούς ανοχή και συννενοχή σε άδικες πράξεις και απόλυτη υποταγή στις εντολές τους.

Όμως ο μπαμπάς δεν ερχόταν, Έλλη Αλεξίου

- ♦ **Διαβάστε το βιβλίο της Έλλης Αλεξίου *Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή*, το οποίο έχει ανάλογη θεματική, και παρουσιάστε στην τάξη μια συνθετική εργασία με τίτλο «Το παιδί στο έργο της Έλλης Αλεξίου», όπου να εξετάζετε κυρίως τις συνθήκες ζωής και τις δυνατότητες εκπαίδευσης που είχαν τα παιδιά της μεταπολεμικής εποχής.**

Το επάγγελμα της εκπαιδευτικού, που άσκησε για ένα διάστημα η Έλλη Αλεξίου, της έδωσε τη δυνατότητα να προσεγγίσει την παιδική ψυχή και να καταγράψει με ευαισθησία τις εκδηλώσεις της. Η συλλογή διηγημάτων *Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή*, που εκδόθηκε το 1931, περιλαμβάνει τις μικρές ιστορίες παιδιών του δημοτικού σχολείου, δοσμένες με ρεαλισμό, φυσικότητα και αγάπη. Όλα τα παιδιά που ζωντανεύουν στις σελίδες του βιβλίου της προέρχονται από φτωχές οικογένειες της δύσκολης προπολεμικής εποχής, που κουβαλούν στους ώμους τους με κουράγιο και απλότητα το βάρος της στέρησης και της δυστυχίας.

Το αριστούργημα της συλλογής, η ιστορία του μικρού Φραντζέσκου, συγκινεί με το δραματικό λυρισμό του, τις ζωντανές ρεαλιστικές πινελιές και τον ανθρωπισμό του. Ο τετράχρονος Φραντζέσκος αναγκάζεται να πηγαίνει κάθε πρωί στο σχολείο με την αδελφή του, που είναι μαθήτρια ενός δημοτικού θηλέων, και να παρακολουθεί ως φιλοξενούμενος τα μαθήματα με τα κορίτσια της πρώτης δημοτικού, γιατί η μάνα του ξενοδουλεύει και δεν θέλει να τον αφήνει να γυρίζει στους δρόμους. Έτσι, ο ταλαίπωρος μικρός κάνει φιλότιμες προσπάθειες να φέρεται και αυτός σαν μαθητής, έχει πλάκα και κοντύλι όπου γράφει συνέχεια κουλουράκια, παίρνει μέρος στη γυμναστική ακολουθώντας με το ζόρι στην ουρά των κοριτσιών, συμμετέχει την ώρα της ωδικής με τη μπάσα φωνή του, κουβαλάει μαζί του φασόλια για την αριθμητική που συνεχώς σκορπίζονται και τα μαζεύει χωμένος κάτω από τα θρανία, ρωτάει τη δασκάλα, όπως τα κορίτσια, αν έχουν την επόμενη μέρα μάθημα και τι πρέπει να γράψει, ενώ βέβαια δεν γράφει ποτέ. Τις πιο πολλές φορές όμως τον παίρνει ο ύπνος μέσα στην τάξη, για να ξυπνήσει την ώρα που όλα μαζί τα κορίτσια επαναλαμβάνουν φωναχτά τις καινούργιες λέξεις που έμαθαν τη μέρα εκείνη. Ένα κομμάτι λινό, που του δώρισε η δασκάλα μέσω της σχολικής επιτροπής για να ράψει και αυτός σχολική ποδιά. Ο Φραντζέσκος το σφίγγει συνέχεια στην αγκαλιά του. Κάποια μέρα όμως δεν εμφανίστηκε στο σχολείο και όταν η δασκάλα ρώτησε την αδερφή του, έμαθε ότι ο μικρός πέθανε σε πολύ σύντομο χρόνο από μια απλή παιδική αρρώστια, την ιλαρά.

Ανάλογες δραματικές καταστάσεις παρουσιάζονται και σε άλλες ιστορίες παιδιών της συλλογής (*Τα τρία αδέρφια*, *Η Βαγγελίτσα*, *Η ιστορία του Δημητράκη*, *Η νίκη της Μαριγώς* κ.ά). Οι ιστορίες είναι απλές, δεν πρόκειται για εξαιρετικές περιπτώσεις. Αυτό που τις κάνει ξεχωριστές είναι ο βαθύς ανθρωπισμός που αναδύεται μέσα από την παρουσίαση των μικρών πρωταγωνιστών, που με την καρτερία και την υπομονή τους αναδεικνύονται σε αγωνιστές της ζωής, αν και συνήθως η

μοίρα τους μοιάζει να είναι προδιαγραμμένη. Για τη συγγραφέα τα θαύματα δεν φαίνεται να έχουν θέση στις ζωές των ταλαίπωρων και αδικημένων παιδιών της φτωχολογιάς. Οι χαρακτήρες παρουσιάζονται φυσικοί και αληθινοί, απόλυτα ταιριαστοί στα παιδικά πρόσωπα που ζωντανεύουν.

Και στη σειρά διηγημάτων *Προσοχή συνάνθρωποι*, που εκδόθηκε το 1978, εμφανίζονται αρκετές παιδικές φιγούρες (Τα παράσημα του Δημητρου, Καληνύχτα μάνα!, Μικροί θεαταί του Αρτούρ κ.ά) σε ένα σκηνικό όμως διαφορετικό, στο οποίο αποτυπώνονται φάσεις από τις δραματικές στιγμές του πολέμου, της Κατοχής, του Εμφυλίου και της ζωής των ηττημένων αριστερών στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Τα παιδιά, αθώα θύματα μιας σκληρής εποχής, περισσότερο ώριμα όμως εξαιτίας των όσων συμβαίνουν γύρω τους, συμμετέχουν πιο ενεργά, ρωτούν να μάθουν και ωριμάζουν μέσα στη δυστυχία της ορφάνιας. Η γνώση της παιδικής ψυχολογίας, η τρυφερότητα και ο ανθρωπισμός είναι και σε αυτή τη συλλογή έντονα, σε σχέση όμως με την πρώτη συλλογή διηγημάτων διακρίνεται μια υποχώρηση της ρεαλιστικής γραφής απέναντι σε ένα δραματικό λυρισμό που τείνει μερικές φορές στο μελοδραματισμό.

Για ένα παιδί που κοιμάται, Δήμητρα Χ. Χριστοδούλου

- ♦ **Βρείτε την εθνικότητα του παιδιού, με βάση τα στοιχεία για τον τόπο και τις συνθήκες ζωής των κατοίκων του που δίνονται στο ποίημα, και εντοπίστε στο χάρτη τη χώρα από την οποία προέρχεται. Με τη βοήθεια των καθηγητών της Ιστορίας και της Γεωγραφίας, εξετάστε τη σχέση της χώρας αυτής με τον ελληνισμό.**

Στο ποίημα υπάρχουν κάποιες ενδεικτικές αναφορές που υποδηλώνουν τον πιθανό τόπο από τον οποίο προέρχεται το παιδί καθώς και τις συνθήκες ζωής των κατοίκων. Οι αναφορές γίνονται στους στίχους που ο μικρός ανακαλεί από τη μνήμη του εικόνες της μακρινής του πατρίδας: «Τα χιονισμένα βουνά της πατρίδας του», «τα χέρια της μάνας του που τύλιγαν γύρω του / Γυναικείο μαντίλι για το κρύο», «το δάσκαλο που πληρωνόταν με γάλα» και «Μόλις θυμάται, / Θυμάται κάτι ελληνικά από το στόμα του». Το τσουκτερό κρύο και η μάνα που προσπαθεί να ζεστάνει το μικρό αγόρι, καθώς και η ανάμνηση της μητρικής του γλώσσα (ελληνικά) μας οδηγούν στην πρώην Σοβιετική Ένωση. Επίσης, η πληρωμή του δασκάλου με γάλα αποκαλύπτει ότι οι συνθήκες ζωής ήταν πολύ δύσκολες. Η καταγωγή του παιδιού είναι δηλαδή από τον ελληνισμό του Πόντου.

Έλληνες συναντάμε στον Πόντο από την αρχαιότητα. Ο Αισχύλος αναφέρεται στην περιοχή του Καυκάσου με τον Προμηθέα, ενώ από τον 8ο αιώνα μεγάλος αριθμός Ελλήνων εγκαταστάθηκε στις περιοχές του Πόντου. Το 1461 οι Τούρκοι κατέλαβαν την Τραπεζούντα και οι διωγμοί που ακολούθησαν ανάγκασαν το μεγαλύτερο μέρος του ποντιακού ελληνισμού να καταφύγει στις διάφορες ρωσικές περιοχές (Κριμαία, Γεωργία Ουκρανία, Ρωσία κ.ά.). Η εγκατάσταση σε αυτές τις

περιοχές συνεχίστηκε και τους επόμενους αιώνες με κορύφωση τις αρχές του 20ού. Τότε, η εθνικιστική έξαρση των Τούρκων, με ηγέτη τον Κεμάλ Ατατούρκ, τροφοδοτεί σχέδιο εξόντωσης των Ελλήνων του Πόντου καθώς και των Αρμενίων. Το σχέδιο υλοποιείται με τραγικές συνέπειες για τον ελληνισμό. Από το 1916 μέχρι το 1923 θανατώθηκαν πάνω από 350.000 Πόντιοι και 1.500.000 Αρμένιοι, ενώ χιλιάδες αναγκάστηκαν να πάρουν το δρόμο της προσφυγιάς.

Η κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων της ανατολικής Ευρώπης το 1990-91 και τα σοβαρά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης ανάγκασαν του Έλληνες του Πόντου να εγκαταλείψουν τις περιοχές αυτές και να εγκατασταθούν μόνιμα στην Ελλάδα.

Το τραγούδι του Γιανγκ, Ανώνυμος

- ◆ **Σκεφτείτε αν στην εποχή μας υπάρχει κάποιος άνθρωπος, ο οποίος να μπορεί να υπερηφανεύεται ότι δεν έχει κανέναν ανάγκη στη ζωή και στο επάγγελμα που ασκεί. Αν νομίζετε ότι βρήκατε κάποιον, περιγράψτε τη ζωή του. Αν όχι, περιγράψτε τη ζωή όποιου επαγγελματία προτιμάτε και εξηγήστε την εξάρτησή του από την υπόλοιπη κοινωνία.**

Οι οικονομικές, κοινωνικές και τεχνολογικές δομές των σύγχρονων κοινωνιών δεν αφήνουν κανένα περιθώριο για επαγγελματική ανεξαρτησία. Δεν είναι δυνατόν να επιβιώσει κανείς, αν προσπαθήσει να καλλιεργήσει ή να κατασκευάσει μόνος του ό,τι του είναι απαραίτητο για να ζήσει. Αυτό συνέβαινε μόνο στις πρωτόγονες κοινωνίες με την κλειστή οικονομία και τη δυνατότητα ατομικής παραγωγής των αναγκαίων για επιβίωση αγαθών, όπως τροφή κατοικία και ένδυση. Το χαρακτηριστικό των σημερινών κοινωνιών είναι ο καταμερισμός της εργασίας που οδηγεί αναπόφευκτα στην αλληλεξάρτηση των ανθρώπων. Επίσης, η τεχνολογική εξέλιξη άλλαξε ριζικά τον τρόπο ζωής των ανθρώπων, αυξάνοντας τις απαιτήσεις τους και δημιουργώντας συνεχώς νέες.

Τι έπαιξα στο Λαύριο, Διονύσης Σαββόπουλος

- ◆ **Χωριστείτε σε ομάδες και συγκεντρώστε τραγούδια με κοινωνικό προβληματισμό γύρω από παλαιότερα και σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα. Με βάση το υλικό που θα συγκεντρώσετε, ερευνήστε ποια προβλήματα απασχολούν περισσότερο τους ανθρώπους κάθε εποχής, αναζητώντας παράλληλα τις αιτίες κάθε κοινωνικού φαινομένου. Επιλέξτε αντιπροσωπευτικά τραγούδια, ακούστε τα στην τάξη και συζητήστε με τους συμμαθητές σας τα πορίσματα της έρευνάς σας.**

Τα παλαιότερα τραγούδια, κυρίως των δεκαετιών 1950 και ιδιαίτερα 1960 και 1970, εκφράζουν έντονα τα κοινωνικά προβλήματα της εποχής τους και είχαν μεγάλη απήχηση στις ψυχές των ταλαιπωρημένων ανθρώπων. Φτώχεια, ανεργία, μετανάστευση, συνέπειες πολιτικής αστάθειας, αστικοποίηση και ανισότητα είναι τα

βασικότερα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι λαϊκές τάξεις στις παραπάνω δεκαετίες. Μερικά από αυτά τα τραγούδια είναι:

Βρέχει στη φτωχογειτονιά

Στίχοι: Τάσος Λειβαδίτης

Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης

Πρώτη εκτέλεση: Γρηγόρης Μπιθικιώτης

Άλλες ερμηνείες: Γιώργος Νταλάρας

Μικρά κι ανήλιαγα στενά / και σπίτια χαμηλά μου / βρέχει στη φτωχογειτονιά /
βρέχει και στην καρδιά μου

Αχ, ψεύτη κι άδικε ντουριά / άναψες τον καημό μου / είσαι μικρός και δε χωράς
/ τον αναστεναγμό μου

Οι συμφορές αμέτρητες / δεν έχει ο κόσμος άλλες / φεύγουν οι μέρες μου
βαρειά / σαν της βροχής τις στάλες.

Δραπετσώνα

Στίχοι: Τάσος Λειβαδίτης

Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης

Πρώτη εκτέλεση: Γρηγόρης Μπιθικιώτης

Μ' αίμα χτισμένο, κάθε πέτρα και καημός / κάθε καρφί του πίκρα και λυγμός /
Μα όταν γυρίζαμε το βράδυ απ' τη δουλειά

εγώ και εκείνη όνειρα, φιλιά / Το 'δερνε αγέρας κι η βροχή / μα ήταν λιμάνι κι
αγκαλιά και γλυκιά απαντοχή

Αχ, το σπιτάκι μας, κι αυτό είχε ψυχή. / Πάρ' το στεφάνι μας, πάρ' το γεράνι
μας / στη Δραπετσώνα πια δεν έχουμε ζωή

Κράτα το χέρι μου και πάμε αστέρι μου / εμείς θα ζήσουμε κι ας είμαστε
φτωχοί / Ένα κρεβάτι και μια κούνια στη γωνιά

στην τρύπια στέγη του άστρα και πουλιά / Κάθε του πόρτα ιδρώτας κι αναστε-
ναγμός / κάθε παράθυρό του κι ουρανός / Μα όταν ερχόταν η βραδιά / μες στο
στενό σοκάκι ξεφαντώναν τα παιδιά / Αχ, το σπιτάκι μας, κι αυτό είχε καρδιά

Πάρ' το στεφάνι μας, πάρ' το γεράνι μας / στη Δραπετσώνα πια δεν έχουμε ζωή
/ Κράτα το χέρι μου και πάμε αστέρι μου / εμείς θα ζήσουμε κι ας είμαστε φτωχοί

Θα αφήσω τη μανούλα μου

Στίχοι: Δημήτρης Χριστοδούλου

Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης

Πρώτη εκτέλεση: Γρηγόρης Μπιθικιώτης και Καίτη Θύμη (Ντουέτο)

Θ' αφήσω τη μανούλα μου και το φιλί μου πίσω / καθώς τ' αστέρι που κυλά,
στην ξενιτιά θα σβήσω. Θα τις θυμάμαι τις στιγμές αργά Σαββάτο βράδυ / που
λάμπανε τα χέρια της αστέρια στο σκοτάδι. / Με τάζε γλυκό ψωμί και μου 'στρωνε
να γείρω / ήταν τα χέρια της φτερά και το φιλί της μύρο. / Και το πικρό μας
σπιτικό ως έμπαινε η μέρα / γινόταν ύμνος και ψαλμός, είχε ζωής αέρα. / Ήταν η
θάλασσα φιλί και ο αφρός αγάπη / ήταν παιχνίδι ο άνεμος και το τραγούδι αλάτι.

/Ήταν ευχή ο ουρανός κι ο ορίζοντας ελπίδα / γιορτή ο μόλος κι ο γιαλός που δεν την ξαναείδα.

Εκεί στη ξενιτιά που ζεις

Στίχοι: Νίκος Μπότσαρης

Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης

Πρώτη εκτέλεση: Μαργαρίτα Ζορμπαλάε

Εκεί στην ξενιτιά που ζεις / δεν θέλω να λυπάσαι / ρίξε μια πέτρα στο γιαλό / παλί κοντά μου θά 'σαι.

Βάλε φωνή για ν' ακουστεί / ν' ανθίσει τ' όνειρό σου / ρίξε στον ουρανό ματιά / να σμίξω με το φως σου.

Δώσε στο γλάρο μήνυμα / να 'ρθει να μου το φέρει / ν' αναγαλλιάσει η καρδιά / στη μαύρη νύχτα αστέρι.

Σχετικές ιστοσελίδες με πολλά παλαιότερα και σύγχρονα τραγούδια:

<http://www.stixoi.info>

<http://www.stixoi.info> (συνθέτης Νίκος Γκάτσος)

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα είχε και η αναφορά σε κινηματογραφικές ταινίες της εποχής, όπου προβάλλονται τα κοινωνικά προβλήματα στις φτωχογειτονίες της Αθήνας. Αντιπροσωπευτική του είδους είναι η ταινία *Συνοικία το όνειρο* με σκηνοθεσία Αλέκου Αλεξανδράκη, σενάριο Τάσου Λειβαδίτη και Κώστα Κοτζιά, φωτογραφία Δήμου Σακελάριου, μουσική Μίκη Θεοδωράκη και ηθοποιούς: Αλέκο Αλεξανδράκη, Αλίκη Γεωργούλη, Αλέκα Παϊζη, Μάνο Κατράκη, Σαπφώ Νοταρά.

Η ζωή των ανθρώπων μιας φτωχογειτονιάς της Αθήνας, που αν και ζουν σε μια έσχατη μιζέρια, ονειρεύονται έναν καλύτερο κόσμο. Η ταινία τόλμησε να προβάλει την άσχημη εικόνα της ελληνικής πραγματικότητας, γι' αυτό και απαγορεύθηκε για ένα διάστημα.

Μερικές ταινίες της εποχής είναι: *Κοινωνική σαπίλα*, *Πικρό ψωμί*, *Κάλπιχη λίρα*, *Η Οδύσσεια ενός Ξεριζωμένου*, *Καλή Πατρίδα σύντροφε κ.ά.* Στην επόμενη ιστοσελίδα θα βρείτε αρκετές αντιπροσωπευτικές ταινίες της εποχής:

<http://www.filmfestival.gr>

Επίσης, σχετικές ιστοσελίδες είναι οι παρακάτω:

<http://www.hellenica.de>

<http://fr.mikis-theodorakis.net>

<http://arcadia.ceid.upatras.gr>

- ♦ **Ο Ζωγράφος Κωνσταντίνος Μαλέας απεικόνισε το Λαύριο γύρω στα 1920 (βλ. εικόνα). Ποια σχέση έχει το σύγχρονο Λαύριο, στο οποίο αναφέρεται ο Σαββόπουλος, με το ειδυλλιακό τοπίο του Μαλέα;**

Το ειδυλλιακό τοπίο του Μαλέα δεν έχει καμία σχέση με το σύγχρονο Λαύριο του Σαββόπουλου. Στο ζωγραφικό πίνακα απεικονίζεται ένα απλό αλλά όμορφο φυσικό τοπίο, ανέγγιχτο από το χρόνο και από την ανθρώπινη ματαιοδοξία. Είναι

τόσο ήρεμο που σου δημιουργεί την αίσθηση ότι είναι κατασκεύασμα της φαντασίας του ζωγράφου ή ότι ανήκει σε ένα μακρινό παρελθόν που έχει χαθεί για πάντα. Οι στίχοι του τραγουδιού μιλούν για το σύγχρονο Λαύριο, την πόλη της εργατιάς που αγωνιά για το μεροκάματο, της ανεργίας που βιώνει την ανέχεια, των οικονομικών μεταναστών και των πολιτικών προσφύγων με το ρευστό «τώρα» και το αβέβαιο «αύριο» και της μίζερης καθημερινότητας με τα κοινωνικά προβλήματα να μη βρίσκουν τη λύση τους.

Στην εποχή του τσιμέντου και της πολυκατοικίας, Μ. Ιορδανίδου

- ◆ Προσπαθήστε να αποτυπώσετε την κάτοψη ενός σύγχρονου διαμερίσματος, τοποθετώντας τα έπιπλα σύμφωνα με την περιγραφή της αφηγήτριας. Σε ένα ίδιο σχέδιο τοποθετήστε τα έπιπλα σύμφωνα με το δικό σας γούστο.

Στην κάτοψη που θα σχεδιάσετε πρέπει να προβλέψετε χώρο για τη σαλοτραπέζα, την κουζίνα, το μπάνιο και τα υπνοδωμάτια. Καλύτερα να χρησιμοποιήσετε υποδεκάμετρο για να υπολογίσετε τα χωρίσματα και τη θέση όπου θα τοποθετήσετε τα έπιπλα του κάθε δωματίου.

- ◆ Οργανώστε μια έρευνα ανάμεσα στα παιδιά της ηλικίας ή της τάξης σας σχετικά με τον τρόπο και τις συνθήκες μέσα στις οποίες πέρασαν την προσχολική τους ηλικία. Ποια είναι τα συμπεράσματά σας, με βάση τα στατιστικά στοιχεία αυτής της έρευνας;

Η έρευνα μπορεί να οργανωθεί με βάση ερωτήσεις όπως: αν το παιδί ζούσε και με τους δύο γονείς του, αν είχε αδέρφια, αν ζούσε σε πόλη ή σε χωριό, αν κατοικούσε σε πολυκατοικία ή μονοκατοικία, αν είχε στο σπίτι του άνετο χώρο για παιχνίδι, αν το σπίτι διέθετε αυλή, στην περίπτωση που και οι δύο γονείς ήταν εργαζόμενοι, αν το πρόσεχε η γιαγιά, κάποια ξένη γυναίκα ή πήγαινε σε παιδικό σταθμό, τι ώρα έπρεπε να ξυπνά το πρωί, αν οι γονείς του το πίεζαν για πράγματα όπως το φαγητό, ο ύπνος κ.ά., αν έβλεπε πολλή τηλεόραση και ποια προγράμματα παρακολουθούσε, αν του επιτρεπόταν να παίζει με ηλεκτρονικά παιχνίδια, αν είχε την ευκαιρία να παίζει με άλλα παιδιά, αν είχαν στο σπίτι σκύλο ή γάτα, αν είχε επαφή με ζώα και φυτά, ποια ήταν η συνηθισμένη ώρα του ύπνου, αν πιστεύει γενικά ότι η προσχολική του ηλικία κύλησε ευχάριστα, περιορισμένα, πληκτικά, απαίσια κ.ά., ποια στοιχεία πιστεύει ότι του έλειψαν και θα μπορούσαν να είχαν κάνει πολύ πιο ευτυχημένα τα προσχολικά του χρόνια.

Με βάση τα στατιστικά στοιχεία της έρευνας θα συνάγετε κάποια συμπεράσματα που θα δείχνουν ποιες είναι τελικά οι ιδανικές συνθήκες ζωής για ένα παιδί της προσχολικής ηλικίας.

Γραφείον ευρέσεως εργασίας, Μένης Κουμανταρέας

- ♦ **Περιγράψτε μια δική σας επίσκεψη σε ένα γραφείο ή άλλο χώρο εργασίας, με έμφαση στις εικόνες του χώρου και των εργαζομένων σε αυτόν.**

Μπορείτε να περιγράψετε ένα χώρο εργασίας που έχετε ήδη επισκεφθεί, για παράδειγμα το χώρο όπου εργάζεται ο πατέρας ή η μητέρα σας. Η περιγραφή μπορεί να αρχίσει πρώτα από τη διαδρομή σας, τα πράγματα που προσέχετε καθώς ταξιδεύετε με το τρένο ή το λεωφορείο, την ψυχική σας διάθεση τη συγκεκριμένη ημέρα. Στη συνέχεια μπορείτε να δώσετε συνοπτικά την εξωτερική εικόνα του κτιρίου, το οποίο θα επισκεφθείτε, και κάποιες λεπτομέρειες από το εσωτερικό του, μέχρι να φτάσετε στο χώρο του προορισμού σας. Μετά θα πρέπει να περιγράψετε με λεπτομέρεια τα πρόσωπα και τα πράγματα που υπάρχουν σε αυτό το χώρο και την εντύπωση που σας προκαλούν. Καλό είναι να σχολιάσετε τη συμπεριφορά των προσώπων και να τα παρακολουθήσετε στον τρόπο που εργάζονται καταγράφοντας όσα προσελκύουν την προσοχή σας. Μπορείτε επίσης να μεταφέρετε και κάποιους διαλόγους σας με τα πρόσωπα αυτά. Εγκαταλείποντας το χώρο, θα πρέπει τέλος να μιλήσετε για τις γενικές σας εντυπώσεις από την επίσκεψη.

- ♦ **Απευθυνθείτε σε εργαζόμενους ή άνεργους νέους και πάρτε τους συνέντευξη σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν ή αντιμετωπίζουν στην εξεύρεση εργασίας.**

Οι ερωτήσεις της συνέντευξης είναι καλύτερο να δοθούν γραπτές και μπορούν να είναι της παρακάτω μορφής: τι είδους σπουδές έχουν κάνει, αν έχουν κάποια εξειδίκευση, αν μιλούν ξένες γλώσσες, πόσες αιτήσεις έχουν κάνει (μέσω αγγελιών ή μέσω γνωριμίας), σε πόσες από τις αιτήσεις είχαν κάποια απάντηση (έστω και αρνητική), σε πόσες συνεντεύξεις κλήθηκαν από τους εργοδότες, γιατί κατά τη γνώμη τους αποτυγχάνουν να προσληφθούν, αν και έχουν κληθεί σε κάποιες συνεντεύξεις, πόσο καιρό προσπάθησαν ή προσπαθούν να βρουν δουλειά, αν πιστεύουν ότι έχουν ενεργήσει αρκετά δραστήρια για την ανεύρεση εργασίας, αν προβάλλουν υπερβολικές απαιτήσεις για την αμοιβή τους, αν ζητούν αποκλειστικά εργασία πλήρους απασχόλησης, αν τους έχει προταθεί εργασία μειωμένου ωραρίου και επομένως χαμηλότερης αμοιβής και την αρνήθηκαν, αν οι εργοδότες απαιτούν απαράδεκτους συμβιβασμούς (π.χ. ελαστικό ωράριο, υποχρεωτικές υπερωρίες, υπερωρίες χωρίς αμοιβή, συμβόλαιο με αδιευκρίνιστους όρους ή καθόλου συμβόλαιο, άρνηση ασφάλισης κ.ά.), ποια ήταν η αντιμετώπισή τους από τον εργοδότη ή τον υπάλληλο κατά τη διάρκεια μιας συνέντευξης, αν τα απαιτούμενα από τον εργοδότη προσόντα ήταν λογικά σε σχέση με το είδος της εργασίας και την προσφερόμενη αμοιβή, αν συμβιβάστηκαν με χαμηλότερη αμοιβή και παρ' όλα αυτά δεν πήραν τη θέση, αν η αδυναμία εύρεσης εργασίας ανάλογης των προσόντων τους ανάγκασε κάποιες φορές να στραφούν και σε αναζήτηση κατώτερης εργασίας, ποιες κατά τη γνώμη τους είναι οι αιτίες της ανεργίας που αντιμετωπίζουν κ.ά.

Με το λεωφορείο, Τάσος Καλούτσας

- ♦ **Βρείτε φωτογραφίες ανθρώπων, κοινωνικών ή εθνικών ομάδων που γνώρισαν την προσφυγιά, σε εφημερίδες, ιστορικά εγχειρίδια ή λευκώματα. Αν γνωρίζετε κάποιους πρόσφυγες, μιλήστε μαζί τους για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στη χώρα μας και παρουσιάστε στους συμμαθητές σας τις σκέψεις σας για την επίλυση αυτών των προβλημάτων.**

Φωτογραφικό υλικό για τους πρόσφυγες μπορείτε να βρείτε σε βιβλία όπως *Η Τούμπα των προσφύγων* (Κερασίδη Σ. – Γεωργούλη Π., Έκδοση Δήμου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2002).

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες ποικίλουν ανάλογα με την ποιότητα δημοκρατίας που έχει η χώρα η οποία τους φιλοξενεί. Έχουν σχέση με:

- τις πρώτες δυσκολίες της εγκατάστασης (έλλειψη οικονομικών πόρων, αναζήτηση κατοικίας, αναζήτηση εργασίας),
- τη δυσπιστία των ντόπιων (φόβος για μείωση των θέσεων εργασίας και αύξηση της εγκληματικότητας),
- την εκμετάλλευση της εργοδοσίας, αφού εξαιτίας της ανέχειας, οι περισσότεροι δέχονται να εργαστούν ανασφάλιστοι και χωρίς προοπτική κάποιας σύνταξης (μαύρη εργασία),
- την αρνητική στάση της πολιτείας να διευκολύνει την κοινωνική τους ένταξη, δημιουργώντας εμπόδια μέσα από απαράδεκτες γραφειοκρατικές διαδικασίες,
- την ελλιπή οικονομική τους στήριξη από το κράτος, ιδιαίτερα αν πρόκειται για ομογενείς (παροχή γης, δάνεια με ευνοϊκούς όρους κ.ά.),
- την ελλιπή παροχή εκπαίδευσης (ανεπαρκείς τάξεις υποδοχής για τα παιδιά των προσφύγων, αδυναμία ανταπόκρισης στα έξοδα σπουδών),
- τη δυσκολία προσαρμογής σε ένα ξένο περιβάλλον και σε μια διαφορετική κουλτούρα,
- τον κοινωνικό ρατσισμό και τη θρησκευτική προκατάληψη, που έχουν αναζωπυρωθεί στις μέρες μας.

Οι προτάσεις για την επίλυση των προβλημάτων αυτών αφορούν περισσότερο σε μέτρα τα οποία έχει ευθύνη να πάρει το κράτος υποδοχής, όπως για παράδειγμα:

- καταγραφή των προσφύγων,
- νομιμοποίηση της παρουσίας τους στη χώρα και στους χώρους εργασίας με την παροχή της «πράσινης κάρτας» και άλλες αναγκαίες νομοθετικές ρυθμίσεις,
- συχνό έλεγχο των εργοδοτών για παρατυπίες σε βάρος των προσφύγων,
- φροντίδα για ικανοποιητική παροχή εκπαίδευσης των παιδιών τους,
- μέτρα οικονομικής στήριξης και κοινωνικής πρόνοιας,
- ενθάρρυνση της ελεύθερης έκφρασης και θρησκευτικής ελευθερίας κ.ά.

Έτσι, αντιμετωπίζονται με τον καλύτερο τρόπο φαινόμενα εγκληματικότητας που οφείλονται στη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό και αποφεύγονται καταστάσεις έντασης με το ντόπιο πληθυσμό.

Ιστορία του λαβυρίνθου, Τ. Πατρίκιος

- ♦ **Τι συμβολίζουν οι ήρωες της μυθικής παράδοσης που συναντήσαμε στο ποίημα; Με ποια στοιχεία της ιστορικής πραγματικότητας θα μπορούσαμε να τους συσχετίσουμε; Στην εργασία σας μπορείτε να συμβουλευτείτε το βιβλίο της Ιστορίας της Α' Γυμνασίου.**

Στο μύθο του λαβυρίνθου υπάρχουν ευρύτεροι συμβολισμοί, που απηχούν την ιστορική πραγματικότητα. Αυτοί είναι:

- της μετάβασης από τη λατρεία της Γης και των χθόνιων θεοτήτων στη λατρεία των θεών του φωτός (Απόλλων, Ολύμπιος Δίας),
- της μετάβασης από τη βαρβαρότητα στον πολιτισμό, με την κατάργηση των πανάρχαιων μητριαρχικών εθίμων λατρείας,
- του μεταβατικού σταδίου από τη μητριαρχική στην πατριαρχική κοινωνία.

Ο Θησέας είναι εκπρόσωπος του νέου πνεύματος, αυτός που νικά τους χθόνιους θεούς, που συμβολίζονται με το Μινώταυρο, και οδηγεί στην κατάργηση των βάρβαρων τελετών προς τιμή τους. Θετικοί ήρωες που συμβολίζουν την πορεία προς τον πολιτισμό είναι επίσης ο Δαίδαλος και ο Ίκαρος. Η Πασιφάη είναι η βασίλισσα-θεά της μητριαρχικής κοινωνίας, η εξουσία της οποίας έχει ως σύμβολο τη λατρεία του ταύρου. Ο σύζυγός της Μίνωας βασιλεύει ως αντιπρόσωπος της βασίλισσας-συζύγου του, έχει την εξουσία από το γάμο του με εκείνη και συντηρεί τα πανάρχαια έθιμα (λατρεία του ταυροθεού, ανθρωποθυσίες).

Η νίκη του Θησέα απέναντι στο Μινώταυρο παραπέμπει επίσης στο μεταβατικό στάδιο από τη μητριαρχία στην πατριαρχία. Σύμφωνα με τη μητριαρχική δομή της κοινωνίας η κληρονομική μεταβίβαση της περιουσίας - και της εξουσίας αν επρόκειτο για βασίλισσα - γινόταν από τη μητέρα στην κόρη. Στο επόμενο στάδιο, όταν η παραγωγική διαδικασία και η δυνατότητα απόκτησης περιουσίας πέρασε στα χέρια του άνδρα, η κληρονομιά και η εξουσία άρχισε να μεταβιβάζεται από τον πεθερό στο γαμπρό. Ο νέος βασιλιάς αποκτούσε την εξουσία χάρη στο γάμο του με τη βασιλοκόρη. Η μυθολογία έχει διασώσει παραδείγματα βασιλιάδων που για να αποφύγουν το γάμο της κόρης τους, πράγμα που σήμαινε ότι ο γαμπρός θα γινόταν ο νέος βασιλιάς, διοργάνωναν αγώνες, στους οποίους προσπαθούσαν να εξοντώσουν τους μνηστήρες. Η νίκη ενός μνηστήρα συχνά σήμαινε το θάνατο του παλιού βασιλιά (π.χ. Οινόμαος και Πέλοψ). Η κόρη όμως συνήθως παρουσιάζεται στο μύθο να στηρίζει το μέλλοντα σύζυγο σε βάρος του πατέρα (π.χ. η Ιπποδάμεια, κόρη του Οινόμαου). Στην ίδια περίπτωση ανήκει και ο μύθος του Θησέα. Η Αριάδνη τον βοηθά υπονομεύοντας την εξουσία του πατέρα της. Η νίκη του Θησέα επομένως απέναντι στο Μίνωα με τη βοήθεια της Αριάδνης δείχνει ακριβώς αυτή τη μεταβατική εποχή και την επερχόμενη εδραίωση της πατριαρχίας. Αυτό φαίνεται και από ένα σημαντικό παραπέρα βήμα της Αριάδνης προς την εγκατάλειψη των δικαιωμάτων της μητριαρχίας: δεν μένει στο παλάτι της Κνωσού για να ασκήσει τη νόμιμη εξουσία της, αλλά ακολουθεί το Θησέα και δοκιμάζει την προδοσία και την εγκατάλειψη.

Τα λουλούδια της Χιροσίμα, Εντίτα Μόρρις

- ♦ Η ιστορία που η Γιούκα εξιστορεί στο Σαμ είναι πραγματική. Βρείτε περισσότερες πληροφορίες για την έκρηξη της ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα, με έμφαση στις οδυνηρές, μακροχρόνιες συνέπειές της, και συζητήστε στην τάξη με τον καθηγητή της Χημείας γιατί η πυρηνική ενέργεια έχει τόσο καταστροφικά αποτελέσματα.

Η πρώτη πυρηνική βόμβα στην ιστορία έπεσε στη Χιροσίμα στις 6 Αυγούστου 1945. Η επίθεση έγινε από τις ΗΠΑ σε μια χρονική στιγμή που ο πόλεμος ενάντια στον Άξονα (Γερμανία, Ιταλία και Ιαπωνία) είχε κριθεί, επομένως αυτή η ενέργεια ήταν αδικαιολόγητη. Εμφανίζεται από τους ιστορικούς ως μια πράξη αντιποίνων προς τους Ιάπωνες, οι οποίοι είχαν καταστρέψει τον αμερικανικό στόλο με την ξαφνική επίθεσή τους στο Περλ Χάρμπορ, το Δεκέμβριο του 1941. Πέρα από αυτό όμως, οι ΗΠΑ ήθελαν να προλάβουν τη Ρωσία (πρώην Σοβιετική Ένωση), που κέρδιζε επικίνδυνα έδαφος με τις νίκες της ενάντια στον Άξονα. Έτσι, ο πρόεδρος Τρούμαν πίεζε έντονα να κατασκευαστεί γρήγορα ο πρώτος πυρηνικός αντιδραστήρας στον κόσμο, ώστε να παραχθεί το ένα γραμμάριο πλουτωνίου που χρειαζόταν για την κατασκευή της πρώτης ατομικής βόμβας. Με το νέο υπερόπλο η Αμερική θα έκανε επίδειξη ισχύος ως η νέα αναμφισβήτητη υπερδύναμη. Το πρωί της 6ης Αυγούστου του 1945 ένα αμερικανικό βομβαρδιστικό, με την κωδική ονομασία Enola Gay, έριξε τη βόμβα πάνω από τη Χιροσίμα. Τρεις μέρες αργότερα χτυπήθηκε με δεύτερη βόμβα το Ναγκασάκι. Αυτό στοίχισε τη ζωή σε 200.000 ανθρώπους στη Χιροσίμα και 100.000 στο Ναγκασάκι. Τα μισά κτίρια της Χιροσίμα καταστράφηκαν και όσοι άνθρωποι βρέθηκαν στο επίκεντρο της έκρηξης εξαερώθηκαν. Πολλοί από αυτούς που επέζησαν πέθαναν αργότερα από καρκίνους διάφορων μορφών, ενώ παρατηρήθηκε και το φαινόμενο της τερατογένεσης. Γύρω στους 330.000 ανθρώπους επίσης παραμορφώθηκαν ανεπανόρθωτα από τη ραδιενέργεια. Οι ολέθριες συνέπειες του πυρηνικού πλήγματος στη Χιροσίμα το ανέδειξαν σε ένα από τα μεγαλύτερα μαζικά εγκλήματα της σύγχρονης ιστορίας.

Η ραδιενέργεια ανακαλύφθηκε τυχαία το 1896 από το Γάλλο Μπεκερέλ, ο οποίος παρατήρησε ότι τα ορυκτά του ουρανίου εκπέμπουν από μόνα τους ακτινοβολία. Δύο χρόνια αργότερα ο Πέτρος και η Μαρία Κιουρί ανήγγειλαν την ανακάλυψη του πολωνίου και του ραδίου. Από το ράδιο ονομάστηκε «ραδιενέργεια» η ιδιότητα εκπομπής ακτινοβολίας και «ραδιενεργά» όλα τα σώματα που τη διαθέτουν.

Το 1939 ανακαλύπτεται από τους Χαν και Στράσμαν η πυρηνική ενέργεια μέσα από το φαινόμενο της διάσπασης του πυρήνα του ατόμου και το 1942 ο πυρηνικός φυσικός Ε. Φερμ πετυχαίνει την πρώτη ελεγχόμενη πυρηνική αντίδραση. Στο εξής, ήταν θέμα χρόνου η κατασκευή του πρώτου πυρηνικού αντιδραστήρα και της ατομικής βόμβας, η οποία δημιουργήθηκε με τη βοήθεια του Ρ.Οππενχάιμερ και δοκιμάστηκε στη Χιροσίμα. Το 1949 κάνουν την πρώτη δοκιμή της ατομικής βόμβας

και οι Ρώσοι. Το πιο φοβερό όμως όπλο είναι η βόμβα υδρογόνου (πυρηνική βόμβα νετρονίου), που δοκιμάστηκε το 1952 στις ΗΠΑ και αποτελεί καθαρά όπλο μαζικής καταστροφής, ενώ η ατομική ενέργεια μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για ειρηνικούς σκοπούς (παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας). Με το πρόσχημα όμως της ειρηνικής χρήσης της ατομικής ενέργειας πολλές χώρες απόκτησαν πυρηνικούς αντιδραστήρες, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν τους χρησιμοποιούν ή δεν θα τους χρησιμοποιήσουν στο μέλλον για την κατασκευή βομβών.

Στην πυρηνική ενέργεια δεν μπορεί να οριστεί κατώτερη οριακή δόση ακτινοβολίας, γιατί αυτή δεν επιδρά με τον ίδιο τρόπο σε όλους τους ανθρώπους. Μετά από μια έμμεση έκθεση στην ακτινοβολία, σε άλλους οι συνέπειες μπορεί να εκδηλωθούν σύντομα και σε άλλους μετά από δεκαετίες. Φυσικά δεν γίνεται λόγος για την άμεση έκθεση, όπως σε περίπτωση πολέμου (Χιροσίμα, Ναγκασάκι, πόλεμος του Κόλπου, Γιουγκοσλαβίας, Κοσσυφοπεδίου), γιατί τότε οι συνέπειες είναι τρομακτικές. Μεγάλοι είναι επίσης οι κίνδυνοι από τις πυρηνικές δοκιμές που γίνονται σε διάφορα μέρη του κόσμου (πάνω από 2.000 μέχρι σήμερα) ή από ατυχήματα σε πυρηνικούς αντιδραστήρες (Τσέρνομπιλ, 1986). Το σκληρό μπορεί να γίνει επιβεβαιωτικό αν σκεφτούμε ότι σήμερα λειτουργούν γύρω στους 500 πυρηνικούς αντιδραστήρες σε όλο τον κόσμο. Πολύ σοβαρό πρόβλημα δημιουργούν επίσης τα πυρηνικά απόβλητα, που ρυπαίνουν το οικοσύστημα, γιατί ο έλεγχος δεν είναι επαρκής.

Η μεγάλη έκταση της χρήσης της ραδιενέργειας οδηγεί στη ρύπανση του οικοσυστήματος, που έχει καταστρεπτικές συνέπειες για τον άνθρωπο και τη ζωή στον πλανήτη. Τα ραδιενεργά άτομα μολύνουν την ατμόσφαιρα και έχουν την ιδιότητα να μεταδίδονται μέσω του αέρα σε μεγάλες αποστάσεις από την πηγή μιας πυρηνικής έκρηξης ή ενός πυρηνικού ατυχήματος. Η εισπνοή του μολυσμένου αέρα είναι πολύ πιο επικίνδυνη από τα ραδιενεργά ποσοστά που μπορεί ο άνθρωπος να πάρει μέσω της μολυσμένης τροφής ή του νερού. Από τον αέρα τα ραδιενεργά σωματίδια καταλήγουν τελικά στο έδαφος και απορροφώνται σε κάποιο βάθος. Με τον τρόπο αυτό μολύνονται τα υπόγεια νερά, τα φυτά, τα ζώα και ο άνθρωπος.

Οι συνέπειες για τον άνθρωπο εξαρτώνται από τη δόση ακτινοβολίας που θα πάρει. Αν η δόση είναι σχετικά χαμηλή, μπορεί να εκδηλωθούν μετά από χρόνια. Οι συνέπειες αυτές είναι:

- διάφορα είδη καρκίνων, όπως λευχαιμία, καρκίνος μυελού των οστών, του πνεύμονα, του θυρεοειδούς, του εντέρου, του δέρματος κ.ά.
- βλάβες στο ανθρώπινο DNA και ανωμαλίες στα χρωμοσώματα, που οδηγούν σε γενετικές ανωμαλίες.

Αν η δόση ακτινοβολίας είναι σχετικά υψηλή, τότε οι συνέπειες μπορεί να είναι:

- γαστρεντερικό σύνδρομο, δηλαδή καταστροφή των κυττάρων του γαστρεντερικού συστήματος.
- καταστροφή του μυελού των οστών.
- ακτινική πνευμονίτιδα, δηλαδή καταστροφή των κυττάρων του πνεύμονα.

- στειρώση, προβλήματα όρασης και πολλά άλλα.
Περισσότερες πληροφορίες για τις συνέπειες της πυρηνικής ενέργειας μπορείτε να βρείτε στις παρακάτω ηλεκτρονικές διευθύνσεις:
<http://www.focusmag.gr>, <http://www.e-telescope.gr>

Όταν πεθαίνει ένα παιδί, Τόλης Νικηφόρου

- ◆ **Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Ιστορίας, ερευνήστε σε ποιες περιοχές, πότε και γιατί το πρόβλημα της πείνας είχε λάβει μεγάλες διαστάσεις.**

Η ιστορία της ανθρωπότητας έχει πολλές φορές καταγράψει σε διάφορες περιοχές της γης περιόδους πείνας και μαζική λιμοκτονίας. Η Ευρώπη έχει γνωρίσει μεγάλες περιόδους πείνας και σιτοδείας, που άλλοτε έπληττε μεμονωμένες περιοχές και άλλοτε όλη τη γηραιά Ήπειρο. Η πρώτη μεγάλη κρίση άρχισε στην Ευρώπη τον 3ο μ.Χ. αιώνα, οξύνθηκε τον 4ο μ.Χ. και τον 5ο μ.Χ., ενώ κορυφώθηκε στον 6ο αιώνα μ.Χ., κυρίως στην Ιταλία. Τα αίτια είναι κυρίως: η διάλυση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, η μετακίνηση πληθυσμών και η ανάμειξη ανθρώπων με διαφορετικό πολιτισμό που προσπαθούσαν να επιβιώσουν στο νέο τόπο εγκατάστασής τους, η παρακμή της γεωργικής παραγωγής, η ερήμωση της υπαίθρου και βέβαια οι πόλεμοι και οι διάφορες επιδημίες, με πρωταγωνιστή την πανούκλα. Τον 11ο αιώνα μ.Χ., οι ιστορικές έρευνες αποκάλυψαν ότι επρόκειτο για τον αιώνα των φυσικών καταστροφών, που είχε ως συνέπεια έναν από τους χειρότερους λιμούς της ιστορίας. Φαίνεται ότι οι κλιματολογικές αλλαγές είχαν επιφέρει ανυπολόγιστες ζημιές στις καλλιέργειες. Ένα άλλο σοβαρό πρόβλημα ήταν ότι οι κλειστές αγροτικές κοινωνίες δεν είχαν σχεδόν καμία πρόσβαση στο κυνήγι και επιπλέον το κρέας ήταν είδος πολυτελείας, ακόμα και τα οικόσιτα πτηνά. Βασικό είδος διατροφής για τα λαϊκά στρώματα ήταν το ψωμί. Το 14ο αιώνα μ.Χ. (1302, 1315-1317, 1328-30) «μια τρομακτική σιτοδεία έπληξε μεγάλο μέρος της Ευρώπης και ιδιαίτερα τις ακτές του Ατλαντικού. Στις συνέπειες των καιρικών προβλημάτων ήρθε να προστεθεί η εμπορική κερδοσκοπία, και οι πληθυσμοί της Γαλλίας, Αγγλίας, Κάτω Χωρών, Γερμανίας βρέθηκαν στο χείλος της διατροφικής τους εξαθλίωσης» (Massimo Montanari, Πείνα και αφθονία στην Ευρώπη, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα). Η χαριστική βολή ήρθε το 1347 με την επιδημία της πανούκλας, που μέχρι το 1351 αποδεκάτισε τους λαούς τη Ευρώπης (υπολογίζεται ότι χάθηκε τουλάχιστον το ένα τρίτο του πληθυσμού). Για την επιδημία, μεταξύ των άλλων, ευθύνονται και οι άθλιες συνθήκες ζωής του αγροτικού κόσμου και γενικότερα των λαϊκών στρωμάτων. Το πρόβλημα της σιτοδείας παίρνει και πάλι τεράστιες διαστάσεις στη διάρκεια του 18ου μ.Χ. και η πελλάγρα θερίζει (ασθένεια που οφείλεται στην έλλειψη νιασίνης, βιταμίνης που βρίσκεται στο κρέας και τα φρέσκα λαχανικά). Επίσης, μία από τις αιτίες της Γαλλικής Επανάστασης ήταν και η πείνα που μάστιζε το λαό.

Η Βιομηχανική Επανάσταση έφερε την οικονομική ανάπτυξη αλλά και τη συγκέντρωση πλούτου σε λίγους. Η πείνα μάστιζε τα λαϊκά στρώματα και κυρίως τα παιδιά. Η πείνα ξεσήκωσε και τους αγροτικούς πληθυσμούς της Ρωσίας που οδήγησαν στην Επανάσταση του 1817.

Η πείνα θέρισε και τους μαύρους της Αφρικής. Στην περίπτωση αυτή αιτία ήταν το δουλεμπόριο. Το εμπόριο των μαύρων προς την Αμερική επισημοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 1510 και διήρκεσε τέσσερις αιώνες. Κατά την περίοδο αυτή η Αφρική έχασε εξήντα εκατομμύρια ανθρώπους της. Από αυτούς πολλοί άφηναν την πνοή τους από την κακομεταχείριση στον «δρόμο των σκλάβων» ή στους πύργους συγκέντρωσής τους στα παράλια της Δυτικής Αφρικής. Όσοι επιζούσαν μεταφέρονταν με πλοία στην Αμερική. Το δουλεμπόριο καταργήθηκε επίσημα τον Μάιο του 1888. Ωστόσο, συνεχίστηκε ανεπίσημα ως το 1901.

<http://tovima.dolnet.gr> (Στην ακτή των σκλάβων)

Εκατομμύρια πέθαναν από πείνα και στη διάρκεια των δύο παγκοσμίων πολέμων. Στην Ελλάδα είναι γνωστή η πείνα που έπληξε τους κατοίκους της πρωτεύουσας το χειμώνα του 1941, αποδεκατίζοντας τον πληθυσμό.

Συνοπτικά, μπορούμε να αναφέρουμε ως αίτια της λιμοκτονίας τα παρακάτω:

- πόλεμοι, εμφύλιοι ή ανάμεσα σε κράτη,
- αποικιοκρατικό καθεστώς, που εκμεταλλεύεται την εργασία των ντόπιων,
- συγκέντρωση των μέσων παραγωγής και των προϊόντων που παράγονται στα χέρια μιας μικρής προνομιούχας μερίδας,
- φυσικές καταστροφές, κλιματολογικές αλλαγές.

- ◆ **Ερευνήστε ποιες διαστάσεις έχει σήμερα το φαινόμενο της πείνας, σε συνεργασία με τους καθηγητές της Οικιακής Οικονομίας και της Γεωγραφίας. Εξετάστε επίσης ποιες οργανώσεις υπάρχουν για να προσφέρουν βοήθεια στον πληθυσμό που λιμοκτονεί και πώς αυτές δρουν στην εποχή μας.**

<http://www.unicef.org> (Όλα τα στοιχεία των χωρών στις οποίες ο πληθυσμός λιμοκτονεί, από τη UNICEF.)

Στις αρχές του περασμένου αιώνα σχεδόν κανένας άνθρωπος δε θα πίστευε ότι στον 21ο αιώνα το πρόβλημα της πείνας θα αποδεκάτιζε εκατομμύρια ανθρώπους στον πλανήτη. Τα παιδιά που πεθαίνουν καθημερινά από έλλειψη των βασικών ειδών διατροφής είναι χιλιάδες και εκατομμύρια αυτά που υποσιτίζονται. Οι θάνατοι από πείνα αυξάνουν καθημερινά και τείνουν να πάρουν ανεξέλεγκτες διαστάσεις στην Αφρική, στην Ασία και στη Λατινική Αμερική.

- ◆ **Εκατομμύρια παιδιά στις παρυφές της Σαχάρα απειλούνται από την πείνα. Αν και η παραγωγή δημητριακών προβλέπεται αυξημένη λόγω των βροχών, πολλά παιδιά κινδυνεύουν με υποσιτισμό και φέτος στο Νίγηρα, στο Μάλι και στην Μπουρκίνα Φάσο. Οι δείκτες παιδικής θνησιμότητας, κομμάτι του Σάχελ της Δυτικής Αφρικής**

(Νίγηρας, Μάλι, Μπουρκίνα Φάσο, Μαυριτανία), είναι οι υψηλότεροι σε όλο τον κόσμο και πάνω από τους μισούς θανάτους οφείλονται στον υποσιτισμό, σύμφωνα με το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Τροφίμων του ΟΗΕ (WFP). Το Σάχελ είναι μια τεράστια λωρίδα που απλώνεται στο νότο της ερήμου Σαχάρα από τον Ατλαντικό ως τον Ινδικό Ωκεανό. Την περσινή χρονιά, η επιδρομή ακριδών και η χειρότερη ξηρασία, εδώ και δεκαετίες, προκάλεσε την πείνα που έπληξε το Νίγηρα, στο κέντρο του Σάχελ, και 3,5 εκατομμύρια άνθρωποι αντιμετώπισαν σοβαρή έλλειψη τροφίμων. Η κρίση στον Νίγηρα εξάντλησε τα αποθέματα δημητριακών στα χωριά και πολλές οικογένειες που βαρύνονται πλέον με μεγάλα χρέη, αντιμετωπίζουν πάλι ελλείψεις, παρά τη μεγαλύτερη παραγωγή τροφίμων στη χώρα. Οι ελλείψεις τροφίμων είναι χρόνιο πρόβλημα στο Σάχελ, όπου περισσότερα από το ένα τρίτο των παιδιών κάτω των 5 ετών είναι μόνιμα υποσιτισμένα κι αυτό συμβαίνει συνήθως στα μέσα της χρονιάς, πριν την έναρξη του θερισμού τον Οκτώβριο. Η περσινή κρίση ήταν η χειρότερη εδώ και χρόνια και κατάφερε, έστω και καθυστερημένα, να τραβήξει (όταν η κατάσταση είχε φτάσει στο μη περαιτέρω) τα φώτα της δημοσιότητας. Το WFP χρειάζεται 47 εκατομμύρια δολάρια, όσα δηλαδή τα χρήματα που εισπράττουν από τα εισιτήρια της πρεμιέρας τους στις ΗΠΑ οι μεγάλες ταινίες του Χόλιγουντ, για να συνεχίσει την παροχή τροφίμων στους πεινασμένους του Νίγηρα, του Μάλι, της Μαυριτανίας και της Μπουρκίνα Φάσο και το 2007. Τώρα χρειάζονται επιπλέον πόροι, ώστε 175.000 παιδιά να μην κινδυνεύουν από την πείνα στο Μάλι, να δοθούν ενισχυμένες μερίδες τροφίμων σε 475.000 παιδιά και στις μητέρες τους στην Μπουρκίνα Φάσο και 32.000 παιδιά στη Μαυριτανία να λάβουν καθημερινά εφόδια απαραίτητα για την επιβίωση τους.

Η πείνα και η ανισότητα στις χώρες των Άνδεων
(Βολιβία, Κολομβία, Εκουαδόρ, Περού)

- Φτωχοί ιθαγενείς σε υποβαθμισμένες περιοχές είναι τα θύματα της πείνας στη Βολιβία, στο Εκουαδόρ και στο Περού. Οι ιθαγενείς, εκτός του ότι στη συντριπτική πλειοψηφία είναι φτωχοί, είναι ιθαγενείς, κατοικούν σε αγροτικές περιοχές, στη «σιέρα» και στο οροπέδιο των Άνδεων ή στις περιφέρειες των πόλεων, έχουν μικρή πρόσβαση στο πόσιμο νερό και στην πλειονότητά τους έχουν «κληρονομήσει» αυτή τη δυσμενή κοινωνικό-οικονομική κατάσταση και τον υποσιτισμό από τους γονείς και τους παππούδες τους, αναπαράγοντας αυτές τις συνθήκες από τη μια γενιά στην άλλη.

Η τελευταία έρευνα του ΟΗΕ τονίζει το μεγάλο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι της Λατινικής Αμερικής. Οι τέσσερις χώρες, Βολιβία, Κολομβία, Εκουαδόρ και Περού, βρίσκονται σε τραγική κατάσταση. Ιδιαίτερα σε περιοχές των Άνδεων, ένα στα πέντε παιδιά υποσιτίζεται και έχει χαμηλή ανάπτυξη. Τα αποτελέσματα της έκθεσης «Πείνα και Ανισότητα στις χώρες της Λατινικής Αμερικής» αποκαλύπτουν ότι το 27% των παιδιών στη Βολιβία, το 26% στο Εκουαδόρ, το 25% στο Περού, και το 14% στην Κολομβία υποφέρουν από πείνα ή υποσιτίζονται.

Η μελέτη δείχνει επίσης ότι η κατάσταση έχει επιδεινωθεί τα τελευταία χρόνια.

Ωστόσο, η Λατινική Αμερική είναι μια ήπειρος πλούσια σε αγαθά που είναι υπεραρκετά για να θρέψουν τους λαούς της περιοχής. Το έτος 2002 υπήρχαν 221 εκατομμύρια Λατινοαμερικάνων που βρίσκονταν σε καθεστώς φτώχειας. Από αυτούς τα 97 εκατομμύρια δεν μπορούσαν να καλύψουν ούτε τις βασικές καθημερινές διατροφικές τους ανάγκες. Η πείνα και ο υποσιτισμός σχετίζονται καθαρά με την ανισότητα στην πρόσβαση και την κατανομή των αγαθών. Αυτό το πρόβλημα είναι ακόμα μεγαλύτερο στις χώρες των Άνδεων. Τεράστιο είναι και το πρόβλημα της πρόσβασης σε πόσιμο νερό.

Στην Κολομβία παρατηρείται μια σημαντική διαφοροποίηση σχετικά με τον υποσιτισμό συγκριτικά με τις άλλες χώρες των Άνδεων. Στην Κολομβία το φαινόμενο εντοπίζεται πιο έντονο στις αστικές περιοχές, κάτι που εξηγείται από τους πάρα πολλούς «εκτοπισμένους» λόγω των ένοπλων συγκρούσεων ανάμεσα στην κυβέρνηση, τα αντάρτικα και τους παραστρατιωτικούς, χωρίς να παραλειφθεί το φαινόμενο της βίας και τα ναρκωτικά.

Η πείνα απειλεί τη Βόρεια Κορέα

Η διακοπή της διεθνούς βοήθειας μετά την πυρηνική δοκιμή εντείνουν τους φόβους ότι η χώρα κινδυνεύει να οδηγηθεί σε λιμό. Σε πρόσφατη έκθεση αναφέρεται πως η Β. Κορέα κινδυνεύει να ξαναζήσει πείνα όπως εκείνη στη δεκαετία του 90, που στοίχισε εκατομμύρια ζωές και προκάλεσε κύμα προσφύγων. Αναλυτές υποστηρίζουν πως η χώρα δεν μπορεί να παράγει αρκετά τρόφιμα για να ικανοποιήσει τη ζήτηση, ακόμα και τις χρονιές με τις καλύτερες σοδειές. Οι καλοκαιρινές καταιγίδες επιδεινώσαν το πρόβλημα, καταστρέφοντας τα σπαρτά σε πολύ κρίσιμες για τη παραγωγή περιοχές. Η διεθνής βοήθεια από την άλλη σε μεγάλο μέρος έχει διακοπεί μετά τις πυραυλικές δοκιμές τον Ιούλιο και την πυρηνική δοκιμή τον περασμένο μήνα, εξαιτίας της οποίας επιβλήθηκαν κυρώσεις στην Πιονγκγιάνγκ.

<http://www.oneearth.gr> (Στοιχεία σοκ για την Παγκόσμια Ημέρα του Παιδιού)

Μεγάλη η έκταση της εκμετάλλευσης των παιδιών στον κόσμο. Περισσότερα από 11 εκατομμύρια παιδιά κάτω των πέντε ετών πεθαίνουν κάθε χρόνο, τα μισά από αυτά από την πείνα.

Απόσπασμα «Η παιδική πείνα σε μια χώρα της αφθονίας μάς κάνει όλους φτωχούς» από τον Cesar Chelala

24/09/2006 “Philadelphia Inquirer” – «Ενώ είναι φυσιολογικό να αναμένουμε υψηλά επίπεδα πείνας και φτώχειας σε μια αναπτυσσόμενη χώρα, ίσως νοιώσουμε έκπληξη παρατηρώντας μια παρόμοια επιδημία σε μια από τις πλουσιότερες χώρες του κόσμου. Η Τράπεζα Τροφίμων της Πόλης της Νέας Υόρκης πρόσφατα ανέφερε ότι σχεδόν 20% των παιδιών στην πόλη βασίζονται στην παροχή δωρεάν τροφής για να επιβιώσουν. Σύμφωνα με τις στατιστικές από το Ψωμί για τον Κόσμο, 13 εκατομμύρια παιδιά έπεφταν για ύπνο πεινασμένα στις Ηνωμένες Πολιτείες το 2004, την πιο πρόσφατη χρονιά για την οποία υπάρχουν διαθέσιμες στατιστικές.

Υπάρχει μια διαμάχη σχετικά με την πραγματική έκταση της πείνας στις ΗΠΑ. Τα πιο φριχτά στατιστικά στοιχεία, όπως αυτά πιο πάνω, προέρχονται (προβάλλε-

ται ο ισχυρισμός) από τις οργανώσεις υπεράσπισης. Άλλοι ισχυρίζονται ότι «οι φτωχοί δεν είναι πραγματικά φτωχοί». Ένας άλλος ισχυρισμός είναι ότι οι αριθμοί είναι φουσκωμένοι ή με κάποιο τρόπο «δεν είναι τόσο μεγάλοι», με δεδομένο το τεράστιο μέγεθος ολόκληρης της χώρας. Σύντομα πρόκειται να ξεπεράσουμε το κατώφλι των 300 εκατομμυρίων στο συνολικό πληθυσμό, και τα 13 εκατομμύρια δεν «ακούγονται και τόσο πολλά» σε σχέση με αυτόν. Διαιρέστε τα 13 εκατομμύρια με τις 50 πολιτείες και έχετε περίπου 65.000 πεινασμένα παιδιά ανά πολιτεία. Αυτό δεν είναι και τόσο πολύ – έτσι δεν είναι; [...]

Αυτό που το κάνει ιδιαίτερα ανησυχητικό είναι ότι ανάμεσα στα 2000 και 2005, ο αριθμός των παιδιών που ζουν στη φτώχεια στην πόλη της Νέας Υόρκης έχει αυξηθεί κατά 5%, μια τάση που πιθανόν θα συνεχιστεί. Σύμφωνα με πρόσφατη πληροφόρηση από την Τράπεζα Τροφίμων της πόλης της Νέας Υόρκης και την Συγκομιδή της Πόλης, που δημοσιεύτηκε στο «Μεγαλώνοντας Πεινασμένος στην Πόλη της Νέας Υόρκης: Μια Ανάλυση της Παιδικής Πείνας», η πείνα μεταξύ των παιδιών έχει φτάσει σε κρίσιμα επίπεδα. Σχεδόν το ένα τρίτο (29%) των Νεοϋορκέζων που λαμβάνουν έκτακτη βοήθεια σε τρόφιμα είναι παιδιά. Η πείνα είναι μια από τις σαφέστερες εκδηλώσεις της φτώχειας. Ένα παιδί γεννιέται στη φτώχεια κάθε 17 λεπτά στην πόλη της Νέας Υόρκης. Παιδιά που είναι χρονίως πεινασμένα υποφέρουν από υποσιτισμό, ο οποίος μπορεί να έχει ολέθρια αποτελέσματα στη σωματική και πνευματική τους ανάπτυξη [...] Το ποσοστό βρεφικής θνησιμότητας στην Περιφέρεια της Columbia, την πρωτεύουσα του έθνους, είναι περισσότερο από το διπλάσιο από αυτό του Πεκίνου. Το 2002 στην περιφέρεια αυτή, ο αριθμός των μωρών που πέθαναν πριν από τα πρώτα τους γενέθλια ήταν 11,5 για κάθε χίλια γεννημένα (ζωντανά) μωρά σε σχέση με τα 4,6 στο Πεκίνο. Το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών αναφέρει ότι ένα Αφροαμερικανικό μωρό στην Ουάσιγκτον έχει μικρότερες πιθανότητες να επιβιώσει και μετά το πρώτο έτος του, από ένα μωρό που γεννήθηκε σε αστικές περιοχές της πολιτείας της Κεράλα, στην Ινδία. Οι Ηνωμένες Πολιτείες κατατάσσονται 43ες στον κόσμο αναφορικά με τη βρεφική θνησιμότητα. Στις Ηνωμένες Πολιτείες λέγεται συχνά ότι «δεν είναι η φυλή – είναι η τάξη». Ωραία. Αλλά, το γεγονός είναι ότι η πείνα και η φυλή είναι στενά συνδεδεμένες: το 41,9% των Αφροαμερικανικών παιδιών και το 40% των παιδιών των Λατίνων υποφέρουν από χρόνια πείνα, συγκρινόμενα με το 16,2% των λευκών παιδιών – και το ποσοστό αυτό των λευκών παιδιών είναι τρομερά υψηλό! Η UNICEF έχει δείξει ότι αν και οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι ακόμη η πλουσιότερη χώρα στον κόσμο, με εισοδήματα υψηλότερα από οποιαδήποτε άλλη χώρα, έχει επίσης ένα από τα υψηλότερα ποσοστά εμφάνισης παιδικής φτώχειας ανάμεσα στα πλούσια, εκβιομηχανισμένα έθνη. Η Δανία και η Φινλανδία έχουν επίπεδα μικρότερα του 3%, και τις ακολουθούν από κοντά η Νορβηγία και η Σουηδία. Όλες αυτές οι χώρες έχουν υψηλά επίπεδα κοινωνικών παροχών. Αρκετοί παράγοντες συνεισφέρουν στη φτώχεια και στην πείνα μεταξύ

των παιδιών και των οικογενειών τους στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ανάμεσα σε αυτούς τους παράγοντες είναι:

- η ανεπαρκής εκπαίδευση,
- οι πρακτικές διάκρισης ενάντια στις μειονότητες και στις γυναίκες,
- οι περιορισμένες ευκαιρίες για εργασία,
- η ασταθής οικογενειακή ζωή,
- οι ψυχικές ασθένειες,
- η υπερβολική χρήση ουσιών.

Δεν μπορούμε να εξαλείψουμε ολοκληρωτικά τη φτώχεια ή τις επιπτώσεις της. Μπορούμε όμως να μειώσουμε τον αριθμό των φτωχών επιδρώντας πάνω σε όλους τους παράγοντες που συνεισφέρουν στη φτώχεια τους. Ασχέτως του πόσο πλούσια είναι μια χώρα, αν δεν ικανοποιεί τις ανάγκες των παιδιών της είναι, στην πραγματικότητα, μια φτωχή χώρα».

Στην επόμενη ιστοσελίδα μπορείτε να διαβάσετε όλο το άρθρο:

<http://www.corfubiz.com>

Σχετικές ιστοσελίδες: <http://www.actionaid.gr>

Η ActionAid ξεκίνησε από τη Μεγάλη Βρετανία στις αρχές της δεκαετίας του 1970 ως μια καθαρά φιλανθρωπική οργάνωση με 88 υποστηρικτές που έγιναν ανάδοχοι σε 88 παιδιά στην Ινδία και στην Κένυα. Αρχικά, η δουλειά της επικεντρώθηκε στην παροχή υλικής βοήθειας, όπως νερό, τροφή και είδη πρώτης ανάγκης, καθώς και στην εξασφάλιση εκπαίδευσης για τα παιδιά.

Στη συνέχεια διεύρυνε το πεδίο δράσης της σε διεθνές επίπεδο ασκώντας πίεση στη διεθνή κοινότητα για την καταπολέμηση των αιτιών της φτώχειας. Από το 1991 η ActionAid International είναι σύμβουλος του ΟΗΕ σε θέματα ανάπτυξης. Υλοποιεί αναπτυξιακά προγράμματα και ενέργειες, ενώ βοηθάει τους ανθρώπους να συνειδητοποιήσουν τα προβλήματά τους και να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους.

Το 2004 τα τοπικά γραφεία της ActionAid στη Μεγάλη Βρετανία, στην Ελλάδα, στην Ιταλία, στην Ιρλανδία, στις ΗΠΑ, στη Βραζιλία και σε στενή συνεργασία με την Ισπανία, αποτέλεσαν τα ιδρυτικά μέλη της ActionAid International. Η ActionAid βασίζεται στις θεμελιώδεις αρχές της ισότητας, του σεβασμού, του κοινού οράματος και της αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων.

Στα 30 χρόνια δραστηριότητάς της η ActionAid International υποστηρίζεται από 500.000 ευαισθητοποιημένους πολίτες στον κόσμο και συνεργάζεται στενά με περισσότερες από 2.000 τοπικές οργανώσεις και ομάδες που εργάζονται για την καταπολέμηση του HIV/AIDS, την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των γυναικών, καθώς και το δικαίωμα στην εκπαίδευση, στην τροφή, στο νερό, στην υγεία, στην εργασία. Επίσης, από τα 1.800 στελέχη της οργάνωσης, το 89% προέρχεται από χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου, γεγονός που εξασφαλίζει μια βαθιά γνώση των αναγκών και των προτεραιοτήτων των χωρών αυτών.

<http://www.stoppoverty.gr> (Συμμαχία ενάντια στην φτώχεια)

<http://www.paidiatros.gr> (Κέντρο παιδιατρικής μέριμνας)
<http://www.unicef.gr> (Η κατάσταση των παιδιών στον κόσμο από τις ετήσιες εκθέσεις της UNICEF)
<http://www2.fhw.gr>
<http://alex.eled.duth.gr>
<http://web.auth.gr>
<http://europa.eu>
<http://www.olimazi.eu>

Στα καμένα, Μιχάλης Γκανάς

- ◆ **Ακούστε το τραγούδι σε μουσική Λαυρέντη Μαχαιρίτσα, από το δίσκο του *Ρίξε κόκκινο στη νύχτα* (1993). Ποια εντύπωση σας έκανε η ακρόασή του; Ποιοι στίχοι έμειναν στο μυαλό σας και θα θέλατε να ξανακούσετε ή να σιγοτραγουδήσετε;**
 Προσωπική εργασία.
- ◆ **Οργανώστε μια κυριακάτικη εκδρομή με την οικογένειά σας και αποδράστε από την εικονική πραγματικότητα της τηλεόρασης.**
 Προσωπική εργασία.

Οι γάτες των φορτηγών, Νίκος Καββαδίας

- ◆ **Συγκεντρώστε και ακούστε στην τάξη τραγούδια που αναφέρονται στη σχέση του ανθρώπου με τα ζώα.**
 Υπάρχουν πολλά τραγούδια που αναφέρονται σε ζώα, όπως:
 - *Η γατούλα* (Νιάου νιάου βρε γατούλα / με τη ροζ μυτούλα...).
 - *Η γάτα*, ρεμπέτικο (Εδιωξα κι εγώ μια γάτα / που 'χε πονηρά τα μάτια...)
 - *Το κοχοράκι* (Όταν θα πάω κυρά μου στο παζάρι...).
 - *Τα καβουράκια* (Στού γιαλού τα βοτσαλάκια / κάθονται δυο καβουράκια...).
 - *Το σπουργιτάκι* (Ξέρω ένα σπουργίτι / έρημο κι αλήτη...).
 - *Ο ποντικούλης*, ποίηση Ζ. Παπαντωνίου (Στο σκοτάδι μαστορεύουν πέντε ποντικοί / Τα σκεπάρνια! Τι πριόνια! Τι μαστορική!...).
 - *Η αλεπού καλόγρια*, ποίηση Γ. Δροσίνη (Σαν δεν είχε τι να φάει / μια αλεπού πονηρεμένη / αποφάσισε να πάει / και καλόγρια να γένει...).
 - *Το δελφίνι* (Δελφίνι δελφινάκι / κάνε πιο γρήγορα...).
 - *Η μπαλάντα του κυρ Μέντιου*, ποίηση Κ. Βάρναλη (Δεν κουνάνε τα ξεράδια / και πονάνε τα ρημάδια...).
 Σε πολλά τραγούδια, κυρίως στα δημοτικά, η αναφορά σε ζώα είναι μεταφορική:
 - *Τ' αηδόνι*, δημοτικό (Μου παρήγγειλε τ' αηδόνι / και το πετροχελιδόνι...).

- Ο αϊτός, δημοτικό (Ένας αϊτός καθότανε / στον ήλιο και λιαζότανε...).
 - Η πέρδικα, δημοτικό (Εδώ σ' αυτή τη γειτονιά την παραπάνω ρούγα....).
 - Πουλιά μου διαβατάρικα (Πουλιά μου διαβατάρικα / για χαμηλώστε λίγο...).
 - Όλα τα πουλάκια (Όλα τα πουλάκια ζυγά ζυγά / τα χελιδονάκια ζευγαρωτά...).
 - Μια πέρδικα παινεύτηκε (Μιά πέρδικα παινεύτηκε σ' ανατολή και δύση...).
 - Λάλα το πουλί κι αηδόνι (Γείραν τα ελατόκλαρα / κι ακουμπήσανε στο χιόνι, / λάλα το πουλί κι αηδόνι / κι εσύ δεν βγαίνεις να σε ειδώ, / μία ημέρα στο μπαλόνι, / λάλα το πουλί κι αηδόνι...).
 - Χελιδόνι (Έχω τώρα πέντε χρόνους / όλο βάσανα καημούς και πόνους, / π' αγαπώ ένα χελιδόνι / κι η μαμά του το μαλώνει...).
 - Ο λαγός (Εμαθ' ο λαγός και μπαίνει / μεσ' της παπαδιάς τ' αμπέλι, / μπαίνει με πηδήματα / και χαλάει τα κλήματα...).
 - Η λαφίνα (Όλα τα λάφια βόσκουνε / όλα δροσολογιούνται...).
- Δημοτικά τραγούδια με ζώα θα βρείτε στην ιστοσελίδα:
<http://arcadia.ceid.upatras.gr>
 Μελοποιημένα ποιήματα για ζώα υπάρχουν στην ιστοσελίδα:
<http://dim-rizou.pel.sch.gr>

Ο λύκος, Χέρμαν Έσε

- ◆ Συγκεντρώστε πληροφορίες για τους λύκους, με έμφαση στα προβλήματα επιβίωσης που αντιμετωπίζουν στην εποχή μας.

Το επιστημονικό όνομα του λύκου είναι *κύων ο λύκος*, του γένους *κύων*, της οικογένειας των *κυνιδών*. Υπάρχουν πολλές ποικιλίες και ράτσες λύκων (αμερικάνικη, σιβηρική, κινέζικη κ.ά.). Ανάλογα με το περιβάλλον που ζει, το τρίχωμά του είναι από λευκό και γκριζό μέχρι κοκκινωπό και μαύρο και όταν γερνά, ασπρίζει. Έχει μήκος ως 1,50 μ., ύψος περίπου 0,80-0,90 μ. και βάρος που φτάνει ως και 65 κιλά. Ζει κατά μέσο όρο 16 χρόνια. Έχει μεγάλο κεφάλι και μυτερό ρύγχος. Το πιο διαδεδομένο είδος, ο γκριζός λύκος, είναι ο μακρινός πρόγονος του σκύλου. Ζει σε πυκνά δάση ορεινών περιοχών και περιπλανιέται σε μεγάλες αποστάσεις για να βρει τροφή και να επιστρέψει τελικά στο λημέρι του. Την άνοιξη και το καλοκαίρι οι λύκοι ζουν μόνοι ή σε ομάδες δύο και τριών ατόμων, αλλά το χειμώνα σχηματίζουν ολόκληρες αγέλες. Είναι χαρακτηριστικό ότι το σεξουαλικό ένστικτο του λύκου ατονεί όταν γίνει αρχηγός της αγέλης. Αυτό οφείλεται σε ψυχολογικά αίτια. Τα θηλυκά, έπειτα από κύηση δύο μηνών, γεννούν 4-7 λυκόπουλα, τα οποία φροντίζουν για μεγάλο διάστημα μαζί με όλη την αγέλη. Ένα λυκόπουλο μπορεί να εξημερωθεί αν ζει κοντά σε ανθρώπους, όταν όμως μεγαλώσει επανεμφανίζεται το επιθετικό του ένστικτο.

Σε παλαιότερα χρόνια οι λύκοι ήταν πολυάριθμοι, αλλά σήμερα ανήκουν στα

απειλούμενα είδη ζώων. Αυτό συμβαίνει γιατί εξολοθρεύονται οι ίδιοι είτε τα θηράματά τους από τον άνθρωπο με το ανεξέλεγκτο κυνήγι, ενώ έχουν περιοριστεί επίσης σε μεγάλο βαθμό οι βιότοποί τους, τα δάση, εξαιτίας της αλόγιστης δραστηριότητας του ανθρώπου (πυρκαγιές, αποφιλώσεις, επεκτάσεις βοσκοτόπων, αντιπυρικές ζώνες, οικοπεδοποιήσεις δασών, κ.ά). Ο περιορισμός αυτός του ζωτικού τους χώρου οδηγεί συχνά τους λύκους, ιδιαίτερα το χειμώνα, σε κατοικημένες περιοχές, σε στάνες και βοσκοτόπια, όπου επιτίθενται σε οικόσιτα ζώα και προξενούν μεγάλες καταστροφές. Η επιθετικότητα αυτή και η συνήθειά τους να σκοτώνουν περισσότερα ζώα από όσα μπορούν να φάνε κάνει τον άνθρωπο το μεγαλύτερο εχθρό τους.

Στην Ελλάδα η νομοθεσία απαγορεύει την κατοχή λύκου ή την επικήρυξη και θανάτωσή του. Οι λύκοι που έχουν απομακρυνθεί από το φυσικό τους περιβάλλον και έχουν ζήσει σε τσίρκο ή σε ζωολογικούς κήπους δεν μπορούν να επανενταχθούν στην αγέλη και να επιβιώσουν. Για το σκοπό αυτό η ελληνική περιβαλλοντική οργάνωση «Αρκτούρος», στα πλαίσια του προγράμματος Life «Λύκος», ίδρυσε το *Καταφύγιο του Λύκου* στον Αετό Φλώρινας, δηλαδή έναν ειδικό χώρο για τη φιλοξενία τέτοιων λύκων. Γενικά, καταβάλλεται και στην Ελλάδα προσπάθεια από διάφορες ζωοφιλικές οργανώσεις να προστατευθεί το είδος του, αν και αυτή προσκρούει συχνά στις διαμαρτυρίες, κυρίως των κτηνοτρόφων, που πλήττονται από τις επιθέσεις των λύκων στα κοπάδια τους.

Σχετικές πληροφορίες υπάρχουν και στις ιστοσελίδες:

<http://www.arcturos.gr>

<http://kpe-kastor.kas.sch.gr>

<http://www.callisto.gr>

◆ **Στο μάθημα της Μουσικής ακούστε το συμφωνικό παραμύθι του Σεργκέι Προκόβιεφ «Ο Πέτρος και ο λύκος» (1936).**

Το συμφωνικό αυτό παραμύθι συντέθηκε για αφηγητή και ορχήστρα. Παρουσιάζει την ιστορία του μικρού Πέτρου, που αποφασίζει να βγει έξω από τον κήπο του σπιτιού του, στο μεγάλο δάσος, παρά την απαγόρευση του παππού του, γιατί παραφυλάει εκεί ο κακός λύκος. Στην έξοδό του ο Πέτρος συναντά το πουλί, την πάπια, τη γάτα και τέλος το λύκο, στον οποίο στήνει παγίδα και τον συλλαμβάνει. Τότε φτάνουν και οι κυνηγοί, αλλά ο Πέτρος τα έχει ήδη καταφέρει μόνος του και δε χρειάστηκε η δική τους βοήθεια. Έτσι, σώζει τους φίλους του, τα ζώα, και ο λύκος καταλήγει σε ζωολογικό κήπο.

Το κάθε πρόσωπο αντιπροσωπεύεται στο συμφωνικό αυτό παραμύθι από ένα όργανο: ο Πέτρος από τα έγχορδα, το πουλί από το φλάουτο, η πάπια από το όμποε, η γάτα από το κλαρινέτο, ο λύκος από τα κόρνα, ο θυμός του παππού και τα βήματά του από τα μπάσα και οι κυνηγοί από τα κρουστά.

Σχετική ιστοσελίδα: <http://www.linternaute.com>

Άνθρωποι και δελφίνια, Αντώνης Σουρούνης

- ♦ **Πολλά ζώα, για διάφορους λόγους, έχουν γνωρίσει ως σήμερα την ανθρώπινη καταπίεση. Αντιστοιχίστε κάθε ζώο με την προσφορά και την εργασία που παρέχει στον άνθρωπο. Αξιολογήστε τη συνεισφορά του και ιεραρχήστε το ανάλογα με το είδος, τη διάρκεια και τη σημασία της προσφοράς του στον άνθρωπο.**

Η κατάταξη που ζητάει η ερώτηση είναι αρκετά περίπλοκη. Είναι προτιμότερο να γίνει ένας απλός κατάλογος που να μη μπερδεύει τους μαθητές και στη συνέχεια να ακολουθήσει επεξεργασία του μαζί με τον καθηγητή. Προτείνουμε λοιπόν τον παρακάτω κατάλογο:

Η αγελάδα και το βόδι ήταν από παλαιά ζώα πολύ χρήσιμα στον άνθρωπο. Βοηθούσαν τους γεωργούς στο όργωμα και στο αλώνισμα, του πρόσφεραν το κρέας τους για τη διατροφή του και το γάλα τους για την παρασκευή γαλακτοκομικών προϊόντων.

Τα αιγοπρόβατα του έδιναν και του δίνουν το κρέας, το μαλλί και το γάλα τους, από το οποίο παράγονται το τυρί, το βούτυρο και το γιαούρτι.

Το άλογο ήταν από την αρχαιότητα και για πολλούς αιώνες το μεταφορικό του μέσο. Επίσης το χρησιμοποιούσε ως υποζύγιο.

Το σκυλί ήταν και είναι ο πιστός και αφοσιωμένος φίλος του. Φύλακας του σπιτιού, των παιδιών του και των κοπαδιών του. Σύντροφος στη μοναξιά του και σε όσους έχουν προβλήματα όρασης.

Τα πουλερικά τού δίνουν το κρέας τους, τα αυγά τους και τα πούπουλα για να φτιάχνει ζεστά σκεπάσματα και ρούχα για το χειμώνα.

Το κουνέλι δίνει το εξαιρετικό κρέας του.

Η μέλισσα του προσφέρει το μέλι και το βασιλικό πολτό. Το μέλι θεωρείται από τις πιο ωφέλιμες τροφές και τα πλούσια συστατικά του βασιλικού πολτού χρησιμοποιούνται για την τόνωση του οργανισμού.

Ο αετός τού έδινε τα φτερά του για να την κατασκευή γραφικού υλικού, καθώς και για πένες έγχρωμων οργάνων.

Η γάτα κυνηγάει τα ποντίκια και τον συντροφεύει τις ώρες της μοναξιάς.

Η αλεπού τού δίνει τη γούνα της για την κατασκευή παλτών.

Ο ελέφαντας, χρήσιμος ως μεταφορικό μέσο, δίνει το ελεφαντόδοντο για την κατασκευή πολύτιμων διακοσμητικών αντικειμένων.

Ο τάρανδος χρησιμοποιήθηκε και χρησιμοποιείται ακόμα ως μεταφορικό μέσο στις βόρειες περιοχές (Λαπωνία) και δίνει το κρέας και το γάλα του.

Ο κροκόδειλος, με το δέρμα του οποίου κατασκευάζονται παπούτσια, τσάντες και άλλα είδη πολυτελούς ένδυσης.

Η φώκια δίνει το λίπος της.

◆ **Βρείτε πληροφορίες για τα δελφίνια και για την ειδική σχέση που έχουν με τον άνθρωπο, όπως αυτή απεικονίζεται από την αρχαία ελληνική ως τη νεότερη τέχνη και λογοτεχνία.**

Μύθοι και θρύλοι από τα πανάρχαια χρόνια μιλούν για τη ξεχωριστή σχέση που συνδέει τον άνθρωπο με τα δελφίνια. Κάποιους από αυτούς συναντάμε στις αφηγήσεις του Ηροδότου, στα κείμενα του Πλούταρχου και του Αριστοτέλη και στους μύθους του Αισώπου. Οι περισσότερες ιστορίες με δελφίνια τα παρουσιάζουν να μεταφέρουν στη ράχη τους ανθρώπους σώζοντάς τους από πνιγμό, γεγονός που έχει κάποια αλήθεια, όπως αποδεικνύουν μερικά πραγματικά περιστατικά στα νεότερα χρόνια. Σε πολλούς αρχαίους πολιτισμούς ήταν ζώα ιερά. Στην αρχαία Ελλάδα, δελφίνια συνόδευαν τους θεούς Ποσειδώνα και Απόλλωνα. Ιδιαίτερα η σχέση με τον Απόλλωνα μαρτυρεί την ευαισθησία του δελφινιού στους μουσικούς ηχητικούς ήχους. Οι αρχαίοι Έλληνες τα θαύμαζαν και τα αγαπούσαν και μέσα από αυτά μάθαιναν να σέβονται όλες τις μορφές ζωής του φυσικού κόσμου.

Από τις πιο γνωστές ιστορίες του Ηρόδοτου είναι του Αρίωνα και του δελφινιού (Ηροδότου Ιστορίες, Βιβλ. Πρώτο, Κεφ. 24). Ο Αρίων ήταν ένας Λέσβιος λυρικός ποιητής και περίφημος κιθαρωδός, που έζησε τα περισσότερα χρόνια της ζωής του στην Κόρινθο, κοντά στον τύραννο Περίανδρο. Κάποτε επέστρεφε με πλοίο από τον Τάραντα της Ιταλίας στην Κόρινθο και στη διάρκεια του ταξιδιού οι ναύτες αποφάσισαν να τον ληστέψουν και να τον σκοτώσουν. Όταν εκείνος αντιλήφθηκε τις προθέσεις τους, προσπάθησε μάταια να τους μεταπείσει. Τότε τους παρακάλεσε να του κάνουν μια τελευταία χάρη, να τον αφήσουν να τραγουδήσει με την κιθάρα του. Οι ναύτες δέχτηκαν. Ο Αρίων φόρεσε την επίσημη φορεσιά του και αφού έπαιξε και τραγούδησε έναν ύμνο στον Απόλλωνα, ρίχτηκε στη θάλασσα. Τότε εμφανίστηκε ένα δελφίνι, που τον πήρε στη ράχη και διασχίζοντας το πέλαγος τον έβγαλε στο ακρωτήριο Ταΐναρο της Πελοποννήσου. Από εκεί ο Αρίων έφτασε στην Κόρινθο και αφηγήθηκε το πάθημά του στον Περίανδρο. Σε ανάμνηση της σωτηρίας του Αρίωνα, στήθηκε στο ναό του Ποσειδώνα στο Ταΐναρο ένα χάλκινο άγαλμα που παρίστανε έναν άνθρωπο πάνω σε δελφίνι.

Γνωστός είναι ακόμα ο μύθος του Μελικέρτη, γιου του βασιλιά της Βοιωτίας Αθάμαντα και της Ινούς, κόρης του Κάδμου. Οι γονείς του υπήρξαν τροφοί του Διονύσου, γεγονός που εξόργισε την Ήρα, η οποία τους προκάλεσε μανία. Τότε ο Αθάμας σκότωσε το Λέανδρο, ενώ η Ινώ έπεσε με το Μελικέρτη στη θάλασσα. Το νεκρό σώμα του μικρού Μελικέρτη πήρε τότε στη ράχη του ένα δελφίνι και το έβγαλε στην περιοχή του Ισθμού, όπου το βρήκε και το έθαψε ο βασιλιάς της Κορίνθου, Σίσυφος. Από τότε ο Μελικέρτης λατρευόταν σαν θαλάσσιος θεός με το όνομα Παλαίμων, ενώ η μητέρα του έγινε η μετέπειτα θαλασσινή θεά Λευκοθέα. Σε έργα τέχνης ο Μελικέρτης απεικονίζεται σαν μικρό παιδί καθισμένο πάνω σε δελφίνι.

Το δελφίνι, εκτός από τους μύθους και τις ιστορίες των λόγιων της εποχής, ήταν ένα από τα βασικά θέματα αρχαιοελληνικών αναπαραστάσεων σε τοιχογραφίες, αμφορείς, νομίσματα, κοσμήματα κτλ., βασικό στοιχείο του ελληνικού πολιτισμού.

Οι τοιχογραφίες στα ανάκτορα της Κνωσού, στο μέγαρο της βασίλισσας, είναι μία από τις αποδείξεις ότι είχε θέση στην κρητική μυθολογία, στον Μινωικό πολιτισμό. Αξιοσημείωτη είναι επίσης η παράσταση που απεικονίζει το θεό της Αγάπης, τον Έρωτα, καβάλα στη ράχη ενός δελφινιού δίπλα στην Αφροδίτη.

Στα Άβδηρα βρέθηκε ψηφιδωτό δάπεδο από αυλή οικίας, με παράσταση δελφινιών. 3ος αιώνας π.Χ.

Δελφίνια επίσης συνδέονται με το μύθο του Έναλου, ο οποίος έχει σχέση με την ίδρυση της Μήθυμνας, πόλης της Λέσβου. Οι γιοι του Πενθίλου, οικιστές και αυτοί της Λέσβου, για να εξευμενίσουν τη θαλασσινή θεά Αμφιτρίτη, επέλεξαν με κλήρο και έριξαν στη θάλασσα ως προσφορά τη Φινηίδα. Ο αγαπημένος της Έναλος έπεσε τότε στο νερό να τη σώσει και οι δύο νέοι διασώθηκαν τελικά από δελφίνια. Η ίδια η Αμφιτρίτη και ο Τρίτωνας απεικονίζονται επίσης πάνω σε δελφίνια.

Αλλά και σε νομίσματα, όπως ήδη αναφέραμε, χρησιμοποιούνται ως στόλισμα αλλά και ως σύμβολο. Στις Συρακούσες π.χ. βρέθηκε ένα ασημένιο νόμισμα με το πρόσωπο της νύμφης Αρεθούσα πλαισιωμένο από δελφίνια (405 π.Χ.)

Επίσης, κυκλαδικό αγγείο με διαφορετικά εικονιστικά θέματα στις δύο του όψεις βρέθηκε στο Ακρωτήρι της Θήρας στη δυτική οικία. Βρίσκεται σήμερα στο Προϊστορικό Μουσείο Θήρας με αρ. 4854. Χρονολογείται στη μέση Κυκλαδική περίοδο, περίπου το 1600 π.Χ. Ο πίθος έχει ύψος 0,86μ.[3] με χρωματιστές μελανές και ερυθρές αυλακώσεις στο επάνω μέρος του αγγείου. Η μία όψη διακοσμείται με την παράσταση ταύρου. Η άλλη όψη του αγγείου με θαλάσσια παράσταση, κύριο στοιχείο της οποίας είναι τα δελφίνια, παρουσία θαλασσοπουλιών πιθανώς γλάρων και βυθού. Τα δελφίνια παριστάνονται να κολυμπούν και να εκτελούν άλματα. Ο γλάρος, με υψηλό λαιμό αριστερά του κεντρικού δελφινιού, εικονίζεται σε πτήση. Τα δελφίνια και ο γλάρος αποδίδονται με μελανό χρώμα, φυσιοκρατικό ως προς τη μορφή και τη χρωματική απόδοση.

Σχετική ιστοσελίδα: <http://www.archive.gr>

Η παρουσία των δελφινιών είναι έντονη και στη σύγχρονη λογοτεχνία, κυρίως στην παιδική. Επισκεφτείτε ένα βιβλιοπωλείο για να αναζητήσετε βιβλία με ιστορίες που αναφέρονται σε δελφίνια, ή αναζητήστε τίτλους βιβλίων στο διαδίκτυο.

<http://www.thalassa.gr> (Τα δελφίνια)

<http://www.snhell.gr> (Τα δελφίνια από το βιβλίο: Φανή Παπαλουκά, *Ιστορίες σαν παραμύθια*)

<http://ta-nea.dolnet.gr> (Τα δελφίνια επιστρέφουν στις ελληνικές θάλασσες)

<http://www.in.gr> (Τα δελφίνια)

- ◆ **Αναζητήστε στο διαδίκτυο πληροφορίες για τις διάφορες οργανώσεις υπεράσπισης των δικαιωμάτων των ζώων.**

Η τεράστια ανάπτυξη της τεχνολογίας στα τελευταία πενήντα χρόνια οδηγεί με ολοένα αυξανόμενους ρυθμούς στην καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος. Ένα από τα φαινόμενα της αρνητικής επίδρασης του ανθρώπου στο περιβάλλον είναι η βαθμιαία εξαφάνιση πολλών ειδών ζώων και φυτών. Για να προληφθεί το χειρότερο έχουν συσταθεί παγκοσμίως αλλά και στην Ελλάδα μη κυβερνητικές οργανώσεις και ιδρύματα που έχουν σκοπό την προστασία της άγριας πανίδας και χλωρίδας της γης. Τέτοιες οργανώσεις είναι οι παρακάτω:

<http://www.pelagosinstitute.gr>

Το Ινστιτούτο Κητολογικών Ερευνών Πέλαγος είναι μία επιστημονική μη κερδοσκοπική οργάνωση με σκοπό τη μελέτη και την προστασία των κητωδών. Κητώδη είναι τα δελφίνια, οι φάλαινες, οι φώκαινες και μερικά ακόμη συγγενικά τους ζώα.

<http://www.greenpeace.gr>

GREENPEACE (συμμετέχουν και ελληνικά τμήματα).

Η Greenpeace είναι ένας μη κυβερνητικός οργανισμός, με στόχο την προστασία του πλανήτη από τις καταστροφικές πράξεις του ανθρώπου. Η δράση της βασίζεται στους ακτιβιστές της αλλά και στις διεθνείς καμπάνιες για την ενημέρωση του κοινού.

<http://www.wwf.gr>

Η περιβαλλοντική οργάνωση WWF Ελλάς αποτελεί κομμάτι της διεθνούς οικογένειας του WWF (World Wide Fund for Nature), η οποία απαρτίζεται από 50 εθνικές οργανώσεις και αγωνίζεται για την προστασία του περιβάλλοντος σε περισσότερες από 100 χώρες. Ιδρύθηκε το 1990 από τον Λουκ Χόφμαν με την υποστήριξη του Έλληνα αρχιτέκτονα Θύμιου Παπαγιάννη, ως αυτόνομη εθνική οργάνωση με δικό της διοικητικό συμβούλιο. Από το ξεκίνημά της η οργάνωση WWF εργάζεται για τη διατήρηση της φύσης και την προστασία της.

<http://www.mom.gr>

Η MOM, Εταιρεία για τη Μελέτη και Προστασία της Μεσογειακής Φώκιας από το 1988 μέχρι σήμερα δρα με διάφορους τρόπους για την προστασία του θαλάσσιου πλούτου. Κυρίως όμως η δράση της εστιάζεται στη διάσωση του πιο απειλούμενου με εξαφάνιση θαλάσσιου θηλαστικού στην Ευρώπη, της Μεσογειακής φώκιας *Monachus Monachus*. Η Εταιρεία, για τη μελέτη της μεσογειακής φώκιας (**Mom**), συνέβαλε καθοριστικά στο σχεδιασμό και την ίδρυση του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Αλοννήσου Βορείων Σποράδων, όπου φιλοξενούνται, εκτός από τη μεσογειακή φώκια και άλλα σπάνια και απειλούμενα είδη (το γεράκι, ο μαυροπετρίτης, ο αιγαιόγλαρος και το αγριοκάτσικο των Γιούρων).

<http://www.arcturos.gr>

Αρκτούρος. Ιδρύθηκε το 1992 για την προστασία της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια. Ενδιαφέρεται για την προστασία των ορεινών οικοσυστημάτων με έμφαση στην αρκούδα αλλά και σε όλα τα μεγάλα θηλαστικά (λύκος, βίδρα, ζαρκαδι, αγριοκάτσικο, τσακάλι κ.ά.).

<http://www.ekpaz.gr>

Ελληνικό Κέντρο Περιθαλψής Άγριων Ζώων (ΕΚΠΑΖ). Λειτουργεί στην Αίγινα από το 1984. Προστατεύει άγρια πουλιά και άγρια ζώα που είναι πυροβολημένα, τραυματισμένα, αδύναμα. Φροντίζει επίσης για την απελευθέρωσή τους, όταν αυτά είναι σε θέση να επιβιώσουν μόνα τους.

<http://www.ornithologiki.gr>

Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία. Ασχολείται αποκλειστικά με την προστασία των άγριων πουλιών και των βιοτόπων τους.

Αλκυόνη. Σύλλογος προστασίας και περιθαλψής άγριων ζώων. Λειτουργεί στην Πάρο.

<http://www.medsos.gr> Δίκτυο Μεσόγειος SOS

<http://www.archelon.gr>

Αρχέλων. Σύλλογος για την προστασία της θαλάσσιας χελώνας. Είναι μέλος του UNEP/Μεσογειακό Πρόγραμμα Δράσης του ΟΗΕ, του Ευρωπαϊκού Γραφείου Περιβάλλοντος και της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Διατήρηση των Ακτών.

Άργων. Φιλοζωικός σύλλογος για αδέσποτα ζώα.

<http://www.ecocrete.gr>

Το ecocrete ανήκει στο Παγκρήτιο Δίκτυο Οικολογικών Οργανώσεων

MEDASSET: Μεσογειακό δίκτυο για τη σωτηρία της θαλάσσιας χελώνας.

<http://ec.europa.eu> (Από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τον περιορισμό της τυχαίας σύλληψης κητοειδών, όπως τα δελφίνια και οι φώκιες, στα αλιευτικά εργαλεία.)

<http://www.minenv.gr> (Ιστοσελίδα με ενδιαφέρουσες συνδέσεις με διάφορες περιβαλλοντικές οργανώσεις.)

Ο σκαντζόχερος, Ε.Χ. Γονατάς

- ◆ Απευθυνθείτε στους καθηγητές των Μαθηματικών και της Φυσικής και συζητήστε για τη σημασία του τετράγνου σχήματος στη φύση και στην επιστήμη τους. Συγκρίνετε επίσης τη σχέση ενός κυκλικού με ένα τετράγωνο σχήμα.

Το τετράγωνο συμβολίζει τη στατική τελειότητα. Υποδηλώνει εντιμότητα, ευθύτητα, ακεραιότητα, ηθική. Είναι η σταθερότητα του θανάτου σε αντίθεση με το δυναμικό κύκλο της ζωής και της κίνησης. Στην αρχιτεκτονική αντιπροσωπεύει τη σταθερότητα των κτιρίων των αγροτικών και αστικών πληθυσμών, σε αντίθεση προς το δυναμικό και αιωνίως κινούμενο κυκλικό σχηματισμό των νομαδικών σκηνών και κατασκηνώσεων. Αντιπροσωπεύει επίσης το περιορισμένο, επομένως τη μορφή. Το τετράγωνο εγγράφεται στον κύκλο και ο κύκλος στο τετράγωνο.

Το πρόβλημα που βασάνιζε από την αρχαία εποχή την επιστημονική σκέψη είναι ο τετραγωνισμός του κύκλου (συμβολικά ο τετραγωνισμός του κύκλου είναι ο

μετασχηματισμός της σφαιρικής μορφής του ουρανού σε τετράγωνη μορφή της γης). Η απαίτηση του προβλήματος είναι να κατασκευαστεί τετράγωνο ισοδύναμο με δοσμένο κύκλο, αν δηλαδή είναι R η ακτίνα του κύκλου και x η ζητούμενη πλευρά του τετραγώνου, πρέπει να αληθεύει η σχέση, όπου π ο λόγος του μήκους της περιφέρειας προς το μήκος της διαμέτρου του κύκλου. Παρόλο που εμπειρικά είχε διαπιστωθεί ότι ο λόγος π της περιφέρειας προς τη διάμετρο διατηρείται σταθερός, ωστόσο η κατασκευή αυτού του λόγου και όταν ακόμη η Γεωμετρία εφοδιασμένη με την απόδειξη είχε γίνει επιστήμη, στάθηκε αδύνατη. Υπήρξαν κατασκευές του π μεγαλοφυείς κατά τη σύλληψη, όχι όμως πραγματοποιημένες σύμφωνα με την απαίτηση του “χάρακα και του διαβήτη” που έθεταν τότε. Παράλληλα έγιναν μεγαλειώδεις προσπάθειες υπολογισμού της τιμής του π , οι οποίες με πρωτογάτη τον Αρχιμήδη, έδωσαν ένδοξα αποτελέσματα. Ο πρώτος που ασχολήθηκε με τον τετραγωνισμό του κύκλου είναι ο Αναξαγόρας ο Κλαζομένιος (500-428 π.Χ.) δάσκαλος και φίλος του Περικλή. Στη συνέχεια ασχολήθηκαν οι Ιπποκράτης ο Χίος (470-400 π.Χ.), ο σοφιστής Αντιφών ο Αθηναίος (περί το 430 π.Χ.), ο επίσης σοφιστής Βρύσων ο Ηρακλειώτης σύγχρονος του Αντιφώντα. Ουσιαστική ώθηση στο πρόβλημα του τετραγωνισμού του κύκλου δόθηκε από το σοφιστή Ιππία τον Ηλείο (β' μισό του 5ου αι. π.Χ.) και από τους Πάππο (3ος αι. μ.Χ.) και τον Δεινόστρατο (4ος αι. π.Χ.), αδελφό του Μέναιχμου. Στην επόμενη ιστοσελίδα θα βρείτε όλο το επιστημονικό άρθρο: <http://www.telemath.g>

Σχετική ιστοσελίδα: <http://www.emekozanis.gr>

Ο μεταξοσκώληκας, Μίλος Ματσόουρεκ

- ♦ **Αν έχετε τη δυνατότητα, επισκεφθείτε το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο της Αθήνας (τηλ.: 210 5294841) ή άλλες γεωργικές σχολές που, τυχόν, εκτρέφουν μεταξοσκώληκες. Ζητήστε πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του σκουληκιού. Μάθετε ακόμα για την επεξεργασία που γίνεται στο μετάξι από την παραγωγή ως την κατανάλωση, αλλά και για την τιμή των μεταξωτών υφασμάτων.**

Ο μεταξοσκώληκας, ένα είδος κάμπιας που λέγεται *ser* στα κινεζικά, εκκολάπτεται από το μεταξόσπορο (αυγό μεταξοσκώληκα).

Στάδιο εκκολάψης. Την εποχή που αναπτύσσονται τα φύλλα της λευκής μουριάς (Απρίλιο με Μάιο), οι σηροτρόφοι (οι εκτροφείς μεταξοσκώληκα) αγοράζουν τους μεταξόσπορους, οι οποίοι έχουν μέγεθος κεφαλιού καρφίτσας, και τους τοποθετούν στους εκκολαπτήρες για να εκκολαφθούν σε δώδεκα-δεκαπέντε ημέρες οι μεταξοσκώληκες. Αυτοί έχουν αρχικά μήκος 2-3 χιλιοστά και είναι μαύρου χρώματος. Μετά τους τοποθετούν στις κρεβάτες, ξύλινα κρεβάτια πάνω στα οποία είναι στρωμένα τρυφερά φύλλα μουριάς. Εκεί, αρχίζει η εκτροφή τους, η οποία διαρκεί περίπου 30 ημέρες.

Στάδιο εκτροφής. Από τη στιγμή που θα εκκολαφθεί μέχρι τη στιγμή που θα

αρχίσει να πλέκει το κουκούλι (τη μεταξένια φούσκα), ο μεταξοσκώληκας περνά από κάποια χρονικά στάδια που λέγονται «ηλικίες», οι οποίες διαχωρίζονται μεταξύ τους από ενδιάμεσα στάδια που λέγονται «ύπνοι». Συνολικά δηλαδή περνά από πέντε «ηλικίες» και τέσσερις «ύπνους» τρεφόμενος με τα φύλλα της μουριάς. Κατά την πρώτη ηλικία, που διαρκεί σαράντα ένα/ σαράντα δύο ημέρες, ενώ το σώμα του μεγαλώνει, το δέρμα του δεν μπορεί να μεγαλώσει περισσότερο. Γι' αυτό σταματάει να τρώει, σηκώνει το κεφάλι ψηλά και μένει ακίνητος για μία ως έντεκα/δώδεκα ημέρες. Είναι το στάδιο του πρώτου «ύπνου», κατά το οποίο αλλάζει δέρμα. Μετά ξυπνά και αρχίζει πάλι να τρώει. Η δεύτερη «ηλικία» διαρκεί άλλες τέσσερις μέρες, μεσολαβεί ο δεύτερος «ύπνος», ακολουθεί η τρίτη «ηλικία» για σαράντα μια/ σαράντα δύο ημέρες και αυτό συνεχίζεται μέχρι να ολοκληρώσει την πέμπτη ηλικία, οπότε ο μεταξοσκώληκας φτάνει σε μήκος 8-9 εκατοστών. Η εκτροφή του διαρκεί συνολικά το πολύ μέχρι τριάντα ημέρες.

Στάδιο κλαδώματος. Μόλις ολοκληρωθεί η εκτροφή, οι σηροτρόφοι τοποθετούν στις κρεβάτες κλαδιά πουρναριού πάνω στα οποία ανεβαίνει ο μεταξοσκώληκας για να πλέξει το κουκούλι του. Για να γίνει αυτό, απαιτείται σκοτάδι και ησυχία. Ο μεταξοσκώληκας εκκρίνει από τους δύο μεταξογόνους αδένες του το μετάξι και σχηματίζοντας με αυτό οκτάρια από έξω προς τα μέσα κλείνεται σιγά σιγά μέσα στο κουκούλι που κατασκευάζει. Αυτό διαρκεί περίπου δώδεκα ημέρες, διάστημα κατά το οποίο η κάμπια μεταμορφώνεται σταδιακά σε χρυσαλλίδα. Μετά ακολουθεί το ξεκλάδωμα, δηλαδή το μάζεμα των κουκουλιών από τα κλαδιά του πουρναριού, που διαρκεί μία-δύο ημέρες. Το κάθε κουκούλι έχει μήκος 3-4 εκατοστά και ζωηρό κίτρινο χρώμα.

Στάδιο απόπνιξης. Μόλις τελειώσει το ξεκλάδωμα, ακολουθεί η απόπνιξη, δηλαδή η τοποθέτηση των χλωρών κουκουλιών σε φούρνους με θερμό αέρα για να θανατωθούν οι χρυσαλλίδες, γιατί διαφορετικά δώδεκα ημέρες μετά την ολοκλήρωση του πλεξίματος αυτές μεταμορφώνονται σε πεταλούδες και τρυπούν το κουκούλι για να βγουν έξω. Αν βγουν, τότε ζευγαρώνουν και οι θηλυκές, αφού γεννήσουν το μεταξόσπορο, αμέσως πεθαίνουν.

Στάδιο αναπήνισης. Τα ψημένα κουκούλια τοποθετούνται σε ζεστό νερό 50-60 βαθμών για να αναπηνιστούν, δηλαδή να ξετυλιχτεί η μεταξωτή κλωστή και να γίνει στη συνέχεια η κατεργασία της.

Από την εκτροφή ενός κουτιού μεταξόσπορου 25 γραμμαρίων (40.000 σπόροι) παράγονται 60-70 κιλά χλωρών κουκουλιών. Μετά την απόπνιξη, παράγονται από αυτά 20-30 κιλά ξερών κουκουλιών από τα οποία βγαίνει 3-4 κιλά μεταξωτή κλωστή. Το κάθε κουκούλι δίνει 2.500 μέτρα μεταξωτή κλωστή.

Το μετάξι. Είναι υφαντική ύλη από την οποία παράγονται τα μεταξωτά υφάσματα για την κατασκευή υψηλής ποιότητας ενδυμάτων. Η σηροτροφία και η παραγωγή μεταξωτών ήταν γνωστή από τα πανάρχαια χρόνια στους Κινέζους. Στην Ευρώπη διαδόθηκε από το Βυζάντιο, στο οποίο ξεκίνησε όταν δύο καλόγεροι,

την εποχή του Ιουστινιανού, έφεραν κουκούλια κρυμμένα στα ραβδιά τους. Και σήμερα η Κίνα παράγει τη μισή από την παγκόσμια παραγωγή μεταξιού. Στην Ελλάδα η σηροτροφία καλλιεργήθηκε σε διάφορες εποχές. Στα νεότερα χρόνια, περιοχές που ασχολήθηκαν με την παραγωγή μεταξιού ήταν το Σουφλί της Θράκης, η Χίος, η Κύπρος κ.ά. Η τιμή του γνήσιου μεταξιού είναι πολύ υψηλή και τα μεταξωτά ανήκουν στα υφάσματα πολυτελείας. Οι μεταξωτές ίνες έχουν χρώμα άσπρο, κίτρινο ή καφετί. Είναι γυαλιστερές, ελαστικές, δεν τσαλακώνουν και είναι ανθεκτικές. Μπορούν να απορροφούν την υγρασία χωρίς να υγραίνονται, δεν έχουν όμως καλή αντοχή στον ιδρώτα και τα αποσμητικά. Σήμερα χρησιμοποιείται και το συνθετικό μετάξι ως πιο φτηνό υφαντικό υλικό.

Σχετικές πληροφορίες υπάρχουν και στις ιστοσελίδες:

<http://www.chios.gr/>, <http://www.emthrace.org>

- ♦ Στο μάθημα της Μουσικής ακούστε το έργο του Μπέλλα Μπάρτοκ «Από το ημερολόγιο μιας μάγας». Συγκεντρώστε και σεις μουσικές και τραγούδια για τα ζώα και ακούστε ορισμένα από αυτά κατά τη διδασκαλία των κειμένων αυτής της ενότητας.

Μουσική που αναφέρεται σε ζώα είναι το παραμύθι *Ασχημόπαπο* του Σεργκέι Προκόβιεφ, για πιάνο και φωνή (1914), το μπαλέτο *Καρυοθραύστης* (1892) του Πιοτρ Τσαϊκόφσκι κ.ά.

Τραγούδια για ζώα βλέπε στη διαθεματική εργασία του κειμένου *Οι γάτες των φορτηγών*, σελ. 92